

Istanbul
GEDİK
University

ISSN: 2651-5229
ISSN: 2791-6839 (çevrimiçi)

International Journal of
Economics Administrative
and Social Sciences

IJEASS

Cilt:4 - Sayı: 2 - Yıl: 2021

İstanbul Gedik Üniversitesi / Istanbul Gedik University

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS)

2021 Aralık Cilt: 4 Sayı:2

IJEASS, yılda iki kez yayımlanan hakemli dergidir.

IJEASS is a peer-reviewed journal published twice a year.

Dili: Türkçe – İngilizce

Language: Turkish – English

ISSN: 2651-5229

ISSN: 2791-6839 (çevrimiçi)

İMTİYAZ SAHİBİ / PUBLISHER

Prof. Dr. Nihat Akkuş

Istanbul Gedik University

YÖNETİCİ / MANAGER

Gülperen Kordel

Istanbul Gedik University

EDİTÖR / EDITOR

Asst. Prof. Dr. Elif Gençkal Eroler

Istanbul Gedik University

EDİTÖR YARDIMCILARI/ ASSISTANT EDITORS

Res. Asst. Gizem Karakaya

Istanbul Gedik University

Res. Asst. Alper Tunga Şahiner

Istanbul Gedik University

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ / TURKISH LANGUAGE EDITOR

Res. Asst. Ela Özkan

Istanbul Gedik University

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ / ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Lect. Ahmad Al Aref

Istanbul Gedik University

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Abuzer Pınar, Ankara Medipol University

Prof. Dr. İbrahim Attila Acar, İzmir Katib Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Onur Özsoy, Ankara University

Prof. Dr. Şakir Dinçşahin, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Metin Toptaş, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Nurgül Yavuzer, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Selim Sezer, Istanbul Gedik University

Asst. Prof. Dr. Ece Erbuğ, Istanbul Gedik University

ULUSLARARASI DANIşMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Gülsevil Alpagut, Istanbul University

Prof. Dr. Yener Altunbař, Bangor University

Prof. Dr. Mehmet Asutay, Durham University

Prof. Dr. Kerim Atamer, Istanbul Gedik University

Prof. Dr. Nur Centel, Koç University

Asst. Prof. Dr. Nikos Christofis, Shaanxi Normal University

Assoc. Prof. Dr. Murat Volkan Dülger, Istanbul Aydın University

Prof. Dr. Robert Petros Ghazaryan, NAS RA International Scientific Educational Center

Prof. Dr. Mehmet Hasan Eken, Kırklareli University

Prof. Dr. İsmail Hakkı Eraslan, Düzce University

Prof. Dr. Erol Esen, Akdeniz University

Prof. Dr. Gökhan Malkoç, Istanbul Medipol University

Prof. Dr. Nilüfer Narlı, Bahçeşehir University

Asst. Prof. Dr. Aslı Telseren Ömerođlu, Dođuř University - Universite Sorbonne Paris / Cite Paris 7 Diderot

Assoc. Prof. Dr. Ozan Örmeci, Istanbul Kent University

Asst. Prof. Dr. Bilal Solak, Kyrgyz-Turkish Manas University

Dr. Tomasz Stepniewski, The John Paul II Catholic University of Lublin

Asst. Prof. Dr. Rahime Süleymanođlu-Kürüm, Bahçeşehir University

Prof. Dr. Haluk Yavuzer, Istanbul Medipol University

AMAÇ VE KAPSAM / AIMS AND SCOPE

IJEASS, sosyal bilimler alanında özgün bilimsel araştırma ve değerlendirmelere yer vererek alandaki bilimsel birikime katkı sağlamayı ve disiplinler arası çalışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ekonomi, işletme, uluslararası ticaret, finans, yönetim, pazarlama, psikoloji, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk ve ilgili alt-alanlarda çalışmalara yer vermektedir. Dergi özgün araştırma ve teorik makaleleri, istatistiksel analizleri, inceleme / derleme makalelerini ve kitap eleştirilerini yayımlamaktadır.

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences aims to contribute to the existing academic literature and encourage interdisciplinary work through publishing original research and review. It includes studies in economics, business, international trade, finance, management, marketing, psychology, sociology, international relations, political science, public administration, law, and related sub-fields. The journal publishes original research and theoretical articles, statistical analyses, review articles, and book reviews.

İstanbul Gedik Üniversitesi – İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Cumhuriyet Mah. İlkbahar Sk.

Yakacık

Kartal/İSTANBUL

E-Mail: ijeass@gedik.edu.tr

İstanbul Gedik Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır.

Her Hakkı Saklıdır. Makalelerin sorumlulukları yazar(lar)a aittir.

All rights reserved.

Authors are fully responsible for their papers.

YAYIN KURULUNDAN / EDITORIAL

Değerli Okurlar,

İstanbul Gedik Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi tarafından yayımlanan International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences'in (IJEASS) yeni sayısını okuyucularla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. IJEASS'ın bu sayısında Genç Yetişkinlerde “Romantik İlişkide Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar”, “Covid-19 Algısının İşgören Performansına Etkisi”, “Sağlık Kurumlarında Bölüm (Departmental) Maliyetlendirme: Bir Kamu Hastanesinde Örnek Uygulama”, “Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Tarihsel Gelişmeler Işığında Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti Nezdindeki İlk Elçisi Dumitru Brătianu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, “Öğretim Üyeleri Kendi Kriterlerini Takip Edebiliyor Mu? Uluslararası Bir Çalışma” ve “Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme” başlıklı altı eser yer almaktadır. Yılda iki kez yayımlanan ve Türkçe ve İngilizce makalelerin kabul edildiği dergimizin Haziran 2022 sayısı için makalelerinizi bekliyoruz.

Dear Readers,

We are delighted to bring out the new issue of the International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS), published by Istanbul Gedik University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences. This issue includes six articles: “The Examination of the Relationship Between Irrational Romantic Relationship Beliefs, Stress Coping Styles and Early Maladaptive Schemas in Young Adults”, “The Effect of Covid-19 Perception on Employee Performance”, “Departmental Costing in Health Institutions: A Case Implementation in a Public Hospital”, “Dumitru Brătianu-The First Ambassador of Rumania Before the Ottoman Empire in The Light of Ottoman Archive Documents and Historical Developments”, “Can Faculty Members Follow Their Own Criteria? A Multinational Study” and “A Critical Review on Inequality of Opportunity in Education”. New submissions for June 2022 issue are welcomed for IJEASS. The journal is published twice a year and articles both in Turkish and in English are accepted.

İçindekiler / Contents

IJEASS 2021, 4(2)

Editör Notu

Editorial i

Araştırma Makalesi / Research Article

Genç Yetişkinlerde Romantik İlişkide Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

The Examination of The Relationship Between Irrational Romantic Relationship Beliefs, Stress Coping Styles and Early Maladaptive Schemas in Young Adults

İlkay KILIÇARSLAN & Fatma Yeşim CAN..... 118-141

Covid-19 Algısının İşgören Performansına Etkisi

The Effect of Covid-19 Perception on Employee Performance

Ali ÖZCAN & Ahmet ERKASAP..... 142-155

Sağlık Kurumlarında Bölüm (Departmental) Maliyetlendirme: Bir Kamu Hastanesinde Örnek Uygulama

Departmental Costing in Health Institutions: A Case Implementation in a Public Hospital

İbrahim YÜKSEL..... 156-180

Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Tarihsel Gelişmeler Işığında Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti Nezdindeki İlk Elçisi Dumitru Brătianu

Dumitru Brătianu-The First Ambassador Of Rumania Before The Ottoman Empire in the Light of Ottoman Archive Documents and Historical Developments

Tarık DEMİR..... 181-209

Can Faculty Members Follow Their Own Criteria? A Multinational Study

Öğretim Üyeleri Kendi Kriterlerini Takip Edebiliyor Mu? Uluslararası Bir Çalışma

Ahmet Hakan ÖZKAN 210-230

Eğitimde Fırsat Eđitsizliđi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Review on Inequality of Opportunity in Education

Rabia BİLGİN & Ece ERBUĞ..... 231-239

Genç Yetişkinlerde Romantik İlişkide Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

The Examination of The Relationship Between Irrational Romantic Relationship Beliefs, Stress Coping Styles and Early Maladaptive Schemas in Young Adults

İlkay KILIÇARSLAN²

Fatma Yeşim CAN³

Başvuru Tarihi / Received: 27.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 21.10.2021

Araştırma / Research

Öz

Bu çalışmanın amacı genç yetişkinlerin romantik ilişkide akılcı olmayan inançları, stresle başa çıkma tarzları ve erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini 18-35 yaş arası toplam 407 genç yetişkin oluşturmaktadır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 kullanılmıştır. Bulgulara göre; romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile aktif/problem odaklı başa çıkma tarzları arasında negatif; pasif/duygu odaklı başa çıkma tarzları arasında ise pozitif yönde ilişki vardır. Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar şema alanları arasında pozitif yönde ilişki vardır. Aktif/problem odaklı başa çıkma tarzları ile kopukluk, zedelenmiş otonomi ve yüksek standartlar şema alanları arasında negatif; pasif/duygu odaklı başa çıkma tarzları ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar şema alanları arasında ise pozitif ilişki vardır. Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlardan sosyal zaman kullanımı ve cinsiyet farklılıklarında 3 yıl ve üzeri ilişkisi olanların puanı, ilişkisi olmayan ve 0-3 yıl ilişkisi olanlara göre daha yüksektir; fiziksel yakınlıkta ise ilişkisi olmayanların puanı 0-3 yıl ilişkisi olanlar ve 3 yıl üzeri ilişkisi olanlara göre daha yüksektir.

Anahtar kelimeler: Romantik İlişkide Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

Abstract

This study aims is to examine the relationship between young adults' irrational romantic relationship beliefs, their coping styles with stress and early maladaptive schemas. The sample of the study consists of 407 young adults between the ages of 18-35. In the study, Personal Information Form, Irrational Romantic Relationship Beliefs Scale, Coping Style Scale, Young Schema Questionnaire-

¹ Bu makale İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, ilkaykilarlan@hotmail.com | ORCID: 0000-0003-4361-7265

³ İstanbul Gedik Üniversitesi, Doç. Dr., dryesimcan@yahoo.com | ORCID: 0000-0001-9120-2246

Short Form-3 were used. The findings demonstrated that there is a negative relationship between irrational beliefs and Active/Problem-focused coping styles, and positive relationship between passive/emotion-focused coping styles. A positive relationship was found between irrational beliefs and disconnection, impaired autonomy, impaired limits, other-directedness, unrelenting standards schema domain ys. There is a negative relationship between the active/problem-focused coping styles and disconnection, impaired autonomy, unrelenting standards schema domains and there is a positive relationship between the passive/emotion-focused coping style and impaired autonomy, impaired limits, other-directedness, unrelenting standards schema domains. While the score of people who have a relationship for 3 years or more is higher than those who have no relationship and 0-3 years; in physical intimacy belief, the score of those who are not in a relationship is higher than those who have a relationship of 0-3 years and those who have a relationship for more than 3 years. The scores of those who do not have a relationship with the submissive approach, one of the styles of coping with stress, are higher than those who have a relationship of 0-3 years.

Keywords: Irrational Romantic Relationship Beliefs, Coping Styles, Early Maladaptive Schemas

Giriş

İnsan yavrusu, doğası gereği yalnız yaşayamayan ve başkalarıyla ilişki kurmaya ihtiyaç duyan bir varlıktır. Birçok hayvan doğduktan hemen sonra yürümeye ve yüzmeye başlarken, insanın bu eylemleri gerçekleştirebilmesi için aylar geçmektedir (Garcia ve Garcia, 2006, akt. Ulutaş, Demir ve Yayan, 2017). Bu nedenle temel ihtiyaçlarını tek başına karşılayamamakta ve tüm bu ihtiyaçlarını karşılayacak bir başka kişiye ihtiyaç duymaktadır. Böylece insanın kendisine bakım veren kişiye bağlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bağlanma; bebeğin anne-babası veya bakım vereni ile kurduğu, duygusal anlamda olumlu ve yardım eden bir ilişkiyi ifade etmektedir (Öztürk, 2002).

Önceleri yalnızca bakım verenleri ile ilişki kuran kişi, zaman ilerledikçe toplumun diğer üyeleri ile de ilişki kurar. Buna örnek olarak romantik ilişkiler verilebilir. Freud'dan farklı bir kuramsal anlayışa sahip olmasına rağmen, Bowlby de onun gibi erken bağlanma ve sevgi ilişkisinin yaşam süresince devam ettiği görüşüne katılmaktadır (Bowlby, 1999, akt. Atak ve Taştan, 2012). Bowlby çocukluk ile yetişkinlik arasındaki sürekliliği vurgulayarak diğer araştırmacıları bu görüşü ile etkilemiştir. Nihayetinde bağlanma konusunda çalışan Hazan ve Shaver (1987) da bu görüşten etkilenerek çocukluk çağında gelişmiş olan bağlanma stillerinin, yetişkin kurulan romantik ilişkilerde de devam ettiğini aktarmıştır. Onlara göre; kişilerin çocuklukta bakım verenleriyle kurdukları bağlanma, yetişkinlikte eşleriyle kurdukları romantik ilişki ile benzerlik göstermektedir (Batıgün ve Büyüksahin, 2008).

Collins (2003) romantik ilişkiyi, karşılıklı gönüllülük içeren ve kabul edilmiş bir ilişki olarak tanımlamıştır. İlişki süresince bazı süreçlerin görüldüğünden bahsetmiştir. Bu süreçler, katılım (flört), eş seçimi, ilişki içeriği (deneyim ve aktiviteler), ilişki kalitesi (edinilen olumlu tecrübeler), ilişkinin bilişsel ve duygusal süreçleridir ve bunlar romantik ilişkiyi diğer ilişki türlerinden ayırmaktadır. Bahsedilen süreçler; kişilerin duygusal tepkileri ve beklentilerini, ilişkiye ve partnere dair algılarını, şemalarını ifade eder.

Şemalar, çocukluk döneminin erken yıllarında ve ergenlikte, gerçekliğe dayalı temsiller olarak gelişmektedir. Bunlar, kişinin benlik algısını ve çevresini nasıl anlamlandırdığını belirleyen, değişmesi zor ve dirençli yapıdaki örüntülerdir. Belli bir yere kadar gerçek ve hayatı kolaylaştırıcı etkisi olan şemaların, ilerleyen dönemde işlevsiz oldukları ve kişilerarası ilişkileri olumsuz yönde

etkileyebildikleri görülür (Young, Klosko ve Weishaar, 2019). Herkeste farklılaşmakta olan bu şemalar, kişinin gelecekteki ilişkilerinde güçlük yaşamasına hatta ilişki doyumunun azalmasına neden olabilir (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2012).

Kişi diğerlerinden farklı şemalara sahip olabildiği gibi, algılama ve yorumlama özellikleri bakımından da onlardan farklılaşır. Her birey etrafındaki olayları, çevresindekilerin duygu, düşünce ve davranışlarını farklı bir şekilde algılar ve yorumlar. Bu farklılık neticesinde, çevresindeki insanlar ve olaylar hakkında birçok inanç geliştirir. Bu inançlar, kişinin ilişkilerinde önemli bir role sahiptir. Örneğin romantik ilişki içinde akılcı inançlara sahip olmak, kişinin özgüvenine ve benlik algısına yönelik olumlu etkiye sahiptir ve içinde bulunduğu romantik ilişki sayesinde kişinin gelişimi de olumlu yönde desteklenmektedir (Furman, 2002). Yine akılcı inançları içeren ilişkiler, kişinin öznel iyi oluşunu ve ilişki doyumunu olumlu yönde etkilemektedir (Stackert ve Bursik, 2003, akt. Saraç, Hamamcı ve Güçray, 2015). Akılcı olmayan inançlar ise partnere ve ilişkiye dair abartılı, gerçeği yansıtmayan, değişim konusunda dirençli inançlar olarak tanımlanmaktadır (Ellis ve Dryden, 1997). Kişinin bu inançları arttıkça, ilişki doyumu düşmekte (Eidelson ve Epstein, 1982, akt. Yüceol, 2016), problem çözme tarzı, kurduğu iletişim ve stres düzeyleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Amutio ve Smith, 2007, Reed ve Dubow, 1997, akt. Sarı ve Owen, 2015).

Stres, tehditkâr çevre koşullarına karşı gösterilen bir tepki olarak tanımlanır (Dağ, 1990). Folkman ve Moskowitz (2004)'e göre başa çıkma, stresli olarak nitelendirilen olayların içsel ve dışsal sebeplerini idare etmede kullanılan davranış ve düşüncelerdir. Romantik ilişkilerde akılcı olan ve olmayan inançlar ile hangi stresle başa çıkma tarzlarının kullanıldığı bu noktada önemli olduğu düşünülmektedir. Zira Hamarta ve diğerlerinin 2009'da yapmış olduğu çalışmada akılcı olmayan inançlar arttıkça kaçınmacı, azaldıkça problem odaklı stresle başa çıkma tarzlarının kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Yani kişiler, akılcı olmayan inançlara sahip olduklarında stresle başa çıkarken problemin çözümü için bir mucize olmasını beklemekte veya problemi tamamen yok saymaktadır. Akılcı inançlara sahip olan kişiler ise aktif bir şekilde problem odaklı başa çıkma stratejileri geliştirmekte ve bunları eyleme dökmektedir.

Bu çerçevede, romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar, stresle başa çıkma tarzları ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1a: Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Erken dönem uyumsuz şemalar ile romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H3a: Erken dönem uyumsuz şemalar ile aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H3b: Erken dönem uyumsuz şemalar ile pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Bilişsel Davranışçı Kuram

Bilişsel davranışçı kuram, Beck ve Ellis'in öncülük etmesi ile 1960'larda ortaya çıkmıştır (Beck, 2005, Köroğlu ve Türkçapar, 2013). Kurama göre tüm psikolojik bozuklukların altında çarpıtılmış ya da işlevsel olmayan düşünceler vardır ve bunlar kişinin psikolojik durumu ile davranışlarını etkiler.

Bilişsel davranışçı terapide; var olan düşünceler gerçekçi olacak şekilde yeniden değerlendirilip değiştirilmeye, böylece duygu ve davranışlarda iyileşme sağlanmaya çalışılır (Beck, 2016). Kelly de kişisel yapılar kuramında bireylerin kendi tecrübelerine dayanarak dünyanın ve insan ilişkilerinin nasıl işlediğine ilişkin modeller geliştirip öngöründe bulunduğu bahsetmiştir (Kelly, 1955; akt. Uzun Çiçek ve diğerleri, 2019). Böylece kişiler, oluşturdukları beklenti ve öngörülere binaen olaylar ve diğer insanlarla alakalı değerlendirme yapabilir, buna göre duygusal ve davranışsal tepki verebilirler. Kelly'nin bu teoremi, kişilerin kendi şemalarını doğrulayacak şekilde davranmaya meyilli olduğunu öne süren şema terapi modeliyle oldukça uyumlu görünmektedir (Beck A. T., 2005; Köroğlu ve Türkçapar, 2013).

Akılcı Duygusal Davranışçı Kuram

Albert Ellis (1955) öncülüğünde bilişsel davranışçı kuram zemininde ortaya çıkan akılcı duygusal davranışçı yaklaşıma göre, kişinin duygu ve davranışlarına yön veren şey olaylar değil, onların algılanma biçimidir (Wright ve diğerleri, 2006; akt. Eken, 2019). Bu yüzden terapide de kişinin düşünsel süreçlerinin değiştirilmesi hedeflenir (Doğan, 1995). Duygu, düşünce ve davranışın birbirini etkileyerek değiştirdiğine dikkat çeken Ellis (1993), bunların insan kontrolünde ve değiştirilebilir olduğunu söyler (Ellis, 1993, akt. Murdock, 2013).

ADDT, insanların hem akılcı (rasyonel) hem de akılcı olmayan (irrasyonel) düşünme potansiyeli ile doğduğunu savunur (Corey, 2008). Ellis (1987) bu akılcı olmayan inançların psikoterapi sürecinde belirlenerek düzeltilebileceğini söyler ve bunun için ABC modelini kullanır. A (*activating event*) kişiyi harekete geçiren olay, B (*belief*) kişinin olayla ilgili akılcı veya akılcı olmayan inançlarıyla olaya yüklediği anlam, C (*consequences*) ise bu inançların duygusal ve davranışsal sonuçları anlamına gelir (Ellis ve Harper, 2005). Bu modele göre; kişiyi harekete geçiren olay (A), duygusal veya davranışsal bir sonuca (C) neden olmaz. Buna neden olan şey kişinin olaylarla ilgili inancı (B)'dir (Hackney ve Cormier, 2008).

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar

Akılcı olan inançlar esnek, değişebilir, abartısız sağlıklı duyguları ortaya çıkaran ve kişisel hedeflere ulaşmada yardımcı iken; akılcı olmayan inançlar ise değişime direnç gösteren, abartılı, mantıksız, gerçeklikle bağlantısı zayıf olan ve sağlıksız sonuçlara ulaşmaya neden olan bir yapıdadır (Ellis & Dryden, 1997). Kişinin hedeflerine ulaşmasına engel olabilir ve kişiler arası ilişkilerde problemlere yol açabilir (Dryden, 2003; 2013, akt. Saraç 2013). Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ise kişinin kendisine, birlikte olduğu kişiye ve ilişkinin doğasına dair katı, mantıksız, değişime dirençli ve abartılmış inançlardır (Ellis A., 1986). Ellis ve diğerleri (1989) ilişkiler ve eşin davranışı ile ilgili beş işlevsel olmayan inanç belirlemiştir. Bunlar dogmatik “-meli, -malı”lar (talepkârlık), eşin sevgi dolu olması gerektiği ve olmadığı takdirde kişinin kendini değersiz olarak nitelendirmesi (muhtaçlık), eşlerin ilişki içinde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları problemlere katlanamayacakları inancı (dayanaksızlık), olaylar istendiği gibi ilerlemediğinde tahammülsüzleşme (felaketleştirme) ve eşin duygularını kişinin sevebilirliği ve bir insan olarak değerine dair delil olarak alma (cezalandırıcılık)'dır (Soysal, 2017).

Bu konu ile ilgili ülkemizde Sarı ve Owen (2015) tarafından çalışma yapılmış ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği geliştirilmiştir. Yapılan çalışmaya göre 6 alt boyut belirlenmiştir. ‘aşırı beklentiler’, karşı taraftan ve ilişkiden gerçekçi olmayan beklentiler içinde olmayı; ‘sosyal zaman kullanımı’, karşı tarafla geçirilecek sosyal zaman ve etkinliklere ilişkin gerçekçi olmayan beklentileri; ‘fiziksel yakınlık’, sevginin, birlikte olunduğunda ortaya çıkan heyecanla ölçülebileceği gibi fiziksel yakınlık ile ilgili akılcı olmayan inançları; ‘zihin okuma’, karşı tarafın duygu ve

düşüncelerini ifade etmesi gerekmeden zihin okuyormuş gibi bilmeyeyle ilgili gerçekçi olmayan beklentileri; ‘cinsiyet farklılıkları’, cinsiyet farklılıklarının ilişki sorunlarına neden olduğuna yönelik gerçekçi olmayan düşünceleri; ‘farklı düşünmek’ ise ilişki içindeki kişilerin, günlük hayatta yaşanılanlar karşısında birbirlerinden farklı düşüncelere sahip olmalarının kötü bir şey olarak algılanmasını ifade etmektedir.

Bu tür akılcı olmayan düşünce biçimleri kişiyi yıkıcı bir davranışa sürükleyerek zayıf bir ilişki uyumuna neden olabilmekte, evlilikleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Baucom ve diğerleri, 1989; Metts ve Cupach, 1990; Whisman ve Friedman, 1998; Addis ve Bernard, 2001; Uebelacker ve Whisman, 2005).

Stresle Başa Çıkma Tarzları

Stres, organizmanın fiziksel ve psikolojik sınırlarının zorlanması ve tehdit edilmesi durumu olarak tanımlanır (Baltaş & Baltaş, 2013). Stresle başa çıkma tarzı ise kişinin sınırlarını zorlayan ve kişisel kaynaklarını aşan içsel ve dışsal istekleri karşılayabilmek için devamlı değişen bilişsel ve davranışsal çaba olarak tanımlanmıştır (Lazarus ve Folkman, 1984).

Literatür incelendiğinde, yüzlerce farklı stresle başa çıkma tarzının tanımlandığı görülmüştür. Lazarus ve Folkman (1984)’ın problem odaklı ve duygu odaklı olmak üzere ikiye ayırdığı başa çıkma tarzları kuramı, en tutarlı bulgulara sahip olanıdır (Endler ve Parker, 1994; Pearlin ve Schooler, 1978). Problem odaklı başa çıkma tarzı; aktif bir şekilde davranarak problemi tanımlayıp çözüm üretme, bu çözümlerin yarar ve zararlarını tartma ve buna uygun davranmaya dayalıdır. Stresi azaltmaya veya yok etmeye yönelik bilgi arama, planlama ve harekete geçmeyi içeren bir tarzıdır (Baltaş ve Baltaş, 2013). Duygu odaklı başa çıkma tarzı ise; gerçeği inkâr etme, olanları önemsememe, umudu ve iyimserliği sürdürmeye dayalıdır. Kendini ve başkalarını suçlama, duygulara ve hayallere odaklanma, sosyal destek arama, kaçınma davranışı göstermeye yönelik daha pasif kalınan bir tarzıdır (Knussen ve Sloper, 1992).

Türkiye’de Şahin ve Durak (1995)’ın stresle başa çıkma tarzları ile ilgili yaptığı çalışmalar, Lazarus ve Folkman (1980)’ın kuramı temelinde şekillenmiştir. Buna göre stresle başa çıkma tarzları, problem odaklı (aktif) ve duygu odaklı (pasif) olarak iki kategoride temellenmiştir ve bu kategoriler kendi içinde beş faktöre ayrılmıştır. ‘Kendine güvenli yaklaşım’ kişinin karşısına çıkan güç durumların üstesinden gelebileceğine yönelik inancı taşıyan problem odaklı; ‘iyimser yaklaşım’ kişinin yaşadığı zorlu durumların olumlu taraflarını görebilme uğraşı anlamına gelen problem odaklı; ‘sosyal destek arama’ kişinin stresli durumlarla karşılaştığında yakın çevresinden destek isteyerek stresten kurtulmaya çalıştığı problem odaklı bir başa çıkma tarzıdır. ‘Çaresiz yaklaşım’ stres yaşayan kişinin umutsuzluğa kapılıp sahip olduğu durumu kabul ettiği duygu odaklı; ‘boyun eğici yaklaşım’ kişinin stresli durumla karşılaştığında çaba göstermeden olanları kabul ettiği duygu odaklı bir stresle başa çıkma yaklaşımıdır (Şahin ve Durak, 1995).

Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

Şema, karışık uyaran ve deneyimler öbeği içinde bir düzen yaratmaya yardım eden kalıp veya düzenleyici çerçeve anlamına gelir (Beck, 1972; akt. Young, Klosko ve Weishaar, 2019). Şema odaklı kuram, farklı terapi ekollerini bilişsel psikolojik terapi zemininde bütünleştiren eklektik bir yaklaşımdır. Şema terapiyi, bilişsel terapidenden ayıran en önemli özellik, yetişkin psikopatolojisini anlamada gelişim dönemi deneyimlerinin oldukça önemli olduğunu vurgulamasıdır (Rafaeli ve diğerleri, 2012).

Erken dönem uyumsuz şemalar, bireylerin çocukluk veya ergenlik dönemlerinde yaşadıkları tekrarlayıcı olumsuz deneyimler sonucu yaptıkları kişisel çıkarımlardır ve genellikle psikolojik olarak

yıpratıcıdır. Yapılan kişisel çıkarımlar, bireylerin kendileri ve dünya ile ilgili değerlendirmelerinin ölçütü haline gelirler (Young, 2019).

Erken dönem uyumsuz şemalarını oluşturan dört etkenden söz edilmektedir ve bunlardan ilki; çocukluk çağında temel ihtiyaçlar karşılanırken tutarlılık, anlayış ve sevginin gösterilmemesidir. İkincisi, çocuğun yetiştiği ortamda yaşadığı travmatik olaylardır. Bu olaylara yakınları tarafından eleştirilme, aşırı kontrol edilme, istismara ve zarara uğrama örnek olarak verilebilir. Üçüncü durum, çocuğun aşırı korumacı bir şekilde yetiştirilmesi veya sınırsız bir şekilde özgür bırakılarak şımartılmasıdır. Dördüncüsü ise, çocuğun çevresindekilerin şema yapısını öğrenerek kendine katmasıdır. Bu durumda çocuk, bakım verenleri ve yakınları ile paylaştığı ortak tecrübeler içinden seçici içselleştirme ve özdeşim yaparak onların duygu, düşünce, deneyim ve şema yapısını almış olur. (Kagan ve Snidman, 1999; Young ve diğerleri, 1996; akt. Boysan, 2012).

Şema Alanı	Şemalar
1. Kopukluk ve Reddedilmişlik	1. Terk Edilme / İstikrarsızlık 2. Güvensizlik / Suistimal Edilme 3. Duygusal Yoksunluk 4. Kusurluluk / Utanma 5. Sosyal İzolasyon / Yabancılaşma
2. Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma	6. Bağımlılık / Yetersizlik 7. Hastalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanaksızlık 8. İç İç Geçme / Gelişmemiş Benlik 9. Başarısızlık
3. Zedelenmiş Sınırlar	10. Hak Görme / Büyüklük 11. Yetersiz Öz Denetim
4. Diğer Yönelimlilik	12. Boyun Eğicilik 13. Kendini Feda 14. Onay Arayıcılık
5. Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık	15. Karamsarlık 16. Duyguları Bastırma 17. Yüksek Standartlar / Aşırı Eleştiricilik 18. Cezalandırıcılık

Şekil 1. Erken dönem uyumsuz şemalar ve şema alanları

Kaynak: Young, Klosko ve Weishaar, 2019

Young ve diğerleri (2019), 18 adet erken dönem uyumsuz şema tanımlar. Bu şemaları, ilgili oldukları karşılanmamış temel ihtiyaçlardan oluşan 5 alan altında sınıflandırır.

Kopukluk ve Reddedilmişlik

Bu alanda güvenlik, stabilize, empati, duyguları paylaşmak, kabul ve saygı gibi ihtiyaçlarla ilgili şemalar vardır. Bu alanda yer alan şemalara sahip kişinin bahsedilen ihtiyaçları, çocukluğunda ailesi tarafından karşılanmamıştır. Yaşamının erken dönemlerinde istismarcı, soğuk ya da reddedici aileye sahip olmuştur ve travmatik bir çocukluk geçirmiştir (Salimoğlu, 2015).

- *Terk Edilme/İstikrarsızlık:* Emniyet, güvenlik ve tahmin edilebilirlik, erken dönem çocuklukta en önemli ihtiyaçlardandır. Küçük yaşta ebeveynlerden birinin ölümü veya evi terk etmesi, ebeveynlerinin tartışmalarına çok sık tanık olmak, aileye yeni bir kardeşin gelmesiyle

- ebeveynlerinin ilgisinin azalması gibi durumlar bu şemanın gelişmesinde etkilidir (Arntz ve Jacob, 2016).
- *Güvensizlik/Suistimal Edilme*: Bu şemaya sahip kişilerin çocukluk yaşantıları incelendiğinde, ebeveynler tarafından uygulanan cinsel, fiziksel, sözel ve duygusal kötüye kullanımların olduğu görülmüştür (Zadahmad ve Torkan, 2016). Çocukluk çağında sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa uğramak gibi akranları tarafından acımasız davranışlara maruz kalmak da kişide yoğun utanç ve başarısızlık duyguları ile birleşmekte ve bu şemanın oluşumunu etkilemektedir (Arntz ve Jacob, 2016).
 - *Duygusal Yoksunluk*: Kişinin duygusal destek alma isteğinin, başkaları tarafından yeterli olarak karşılanamayacağı beklentisini içerir. Bu şemaya sahip kişi, bakım verenleri tarafından ihmal edilmiş ve sıcak, sevgi dolu, güvenli, rahat bir bakımdan yoksun kalmıştır (Sağlam, 2016). Bu durum, kişinin ileriki dönemde yaşayacağı ilişkileri de etkiler ve yaşadığı romantik ilişkilerde yalnızca kendini düşünen, duygularını belli etmeyen, ilgisiz kişileri eş olarak seçme eğiliminde olur (Spranger, Waller ve Bryant-Waugh, 2001).
 - *Kusurluluk/Utanma*: Bu şemaya sahip kişi, kendinin kusurlu, istenmeyen ve işe yaramaz olduğunu düşünerek utanır. Eleştiri, reddedilme ve suçlama konularında aşırı duyarlıdır (Rafaeli ve diğerleri, 2012). Şemanın kökeninde çocukluk döneminde eleştirici, mesafeli, küçümseyici, cezalandırıcı ve kıyaslayıcı ebeveynlere sahip olmak yatar (Harris ve Curtin, 2002).
 - *Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma*: Bu şemaya sahip kişi, kendini diğerlerinden ve özellikle ailesi dışında kalan sosyal dünyadan izole gibi hisseder (Farrell ve diğerleri, 2015). Diğer insanlardan farklı olduğunu ve hiçbir gruba ait olmadığını düşünür (Bağdaçık, 2009). Genellikle sosyal dışlanma sonucu ortaya çıkar. Çocukluk döneminde akranları tarafından dışlanıp alay edilen kişilerde bu şema görülebilir (Arntz ve Jacob, 2016; Young ve Klosko, 2012).

Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma

Bu alan, özerklik ve rekabet gibi temel evrensel ihtiyaçların ihlaliyle ilgili şemaları içerir. Kişinin özerk bir birey olarak ayrışması, bu şekilde işlev göstermesi ve başarılı bir şekilde kendini ortaya koyması konusunda algıladığı becerileri ile kendisi ve çevresiyle ilişkili beklentilerinin çatışması sonucu oluşur (Young ve diğerleri, 2019). Çocukluğunda özgüvenini zedeleyen, iç içe gecik, fazla korumacı ve kendini ortaya koymasını engelleyen ailede yetişen kişilerde bu şema görülür (Roediger, 2015).

- *Bağımlılık/Yetersizlik*: Bu şema, kişinin maharetli bir şekilde ve diğerlerinden yardım istemeden sorumluluklarının üstesinden gelemeyeceğine dair kanısını ifade eder. Bu şemaya sahip kişilerin ebeveynleri, çocuğunu etraftaki tehlikelere karşı sürekli uyarır, kendilerine bağımlı kılar ve kendi kendine öğrenmesi için gerekli ortamı sağlamazlar (Young ve Klosko, 2012).
- *Hatalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık*: Bu şema felaketlerin yakında olduğu, kişinin başına bir şey gelebileceği ve bunları engelleyemeyeceği ile ilgili abartılı korku ve kaygıyı içermektedir (Young ve diğerleri, 2019). Bu şemaya sahip kişilerin anne veya büyükannelerinin aşırı sakıngan, yaşamdaki tehlikelere ve hastalıklara karşı tetikte olan ve çocuklarına aşırı dikkat ve özen gösteren kişiler olduğu görülmüştür. Bu aşırı kaygılı tavırlar, kişinin sürekli olarak kendini tehlikede hissetmesine sebep olur (Roediger, 2015).
- *İç İçe Geçme/Gelişmemiş Benlik*: Bu şema, iyi bir özerkleşme sağlayamama veya normal bir sosyal gelişim gösterememeyi içermektedir. Bu şemaya sahip kişilerde, diğerlerinin yardımı olmadan mutlu olamayacağına veya yaşayamayacağına dair bir inanç vardır. Buradaki “diğer kişi” genellikle anne olur. Bu şemaya sahip kişi, annesinden onay ve güvence almadan günlük kararlar veremeyeceğini, şahsi bir fikir üretemeyeceğini hisseder. (Young ve diğerleri, 2019). İç

içe geçme şemasına sahip ailelerde herkesin aynı fikirde olması beklenir. Aksi takdirde kişiler arası ikna çabası ve kavga gibi olumsuzluklarla karşılaşılır (Daş, 2018).

- *Başarısızlık*: Bu şema, kişinin başarısız olduğuna veya eninde sonunda başarısız olacağına, akranlarına kıyasla başarı alanlarında (okul, spor, kariyer gibi) yetersiz kaldığına dair inancı içerir. Genellikle, kişinin beceriksiz, bilgisiz ve diğerlerine göre daha aşağı bir statüde olduğu inançlarını kapsar (Young ve diğerleri, 2019). Bu şemanın gelişmesinde, aile veya okul içerisinde kişilik değerini düşürücü olumsuz geri bildirimler almak etkili olabilir (Arntz ve Jacob, 2016).

Zedelenmiş Sınırlar

Bu alan yetersiz sınırları, diğerlerine karşı sorumluluk ya da uzun vadeli hedeflere ulaşma ile ilgili problemleri içerir. Kişi, dürtülerine hâkim olma becerisine sahip değildir. Genelde bencillik, şımarıklık ya da narsistik özellikler gösterdikleri ileri sürülür (Young ve diğerleri, 2019). Bu alana ait şemalar, çoğunlukla erken dönem aile ilişkilerinde fazla serbestlik, aşırı hoşgörü ve müsamaha olduğunda; yönlendirme disiplin ve sınır koyma olmadığında gelişir (Rafaeli ve diğerleri, 2012).

- *Hak Görme/Büyüklik*: Bu şemaya sahip kişi, diğerlerinden üstün olduğunu düşünür ve onlardan farklı ayrıcalık ve haklara sahip olduğuna inanır. Diğerlerinin ihtiyaç ve duygularına aldırmadan onların düşüncelerini değiştirerek kendininkilere benzetmeye çalışır (Farrell ve diğerleri, 2015). Şemanın temelinde, çocuklukta önemli figürlerden birinin narsistik özellikler göstermesi ve çocuğun onu rol model alması yer alabilir (Arntz ve Jacob, 2016).
- *Yetersiz Öz Denetim* Bu şemaya sahip kişi, şahsi hedeflerine ulaşmakta güçlük çeker. Duygularının ve dürtülerinin abartılı ifadesini dizginlemede başarısız olur, özdenetimi yetersizdir (Young ve diğerleri, 2019). Sabır gerektiren işlerde gerekli sebatı gösteremez ve başkaları tarafından sabırsız, tembel, rahatına düşkün olarak görülür (Arntz ve Jacob, 2016). Şemanın kökeninde aile içi ihmal ve istismar yatmaktadır. Bu tip bir ailede, çocuk yeterli öz-disiplini öğrenmek için yönlendirilmez (Young ve diğerleri, 2019).

Diğeri Yönelimlilik

Bu alan, kendi-yönelimli olma ihtiyacının karşılanmamasıyla ilgili şemaları içerir. Kişi diğerlerinin ihtiyaçlarını, kendininkilerden çok düşünür. Kendi duygu, düşünce ve isteklerini bastırır ve kendini ifade etmede, özerk olmada güçlük yaşar. Şemanın temelinde, ebeveynlerin çocuklarını koşullu saygı veya koşullu kabul ile büyütmesi yer alır. Böyle bir ailede yetişen çocuk, sevgi ve onay alabilmek için benliğinin önemli parçalarını baskılar (Rafaeli ve diğerleri, 2012).

- *Boyun Eğicilik*: Bu şemaya sahip kişi, öfke ve terk edilmeden kaçınmak için kontrolü sürekli başkalarına verir. Şemanın kökeninde, çocuğun ihtiyaçlarının önemli olmadığını söyleyen, bunları dile getirdiğinde cezalandıran veya ilgilenmeyen aile ortamı olabilir. Böylece kişi çoğu zaman duygu, düşünce ve isteklerinin önemsiz olduğuna inanır (Rafaeli ve diğerleri, 2012). Başkalarıyla kurduğu ilişkide onların üstünlük kurmasına izin verir (Roediger, 2015).
- *Kendini Feda*: Bu şemaya sahip kişi, diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya aşırı odaklanır ve onların mutluluğunu kendininkinden üstün tutar (Young ve Klosko, 2012). Kendi ihtiyaçlarını hayatındaki önemli kişiler karşılamadığından üzülür ve sinirlenir (Roediger, 2015; Arntz ve Genderen, 2013). Şemanın kökeninde, diğerlerinin acısına karşı hassas olmak yatar. Yardıma muhtaç kişilerle görüşmek bu şemanın sürmesine neden olabilmektedir (Rafaeli ve diğerleri, 2012).
- *Onay Arayıcılık*: Bu şemaya sahip kişi, diğerlerinin ilgisi ve onayını almaya aşırı önem göstererek doğru ve güvenli bir kendilik algısı oluşturmaya çalışır. Saygınlığının kendinin değil de başkalarının tepkilerine bağlı olduğunu düşünür. Onay ve ilgi kazanmak için statü, para ve

başarıya fazlaca önem verebilir (Young ve diğerleri, 2019). Şemanın temelinde sevgi, ilgi ve onayı koşullu olarak veren aile ortamı vardır. Böyle bir ailede, ebeveynler çocuğa istediklerini yapması konusunda baskı uygular ve çocuğu yalnızca bunları yaptığında ödüllendirir (Roediger, 2015).

Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık

Bu alan, kendiliğindenlik ve oyun gibi ihtiyaçların görmezden gelinmesiyle ilgili şemaları içerir. Kişi, kendiliğinden gelişen duygu ve dürtülerini bastırarak ahlaklı davranmaya ve katı kurallara uymaya aşırı özen gösterir. Bu alanda bulunan şemalar çoğunlukla acıma duygusundan yoksun, sürekli bir şeyler talep eden ve ceza veren aile ortamlarından çıkar. Böyle bir ailede yetişen çocuktan sürekli olarak duygularını gizlemesi, hata yapmaktan kaçınması ve mükemmel olması beklenmiştir (Rafaeli ve diğerleri, 2012).

- *Karamsarlık*: Bu şemaya sahip kişi, hayatın olumlu yanlarını görmezden gelirken ölüm, hayal kırıklığı, ters giden işler gibi olumsuz yanlarına odaklanır (Behary, 2017). Neredeyse yaşamının her alanında işlerinin kötüye gideceğine ve iyi gidiyor gibi görünse de sonunun kötü biteceğine inanır. Bu şemanın kökenine bakıldığında, geçmişte yaşanmış veya gelecekte yaşanacak olayların olumsuz taraflarına aşırı odaklanan aile ortamı görülür (Caner, 2009).
- *Duyguları Bastırma*: Bu şemaya sahip kişi doğal duygu ve eylemlerini, utanç duymamak ve başkaları tarafından kınanmamak için aşırı derecede bastırır. Genellikle öfke, agresyon, olumlu dürtüler ve duyguları ifade etme bastırılır; duygular yerine mantığa önem verilir (Rafaeli ve diğerleri, 2012). Bu şemaya sahip kişiler, çocukluk döneminde sinirli ve üzgün olduklarında ebeveynleri tarafından alay edildiklerini anlatır (Arntz ve Jacob, 2016).
- *Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik*: Bu şemaya sahip kişi, başkalarından gelecek eleştirilerden kaçınmak için içselleştirmiş olduğu yüksek standartlarını karşılaması gerektiğine inanır. Yaşamın çoğu alanında gerçekçi sayılmayan yüksek ahlaki, kültürel ya da dinî katı kurallar gibi yüksek standartları ve mükemmeliyetçi bir yapıları vardır (Rafaeli ve diğerleri, 2012). Bu şemanın kökeni incelendiğinde, kişinin ebeveynleri tarafından yüksek standartlarını karşıladığında sevgi gördüğü ve karşılamadığında ise ayıplanıp eleştirildiği görülür (Young ve diğerleri, 2019).
- *Cezalandırıcılık*: Bu şemaya sahip kişi, kendi de dâhil olmak üzere tüm insanların yapmış oldukları hatalar nedeniyle şiddetli bir biçimde cezalandırılmaları gerektiğine inanır. Beklenti ve standartlarını karşılayamayan kişilere karşı öfke duyar, tahammülsüz olur (Young ve diğerleri, 2019). Şemanın kökeninde, benzer davranışları sergileyen ebeveynler yer almaktadır. Kişi, cezalandırıcı tutumu olan ebeveynlerinden sosyal öğrenme yoluyla bunları öğrenir ve şemayı geliştirir (Arntz ve Jacob, 2016).

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, genç yetişkinlerin romantik ilişkide akılcı olmayan inançları, stresle başa çıkma tarzları ve erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ilişkisel tarama modeli ile yapılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini Türkiye’de yaşayan 18-35 yaş aralığında 325 kadın ve 82 erkek olmak üzere toplam 407 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemi olarak kartopu yöntemi

kullanılmıştır. Katılımcıların medeni durumları sorulduğunda 141'i (%34.6) ilişkisinin olmadığını, 172'si (%42.3) ilişkisinin olduğunu ve 94'ü (%23.1) evli olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar ilişki süreleri hakkında bilgi verirken 141'i (%34.6) ilişkisinin olmadığını, 128'i (%31.4) 0-3 yıl arası ilişkisinin olduğunu ve 138'i (%33.9) 3 yıl ve üzeri ilişkisinin olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların 160'ı (%39.3) psikolojik destek aldığını; 247'si (%60.7) ise psikolojik destek almadığını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Örneklemeye alınan genç yetişkinlerin kişisel bilgilerinin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu formda genç yetişkinlerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, büyüdüğü yer, medeni durumu gibi sosyodemografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği (RAINÖ): 2015'te Sarı ve Korkut Owen tarafından genç yetişkinlerin romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, beşli likert tipi 30 sorudan oluşmaktadır. 1. ve 22. maddelerin tersten puanlandığı bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 150; en düşük puan ise 30'dur. Ölçekten elde edilen toplam puan arttıkça romantik ilişkide akılcı olmayan inançlar da artmakta, toplam puan azaldıkça romantik ilişkide akılcı olmayan inançlar da azalmaktadır (Sarı ve Korkut Owen, 2015). Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin, toplam varyansın %51.70'sini açıklayan altı alt boyuttan oluştuğu görülmüştür. Bu alt boyutlar; Aşırı Beklentiler (21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 numaralı maddeler), Sosyal Zaman Kullanımı (16, 17, 18, 19, 20, 22 numaralı maddeler), Fiziksel Yakınlık (14, 15, 30 numaralı maddeler), Zihin Okuma (5, 6, 7, 8, 9, 10 numaralı maddeler), Cinsiyet Farklılıkları (11, 12, 13 numaralı maddeler) ve Farklı Düşünmek (1, 2, 3, 4 numaralı maddeler) olarak belirtilmiştir (Sarı ve Korkut Owen, 2015). İç tutarlığı saptamak için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı ölçeğin tamamı için .85 iken; alt boyutları için hesaplanan iç tutarlılık katsayı değerlerinin .53 ile .81 arasında değiştiği görülmektedir. Aşırı Beklentiler 0.81, Sosyal Zaman Kullanımı .78, Fiziksel Yakınlık .52, Zihin Okuma .78, Cinsiyet Farklılıkları .53 ve Farklı Düşünmek .69 olarak belirtilmiştir. Bulgular, bu ölçeğin geçerli ve güvenilir olarak kullanılabilirliğini göstermektedir (Owen ve Sarı, 2016).

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ): 1980'de Folkman ve Lazarus tarafından, bireylerin stres yaratan durumla karşılaştıklarında kullandıkları başa çıkma tarzlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Folkman ve Lazarus, 1985). 66 maddeden oluşan ölçeğin madde sayısı, Şahin ve Durak (1995) tarafından yapılmış uyarlamasında 30'a düşürülmüş, 1 ve 9. Maddeler ters puanlanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin, toplam varyansın %40.04'ünü açıklayan beş boyuttan oluştuğu görülmüştür. Bu alt boyutlar: Kendine Güvenli Yaklaşım (8, 10, 14, 16, 20, 23, 26), İyimser Yaklaşım (2, 4, 6, 12, 18), Çaresiz Yaklaşım (3, 7, 11, 19, 22, 25, 27, 28), Boyun Eğici Yaklaşım (5, 13, 15, 17, 21, 24) ve Sosyal Destek Arama (1, 9, 29, 30) olarak belirtilmiştir. Alt boyutlardan alınan puanların yüksek olması, stresle başa çıkmada o alt boyuttaki yaklaşımın daha çok kullanıldığını göstermektedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde kendine güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım ve sosyal destek arama alt ölçeklerinden elde edilen puanların artması stresle başa çıkmada etkili (aktif ve problem odaklı) yöntemlerin kullanıldığını; çaresiz yaklaşım ve boyun eğici yaklaşım alt ölçeklerinden elde edilen puanların artması ise stresle başa çıkmada etkisiz (pasif ve duygu odaklı) yöntemlerin kullanıldığını belirtmektedir. Üç farklı araştırma ile Türkçe geçerlilik güvenilirliği gösterilen ölçeğin, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayılarının Kendine Güvenli Yaklaşım için 0,62-0,80, İyimser Yaklaşım için 0,49- 0,68, Çaresiz Yaklaşım için 0,64-0,73, Boyun Eğici Yaklaşım için 0,47-0,72 ve Sosyal Destek Arama için 0,45-0,47 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin bütününe yönelik güvenilirlik katsayısı ise 0.68 olarak saptanmıştır. Bulgular bu ölçeğin stresle başa çıkma tarzlarını geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçtüğünü göstermektedir (Şahin ve Durak, 1995).

Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3): Young Şema Ölçeği'nin ilk versiyonu 1990'da Young ve Brown tarafından, bireylerin erken dönem uyumsuz şemalarını tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. 205 madde ve 16 şemadan oluşan bu ölçek, 1994 yılında değiştirilmiş ve bu kez 75 madde, 15 şema belirtilmiştir. 2003 yılında yeni ve kısa bir versiyonu geliştirilmek istenen ölçeğe üç şema daha eklenmiş ve ölçek 90 madde, 18 şema ve 5 şema alanı içeren son haline gelmiştir (Young ve Brown, 2005). Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır, 2009'da ölçeğin kısa formunun ülkemizdeki geçerlik güvenirlik çalışmasını yapmıştır. Ölçek, 6 dereceli likert tipi 90 sorudan oluşmaktadır. Geliştirilen Türkçe formda madde sayısı değişmeyerek 90 kalmış, 5 şema alanı ve 14 şema boyutu belirlenmiştir. Şema boyutları için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları .63-.80 arasında değişmekte iken; şema alanları için .53-.81 arasında değişmektedir. Bahsedilen 5 alan ve bu alanların içerdiği 14 boyut şu şekilde belirtilmiştir: Kopukluk (duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon/güvensizlik, duyguları bastırma, kusurluluk), Zedelenmiş Otonomi (iç içe geçme/bağımlılık, terk edilme, başarısızlık, karamsarlık, tehditler karşısında dayanıksızlık), Zedelenmiş Sınırlar (ayrıcılık/yetersiz öz denetim), Diğer Yönelimlilik (kendini feda, cezalandırılma) ve Yüksek Standartlar (yüksek standartlar, onay arayıcılık) (Soygüt ve diğerleri, 2009). Ölçek değerlendirmesi için bir kesme puan değerlendirilmemiştir, yüksek puanlar daha çok sayıda ve daha şiddetli erken dönem uyumsuz şema varlığını belirtmektedir (Rafaeli ve diğerleri, 2012).

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplanırken Google Form programından yararlanılmıştır. Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan katılımcılar ile link paylaşılmış ve öncelikle Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu okutulmuş onayları alınmıştır. Daha sonra yukarıda açıklanmış ölçekler sırasıyla verilmiş ve soruların tamamı işaretlenmeden diğer ölçeğe geçilmesine izin verilmemiştir.

Verilerin Analizi

Tablo 1. *Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şema Alanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Kopukluk	1							
2 Z.Otonomi	.708**	1						
3 Z.Sınırlar	.418**	.333**	1					
4 D.Yönelimlilik	.461**	.542**	.318**	1				
5 Y.Standartlar	.351**	.511**	.370**	.505**	1			
6 AOİ	.174**	.249**	.212**	.364**	.395**	1		
7 APÇ	-.402**	-.450**	-.043	-.079	-.139**	-.114*	1	
8 PDÇ	.432**	.618**	.208**	.437**	.420**	.351**	-.340**	1

Z.Otonomi: Zedelenmiş Otonomi; Z.Sınırlar: Zedelenmiş Sınırlar; D.Yönelimlilik: Diğer Yönelimlilik; Y.Standartlar: Yüksek Standartlar; AOİ: Akılcı Olmayan İnançlar; APÇ: Aktif/Problem Odaklı Stresle Başa Çıkma; PDÇ: Pasif/Duygu Odaklı Stresle Başa Çıkma

Araştırmada toplanan veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, gruplar arası karşılaştırmalarda, iki grup arası karşılaştırmalar için bağımsız t testi, ikiden fazla grup karşılaştırmaları için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Ölçeklerden elde edilen puanların birbiriyle olan ilişkisine bakmak için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Yapılan analizlerde güven aralığı %95 olarak belirlenmiştir ($p < .05$).

Bulgular

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar Alanlarını Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar, stresle başa çıkma tarzları ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ile Aktif/Problem Odaklı Stresle Başa Çıkma Tarzı ($r = -.114$, $p < .01$) arasında negatif yönde bir ilişki; Pasif/Duygu Odaklı Stresle Başa Çıkma Tarzı ($r = .351$, $p < .01$) arasında ise pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ile Kopukluk ($r = .174$, $p < .01$); Zedelenmiş Otonomi ($r = .249$, $p < .01$); Zedelenmiş Sınırlar ($r = .212$, $p < .01$); Diğer Yönelimlilik ($r = .364$, $p < .01$) ve Yüksek Standartlar ($r = .395$, $p < .01$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Aktif/Problem Odaklı Stresle Başa Çıkma Tarzı ile Kopukluk ($r = -.402$, $p < .01$); Zedelenmiş Otonomi ($r = -.450$, $p < .01$) ve Yüksek Standartlar ($r = -.139$, $p < .01$) puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Pasif/Duygu Odaklı Stresle Başa Çıkma Tarzı ile Kopukluk ($r = .432$, $p < .01$); Zedelenmiş Otonomi ($r = .618$, $p < .01$); Zedelenmiş Sınırlar ($r = .208$, $p < .01$); Diğer Yönelimlilik ($r = .437$, $p < .01$) ve Yüksek Standartlar ($r = .420$, $p < .01$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Ölçeklerin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Araştırmada uygulanan Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Young Şema Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farklılıklarını belirlemek adına bağımsız örneklem t testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 2. Ölçeklerden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t (p)	
Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği	Aşırı Beklentiler	Kadın	325	28,93	5,46	.672
		Erkek	82	28,51	5,04	(.50)
	Sosyal Zaman Kullanımı	Kadın	325	11,46	4,89	-.222
		Erkek	82	11,58	4,26	(.82)
	Zihin Okuma	Kadın	325	19,49	5,10	3.797
		Erkek	82	17,29	4,58	(.000)
	Farklı Düşünmek	Kadın	325	8,53	3,31	2.357
		Erkek	82	7,60	2,56	(.01)
	Fiziksel Yakınlık	Kadın	325	6,91	2,69	1.355
		Erkek	82	6,47	2,62	(.18)
	Cinsiyet Farklılıkları	Kadın	325	9,31	2,99	1.662
		Erkek	82	8,67	3,14	(.09)

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği	Kendine Güvenli Yaklaşım	Kadın	325	20,46	4,17	-3.017
		Erkek	82	21,98	4,07	(.003)
	İyimser Yaklaşım	Kadın	325	12,58	3,13	-3.684
		Erkek	82	13,93	2,93	(.000)
	Çaresiz Yaklaşım	Kadın	325	20,30	4,73	4.460
		Erkek	82	17,91	4,22	(.000)
	Boyun Eğici Yaklaşım	Kadın	325	11,68	2,90	1.620
		Erkek	82	11,13	2,67	(.10)
	Sosyal Destek Arama	Kadın	325	11,93	2,30	4.318
		Erkek	82	10,71	2,27	(.000)
Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)	Kopukluk	Kadın	325	53,69	19,10	-2.267
		Erkek	82	59,28	20,12	(.02)
	Zedelenmiş Otonomi	Kadın	325	70,93	24,49	2.834
		Erkek	82	62,71	18,71	(.001)
	Zedelenmiş Sınırlar	Kadın	325	24,80	6,41	-2.187
		Erkek	82	26,67	7,01	(.03)
	Diğeri Yönelimlilik	Kadın	325	37,73	9,41	.614
		Erkek	82	37,09	8,07	(.54)
	Yüksek Standartlar	Kadın	325	31,75	8,75	1.906
		Erkek	82	29,80	8,16	(.06)

Yapılan analiz sonucunda, Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği alt ölçeklerinden Zihin Okuma boyutunda kadınların puanlarının ($X=19.49$), erkeklerin puanlarından ($X=17.29$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=3.797$, $p<.05$]. Farklı Düşünmek boyutunda kadınların puanlarının ($X=8.53$), erkeklerin puanlarından ($X=7.60$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=2.357$, $p<.05$]. Diğer karşılaştırmalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği alt ölçeklerinden Kendine Güvenli Yaklaşım boyutunda erkeklerin puanlarının ($X=21.98$), kadınların puanlarından ($X=20.46$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=-3.017$, $p<.05$]. İyimser Yaklaşım boyutunda erkeklerin puanlarının ($X=13.93$), kadınların puanlarından ($X=12.58$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=-3.684$, $p<.05$]. Çaresiz Yaklaşım boyutunda kadınların puanlarının ($X=20.30$), erkeklerin puanlarından ($X=17.91$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=4.460$, $p<.05$]. Sosyal Destek Arama boyutunda kadınların puanlarının ($X=11.93$), erkeklerin puanlarından ($X=10.71$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=4.318$, $p<.05$]. Diğer karşılaştırmalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Young Şema Ölçeği alanlarından Kopukluk alanında erkeklerin puanlarının ($X=59.28$), kadınların puanlarından ($X=53.69$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=-2.267$, $p<.05$]. Zedelenmiş Otonomi alanında kadınların puanlarının ($X=70.93$), erkeklerin puanlarından ($X=62.71$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=2.834$, $p<.05$]. Zedelenmiş Sınırlar alanında erkeklerin puanlarının ($X=26.67$), kadınların puanlarından ($X=24.80$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir [$t(405)=-2.187$, $p<.05$]. Diğer karşılaştırmalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Ölçeklerin İlişki Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi

Araştırmada uygulanan Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Young Şema Ölçeği puanlarının ilişki süresine göre farklılıklarını belirlemek adına tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 3. Ölçek Puanlarının İlişki Süresine Göre Karşılaştırılması

		İlişki Süresi	N	Ort.	SS	F (p)
Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği	Aşırı Beklentiler	Yok	141	28,32	5,47	2.035 (.13)
		0-3 Yıl Arası	128	28,64	5,62	
		3 Yıl ve Üzeri	138	29,57	5,01	
	Sosyal Zaman Kullanımı	Yok	141	10,83	4,49	4.469 (.01)
		0-3 Yıl Arası	128	11,17	5,11	
		3 Yıl ve Üzeri	138	12,44	4,58	
	Zihin Okuma	Yok	141	18,31	4,78	2.844 (.06)
		0-3 Yıl Arası	128	19,09	5,37	
		3 Yıl ve Üzeri	138	19,76	5,01	
	Farklı Düşünmek	Yok	141	8,53	3,26	.463 (.63)
		0-3 Yıl Arası	128	8,15	3,05	
		3 Yıl ve Üzeri	138	8,34	3,26	
	Fiziksel Yakınlık	Yok	141	7,70	2,81	14.033 (.000)
		0-3 Yıl Arası	128	6,06	2,32	
		3 Yıl ve Üzeri	138	6,62	2,62	
Cinsiyet Farklılıkları	Yok	141	9,00	2,94	3.048 (.04)	
	0-3 Yıl Arası	128	8,83	3,13		
	3 Yıl ve Üzeri	138	9,68	2,97		
Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği	Kendine Güvenli Yaklaşım	Yok	141	20,57	4,30	.231 (.79)
		0-3 Yıl Arası	128	20,86	4,22	
		3 Yıl ve Üzeri	138	20,87	4,07	
	Çaresiz Yaklaşım	Yok	141	19,67	5,07	.107 (.89)
		0-3 Yıl Arası	128	19,89	4,88	
		3 Yıl ve Üzeri	138	19,90	4,23	
	İyimser Yaklaşım	Yok	141	13,12	3,22	.799 (.45)
		0-3 Yıl Arası	128	12,70	3,12	
		3 Yıl ve Üzeri	138	12,72	3,07	
	Boyun Eğici Yaklaşım	Yok	141	12,04	3,12	3.147 (.04)
		0-3 Yıl Arası	128	11,23	3,00	
		3 Yıl ve Üzeri	138	11,39	2,38	
Sosyal Destek Arama	Yok	141	11,56	2,66	.359 (.69)	
	0-3 Yıl Arası	128	11,71	2,27		
	3 Yıl ve Üzeri	138	11,80	2,07		
Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)	Kopukluk	Yok	141	58,42	21,26	4.608 (.01)
		0-3 Yıl Arası	128	54,49	18,56	
		3 Yıl ve Üzeri	138	51,44	17,63	
	Zedelenmiş Otonomi	Yok	141	70,62	26,64	1.744
		0-3 Yıl Arası	128	71,07	23,24	(.17)

	3 Yıl ve Üzeri	138	66,23	20,44	
Zedelenmiş Sınırlar	Yok	141	25,47	6,50	1.952 (.14)
	0-3 Yıl Arası	128	25,80	6,49	
	3 Yıl ve Üzeri	138	24,30	6,68	
Diğeri Yönelimlilik	Yok	141	37,86	8,71	.345 (.70)
	0-3 Yıl Arası	128	37,04	8,97	
	3 Yıl ve Üzeri	138	37,85	9,78	
Yüksek Standartlar	Yok	141	30,93	8,40	.261 (.77)
	0-3 Yıl Arası	128	31,58	8,37	
	3 Yıl ve Üzeri	138	31,59	9,22	

Yapılan analizler sonucunda, Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği alt ölçeklerinden Sosyal Zaman Kullanımı alt ölçeği puanlarının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir [$F(2,404)=4.469, p<.05$]. Yapılan Post-Hoc analizi (LSD) sonrasında, 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların puanlarının ($X=12.44$), ilişkisi olmayan ($X=10.83$) ve 0-3 yıl arası ilişkisi olan katılımcıların puanlarından ($X=11.17$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Fiziksel Yakınlık alt ölçeği puanlarının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir [$F(2,404)=14.033, p<.05$]. Yapılan Post-Hoc analizi (LSD) sonrasında, ilişkisi olmayan katılımcıların fiziksel yakınlık puanlarının ($X=7.70$), 0-3 yıl arası ilişkisi olan ($X=6.06$) ve 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların puanlarından ($X=6.62$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet Farklılıkları alt ölçeği puanlarının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir [$F(2,404)=3.048, p<.05$]. Yapılan Post-Hoc analizi (LSD) sonrasında, 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların cinsiyet farklılıkları puanlarının ($X=9.68$), 0-3 yıl arası ilişkisi olan katılımcıların puanlarından ($X=8.83$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği alt ölçeklerinden Boyun Eğici Yaklaşım alt ölçeği puanlarının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir [$F(2,404)=3.147, p<.05$]. Yapılan Post-Hoc analizi (LSD) sonrasında, ilişkisi olmayan katılımcıların puanlarının ($X=12.04$), 0-3 yıl arası ilişkisi olan katılımcıların puanlarından ($X=11.23$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer karşılaştırmalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Young Şema Ölçeği-Kısa Form alanlarından Kopukluk puanlarının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir [$F(2,404)=4.608, p<.05$]. Yapılan Post-Hoc analizi (LSD) sonrasında ise ilişkisi olmayan katılımcıların kopukluk alanı puanlarının ($X=58.42$), 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların puanlarından ($X=51.44$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer karşılaştırmalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>.05$).

Tartışma

Araştırmada romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında negatif yönde ve pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzları arasında ise pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle araştırma hipotezleri *H1a* ve *H1b* kabul edilmiştir. Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar şema alanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu sonuçtan hareketle *H2* hipotezi bazı şema alanları için kabul edilmiştir. Aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzları ile kopukluk, zedelenmiş otonomi ve yüksek standartlar şema alanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzları ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar

puanları arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgulardan hareketle araştırmanın *H3a* ve *H3b* hipotezleri yalnızca bazı şema alanları için kabul edilmiştir.

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda, romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzı arasında negatif yönde bir ilişki; pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzı arasında ise pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Hamarta ve diğerleri (2009) de yaptıkları çalışmada benzer şekilde, akılcı olmayan inançlar arttıkça, problem odaklı başa çıkma davranışının azaldığını saptamıştır. Schill, Adams ve Ramanaiah (1982) akılcı olmayan inanca sahip kişilerin, stresle başa çıkmada uygun olmayan tarzları tercih ettiğini vurgulamaktadır. Akılcı olmayan inançların günlük hayatta verilen kararlar, girilen eylemler hatta kurulan sosyal ve romantik birliktelikler ile ilgili olumsuz bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Varlığının birçok alana sirayet ettiği düşünülen akılcı olmayan inançların, stresle başa çıkma tarzları ile de olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu gösterilmektedir. Akılcı olmayan inançlar arttıkça, stresle başa çıkma tarzlarının da olumsuz etkilenerek uyumsuz olanlarının benimsenmesinin sebebi bu olabilir.

Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Erken dönem uyumsuz şemaların kökeninin çocukluktan geldiği, yetişkinlikte kurulan ilişkilerin de çocukluk dönemi deneyimlerinden etkilendiği bilinmektedir (Young, Klosko ve Weishaar, 2019). Uyumsuz şemalar, kişilerin olayları yorumlamasında yanlış anlamalar, gerçekçi olmayan beklentiler vb.) neden olabilmektedir (Yoosefi ve diğerleri, 2010). Tönbül (2020) akılcı olmayan inançların, kişilerin büyüdüğü aile içerisinde edindiği hatalı şemalardan oluştuğunu belirtmektedir. Beck'e göre akılcı olmayan inançların kökeni, erken dönem deneyimleri sonucunda kişinin kendi ve çevresine yönelik işlevsiz şemaları geliştirmesine dayanmaktadır (Öcal Yüceol, 2016). Bu bağlamda, romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ile erken dönem uyumsuz şemalar birbiriyle ilişkili kavramlardır ve aralarında pozitif yönde ilişki olması beklenen bir sonuçtur.

Aktif/problem odaklı stresle başa çıkma tarzı ile kopukluk, zedelenmiş otonomi ve yüksek standartlar puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzı ile kopukluk, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik ve yüksek standartlar puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Kopukluk şema alanına sahip kişiler çocukluklarında soğuk bir aileye sahiptir ve ihtiyaçları bakım verenleri tarafından yeterince karşılanmamıştır. (Salimoğlu, 2015). Zedelenmiş otonomi şema alanına sahip kişiler, çocukluklarında aşırı korumacı ve iç içe geçmiş bir aileye sahiptir, özgüvenleri düşüktür ve özerk bir birey olarak hareket etmekte güçlük çekerler (Roediger, 2015). Yüksek standartlar şema alanına sahip kişiler ise sevgi ve onayı koşullu bir şekilde veren aileye sahiptir ve yalnızca ailelerinin istediklerini yaptıklarında ödüllendirilmiş, aksi takdirde baskı görmüşlerdir (Roediger, 2015). Bu şema alanlarına sahip kişilerin, çocukluklarında gerek ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanmaması gerekse özerk bir birey olarak hareket etmelerine izin verilmemesi nedeniyle aktif/problem odaklı başa çıkma tarzlarını benimseyemedikleri düşünülmektedir. Çocukluklarından beri uygun stresle başa çıkma tarzlarını öğrenip geliştirecek ortamlarının olmadığı ve bu nedenle uygun olmayan pasif/duygu odaklı stresle başa çıkma tarzlarını kullandıkları düşünülmektedir. Diğeri yönelimlilik şema alanına sahip kişiler; koşullu saygı ve kabulün yer aldığı aile yapısına sahiptir, kendileri yerine başkalarının ihtiyaçlarını ön planda tutar ve özerk olmakta güçlük çekerler (Arntz ve Jacob, 2016). Zedelenmiş sınırlar şema alanına sahip kişiler yönlendirme ve sınır koymanın olmadığı bir aile yapısına sahiptir ve sorumluluk alma, hedeflere ulaşma ile ilgili problem yaşarlar (Young ve diğerleri, 2019). Bu şema alanlarına sahip kişilerin gerek destek ve yönlendirme vermeyen aile yapısına sahip olmaları gerekse özerk olup sorumluluk almayı öğrenememeleri nedeniyle uygun olmayan pasif/duygu odaklı stresle

başta çıkma tarzlarını benimsedikleri düşünülmektedir. Babajani, Akrami ve Farahani (2014) yaptıkları çalışmada, araştırma bulgusuna benzer şekilde, terkedilme/istikrarsızlık, sosyal izolasyon/yabancılaşma, onay arayıcılık, duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanma ve boyun eğicilik şemalarıyla problem odaklı başta çıkma stili arasında negatif bir yönde ilişkili olduğunu; duygu odaklı başta çıkma stiliyle arasında ise pozitif yönde ilişkili olduğunu saptamıştır. Thimm (2013) çalışmasında, sosyal izolasyon/yabancılaşma ve boyun eğicilik gibi şemaların kişiler arası başta çıkma tarzlarıyla ilişkili olduğunu bulmuştur. Mayda (2020) çalışmasında, kopukluk ve reddedilme alanı ile zedelenmiş özerklik ve otonomi alanı ile kendine güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım ve sosyal destek arama yaklaşımı arasında negatif bir ilişki saptamıştır. Aynı zamanda kopukluk ve reddedilme alanına sahip kişilerin stresle başta çıkarken çaresizlik yaklaşımını daha fazla kullandıklarını bulmuştur.

Araştırmada ayrıca romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar alt boyutlarından zihin okuma ve farklı düşünmek puanlarının kadınlarda, erkeklere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aşırı beklentiler, sosyal zaman kullanımı, fiziksel yakınlık ve cinsiyet farklılıkları boyutları ise cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Sarı (2008) yaptığı çalışmada, kadınların aşırı beklentiler ve fiziksel yakınlık boyutlarında aldıkları puanların erkeklerden daha yüksek olduğunu saptamıştır. Curun (2001) yaptığı çalışmada, aşırı beklentiler ve fiziksel yakınlık boyutlarında kadınların daha yüksek puan aldıklarını bulmuştur. Pala Akbaba (2018) ise çalışmasında, kadınların aşırı beklentiler, zihin okuma ve fiziksel yakınlık boyutlarında daha yüksek puanlar aldığını saptamıştır. Literatürde romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar alt boyutlarının cinsiyete göre farklılaşmasına yönelik sonuçlarda görüş birliği olmadığı görülmektedir. Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar, kültürler arası farklılık göstermektedir (Goodwin & Gaines, 2004). Araştırma bulgumuz ile literatürdeki bulguların farklılık gösterme nedeninde örneklem grubumuzun kültürel yapısının etkili olduğu düşünülmektedir.

Stresle başta çıkma tarzlarından kendine güvenli yaklaşım ve iyimser yaklaşım tarzlarını, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla kullandıkları; çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arama tarzlarını ise, kadınların erkeklere göre daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Şahin (2019) yaptığı çalışmada, benzer şekilde, kadınların çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arama tarzlarının erkeklere göre daha fazla kullandığını ve erkeklerin ise iyimser yaklaşım tarzını kadınlardan daha fazla kullandığını saptamıştır. Durmuş ve Tezer (2001) yaptığı çalışmada, yine benzer şekilde, kız öğrencilerin çaresiz yaklaşım tarzını; erkek öğrencilerin ise iyimser yaklaşım tarzını daha fazla kullandıklarını saptamıştır. Akbağ (2000) çalışmasında, erkeklerin iyimser yaklaşım kullandıklarını; kadınların ise çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arama tarzlarını kullandıklarını saptamıştır. Fırat ve Kaya (2015), erkek öğrencilerin iyimser yaklaşım tarzını daha fazla kullandığını bulmuştur. Aycok (2011)'a göre kadınların pasif/duygu odaklı başta çıkma tarzlarını kullanmasının nedeni, dışarıdan gelen uyarınları daha çok stresli algılamalarıdır. Ayrıca kadınların sosyalleşme konusundaki farklılıkları ve geleneksel cinsiyet rollerini benimsemeleri de bunun nedeni olabilir (Dyson ve Renk, 2006).

Araştırmada, kopukluk ve zedelenmiş sınırlar alanında erkeklerin puanlarının, kadınların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Zedelenmiş otonomi alanında ise kadınların puanlarının, erkeklerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan başka bir çalışmada, araştırmamıza benzer şekilde, kopukluk ve zedelenmiş sınırlar şema alanlarının cinsiyete göre farklılaştığı ve erkeklerin başkalarıyla güven verici ve tatmin olacakları bir ilişki kuracağına dair inançlarının kadınlardan daha düşük olduğu ve erkeklerin içsel sınırlar koymakta veya kendilerini disiplin etmekte kadınlardan daha fazla zorlandıkları belirtilmiştir (Saygılı, 2014). Boysan (2012) yaptığı çalışmada, erkeklerin kopukluk ve reddedilmişlik şemalarına kadınlara göre daha fazla sahip olduklarını saptamıştır. Yanık Hatipoğlu (2015) yaptığı çalışmada, erkeklerde duygusal yoksunluk ve

yüksek standartlar şemalarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Shorey ve diğerleri (2013) yaptıkları çalışmada, kadınlarda duygusal yoksunluk, terk edilme, sosyal izolasyon, kusurluluk, başarısızlık, iç içe geçme/bağımlılık, boğun eğicilik şemalarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Çocukluğunda özerkliği desteklenmemiş, kendine güvenini zedeleyecek şekilde aşırı korumacı davranan ailelerde yetişen kişilerde zedelenmiş otonomi şeması görülmektedir (Roediger, 2015). Türk toplumunda kız çocuklarına karşı ailelerin daha kısıtlayıcı ve korumacı davrandıkları bilinmektedir. Bu anlamda, zedelenmiş otonomi şema alanının kadınlarda erkeklere göre daha yüksek çıkma nedeninin; kız çocuklarının yetiştirilme tarzıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Kopukluk alanına sahip kişilerin yaşamın erken dönemlerinde istismarcı, soğuk ya da reddedici aileye sahip olduğu görülmektedir ve travmatik bir çocukluk geçirdikleri belirtilmektedir (Salimoğlu, 2015). Zedelenmiş sınırlar alanı ise, genellikle erken dönem aile ilişkilerinde fazla serbestlik, aşırı hoşgörü ve müsamaha olduğunda; yönlendirme disiplin ve sınır koyma olmadığında gelişir ancak tam tersi katı ailelerde büyüyen çocuklarda da geliştiği görülmektedir. Araştırma grubumuzdaki erkek katılımcıların kopukluk ve zedelenmiş sınır şema alanlarından kadınlara göre daha yüksek puan almalarının nedeni, katı, reddedici, soğuk yetiştirme tarzını benimsemiş ebeveynlere sahip olma ve bu nedenle diğerleriyle yakın ilişki kurmadan kaçınmaları olabilir (Young ve diğerleri, 2019).

Romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar ilişki süresine göre incelendiğinde 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların sosyal zaman kullanımı, fiziksel yakınlık ve cinsiyet farklılıkları inançlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Öcal Yüceol (2016) da yaptığı çalışmada, akılcı olmayan inançların ilişki süresine göre farklılaştığını ve uzun ilişki süresine sahip katılımcıların, kısa ilişki süresine sahip olanlara göre daha fazla akılcı olmayan inançlarının olduğunu saptamıştır. İlişki süresi arttıkça kişilerin birlikte daha çok zaman geçirerek birbirilerini ve ilişkilerini daha iyi tanınması, daha fazla sorunu ortaya çıkarabilir. Birlikte olunan zaman arttıkça ilişki içindeki sorunların artması ve daha görünür olmasının akılcı olmayan inançları tetiklediği düşünülmektedir.

Stresle başa çıkma tarzları ilişki süresine göre incelendiğinde, ilişkisi olmayanların boyun eğici yaklaşımı, 0-3 yıl arası ilişkisi olan kişilere göre daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Araştırma sonucumuzun nedeni olarak; ilişkisi olanların düzenli bir sosyal desteği bulunduğu, stresli bir durumla karşılaştıklarında mücadele etmek için daha fazla motivasyona sahip oldukları ve bu nedenle boyun eğici yaklaşımdan uzaklaştıkları düşünülmektedir.

Erken dönem uyumsuz şema alanları ilişki süresine göre incelendiğinde ilişkisi olmayan katılımcıların kopukluk alanı puanlarının, 3 yıl ve üzeri ilişkisi olan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir. Kopukluk şeması olan kişilerin, diğerleriyle yakın ilişki kurmadan kaçtıkları ya da kendilerine zarar verebilen ilişkiler kurdukları görülmektedir (Young ve diğerleri, 2019). Bu bağlamda, yakın ilişkilerden kaçmaları nedeniyle ilişkisi olmayan katılımcıların kopukluk şema puanlarının yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Sonuç ve Öneriler

Erken dönem uyumsuz şema alanlarının dolayısıyla erken çocukluk dönemi deneyimlerinin, yetişkin yaşamlarını etkileyebileceği ve romantik ilişkilerde de akılcı olmayan inançların gelişmesi üzerinde etkili olabileceği izlenmiştir. Akılcı olmayan inançların belirlenerek artan bireysel farkındalıkla yerine akılcı inançların konulması ve bunların başa çıkma tarzları ile ilişkilendirilmesi, kişisel gelişimde ve sağlıklı romantik ilişki kurmada oldukça önemlidir. Bu anlamda ebeveynler ve çocuklarına yönelik yapılacak bilgilendirici çalışmalar, ileride çocukların sağlıklı romantik ilişki ve evlilik bağları

kurmasında önemli bir etken olabilir. Ayrıca şemaların romantik ilişkilerdeki akılcı olmayan inançlarla olan ilişkisinin anlaşılmasının, daha etkin başa çıkma stratejilerinin belirlenmesine ve ilişki danışmanlarına kaynak olarak terapi sürecinin iyileştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece çiftler psikolojik yardım aldıklarında daha doyum verici ilişkiler kurmalarına yardımcı olunabilir.

Araştırmada incelenmiş kavramlar ilk defa bir arada ele alınmış ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlara dair Türkiye’de yapılan çalışmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Konunun farklı değişkenlerle de ele alınmasının kısıtlı literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma yalnızca 18-35 yaş aralığındaki yetişkin kişilerle yürütüldüğünden, gelecek araştırmalarda yaş aralığının genişletilmesi ve böylece araştırmanın genellenebilirliğinin sağlanması tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Addis, J., & Bernard, M. E. (2002). Marital Adjustment and Irrational Beliefs. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 20(1), 3-13.
- Akbaba, T. P. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akbağ, M. (2000). Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Üniversite Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşünceler, Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alevsaçanlar, S. (2015). Madde Bağımlılarında Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Şema Sürdürücü Başa Çıkma Davranışları: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arntz, A., & Genderen, H. V. (2013). *Sınır Kişilik Bozukluğu için Şema Terapi*. (M. Şaşıoğlu, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Arntz, A., & Jacob, G. (2016). *Uygulamada Şema Terapi*. (G. Soygüt, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Atak, H., & Taştan, N. (2012). Romantik İlişkiler ve Aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 520-546.
- Aycock, K. J. (2011). Dissertation, Coping Resources, Coping Styles, Mastery, Social Support, an Depression in Male and Female College Students (Doctoral Dissertation). Georgia State University, Georgia.
- Babajani, S., Akrami, N., & Farahani, A. (2014). Relationship between Early Maladaptive Schemas and Coping Styles with Stress. *Journal of Life Science and Biomedicine*, 4(6), 570-574.
- Bağdaççık, S. (2009). Majör Depresyon Ve Panik Bozukluğu Olan Hastaların Erken Disfonksiyonel Şema Aktivasyonlarının Karşılaştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

- Baltaş, A., & Baltaş, Z. (2013). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Batıgün, A. D., & Büyüksahin, A. (2008). Aleksitimi: Psikolojik Belirtiler ve Bağlanma. *Klinik Psikiyatri*, 11, 105-114.
- Baucom, D. H., Epstein, N., Sayers, S., & Sher, T. G. (1989). The Role of Cognitions in Marital Relationships: Definitional, Methodological, and Conceptual Issues. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(1), 31-38.
- Bayalan, Y. (16.10.2020). Terk Edilme Şeması Nedir? (19.10.2020 tarihinde alındı).
- Beck, A. T. (2005). *Bilişsel Terapi ve Duygusal Bozukluklar*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Beck, J. S. (2016). *Bilişsel Davranışçı Terapi: Temelleri ve Ötesi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Behary, W. T. (2017). İstanbul: Narsistle Ateşkes: Benmerkezci Biriyle Ayakta Kalma ve Gelişme.
- Boysan, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Başa Çıkma Stilleri ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Model Sınaması (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Caner, M. (2009). Evli Bireylerde Kendi Ebeveynlerini Algılama Biçimleri, Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Eşe Yönelik Değerlendirmeler Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Collins, C. A. (2003). More than Myth: The Developmental Significance of Romantic Relationships During Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 1-24.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Curun, F. (2001). The Effects of Sexism and Sex Role Orientation on Romantic Relationship Satisfaction (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, A. U., Fettahoğlu, E. Ç., Özatalay, E., & Sarı, S. A. (2019). Cinsel İstismara Uğrayan Ergen Olguların Repertuar Grid Tekniği ile Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma. *Cukurova Medical Journal*, 44(3), 1007-1016.
- Çivitçi, A. (2005). Akılcı Duygusal Eğitimin İlköğretim Öğrencilerinin Mantıkdışı İnanç, Sürekli Kaygı ve Mantıklı Karar Verme Düzeylerine Etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 59-80.
- Dağ, İ. (1990). Kontrol Odağı, Stresle Başa Çıkma Stratejileri ve Psikolojik Belirti Gösterme İlişkileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Daş, C. (2018). *Geşalt Terapi: Bütünleşmek ve Büyümek*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Doğan, S. (1995). Akılcı Duygusal Terapi: Kuramsal Bir İnceleme. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(6), 29-36.
- Durmuş, Y., & Tezer, E. (2001). Mizah Duygusu ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 16(47), 25-32.

- Dyson, R., & Renk, K. (2006). Freshmen Adaptation to University Life: Depressive Symptoms, Stress, and Coping. *Journal of Clinical Psychology*, 62(10), 1231-1244.
- Eken, Ö. (2019). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ellis, A. (1986). Rational Emotive Therapy Applied to Relationships Therapy. *Journal of Rational Emotive Behavior Therapy*, 4(1), 14-21.
- Ellis, A., & Dryden, W. (1997). *The Practice of Rational Emotive Behavior Therapy*. New York: Springer Publishing Company.
- Ellis, A., Sichel, J., Yeager, P., Dimattia, D., & R. Diguiseppe. (1989). *Rational Emotive Couples Therapy*. New York: Pergamon.
- Endler, N. S., & Parker, J. D. (1990). State and Trait Anxiety, Depression and Coping Styles. *Australian Journal of Psychology*, 12(2), 207-220.
- Farrell, J. M., Reiss, N., & Shaw, I. A. (2015). *Şema Terapi Klinisyenin Rehberi*. (E. Alkan, & S. Görül Alkan, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Fırat, N., & Kaya, F. (2015). Yurttta veya Ailesinin Yanında Kalan Öğrencilerin Sosyal Destek Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkma Stilllerinin İncelenmesi. *Turkish Studies*, 10(7), 407-426.
- Folkman, S., & J. T. Moskowitz. (2004). Coping: Pitfalls and Promise. *Annual Review of Psychology*, 55, 745-774.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1985). If It Changes It Must Be a Process: Study of Emotion and Coping During Three Stages of College Examination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1), 150-170.
- Friedman, M. A., & Whisman, M. (1998). Interpersonal Problem Behaviors Associated with Dysfunctional Attitudes. *Cognitive Therapy & Research*, 98(22), 149-160.
- Furman, W. (2002). The Emerging Field of Adolescent. *Current Directions in Psychological Science*, 11(5), 177-180.
- Goodwin, R., & Gaines, S. O. (2004). Relationship Beliefs and Relationship Quality Across Cultures: Country as a Moderator of Dysfunctional Beliefs and Relation Quality in Three Former Communist Countries. *Personal Relationship*, 11(3), 267-279.
- Hackney, H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı*. (S. Aydemir, & S. Ergene, Çev.) Mentis Yayıncılık.
- Hamarta, E., Arslan, C., Saygın, Y., & Özyeşil, Z. (2009). Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Bakımından Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Yaklaşımlarının Analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 25-42.
- Harris, A. E., & Curtin, L. (2002). Parental Perceptions, Early Maladaptive Schemas and Depressive Symptoms in Young Adults. *Cognitive Therapy and Research*, 26(3), 405-416.
- Hatipoğlu, D. Y. (2015). Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Mizah Arasındaki İlişki (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Kagan, J., & Snidman, N. (1999). Early Childhood Predictors of Adult Anxiety Disorders. *Biological Psychiatry*, 46(11), 1536-1541.
- Knussen, C., & Sloper, P. (1992). Stress in Families of Children with Disability: A Review of Risk and Resistance Factors. *Journal of Mental Health*, 1(3), 241-256.
- Köroğlu, E., & Türkçapar, H. (2013). *Psikoterapi Yöntemleri*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- Mayda, B. S. (2020). Çocukluk Çağı Travmasının Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Stresle Başa Çıkma Tarzına Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kent Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Metts, S., & Cupach, W. R. (1990). The Influence of Relationship Beliefs and Problemsolving Responses on Satisfaction in Romantic Relationships. *Human Communication Research*, 17(1), 170-185.
- Murdock, N. L. (2013). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları*. (F. Akkoyun, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Owen, F. K., & Sarı, T. (2016). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançların ve Bağlanma Boyutlarının İlişki Doyumu Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 204-216.
- Öztürk, M. O. (2002). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Pearlin, L. I., & Schooler, C. (1978). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 2-21.
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., & Young, J. E. (2012). *Şema Terapi: Ayırıcı Özellikler*. (M. Şaşıoğlu, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Roediger, E. (2015). *Şema Terapi Nedir?* (S. Ataman, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sağlam, N. (2016). Young Şema Modeli'ne Göre Aleksitimi Kavramının İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Salimoğlu, K. B. (2015). Lise Öğrencilerinin Uyum Bozucu Şemalarının Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi, Kırgızistan ve Türkiye Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 131-155.
- Saraç, A. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişki Doyumunu Yordamada Akılcı Olmayan İnançlar ve Evlilik Öncesi İlişki Algılarının Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Saraç, A., Hamamcı, Z., & Güçray, S. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişki Doyumunun Yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43), 69-81.

- Sarı, T. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançlar, Bağlanma Boyutları ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkiler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, T., & Owen, F. K. (2015). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 255-273.
- Saygılı, G. (2014). Erken Döneme İlişkin Gelişimsel Etmenler ile Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolünün İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Schill, T., Adams, A. E., & Ramanaiah, N. (1982). Coping with Stress and Irrational Beliefs. *Psychological Reports*, 51(3), 1317-1318.
- Shorey, R. C., Stuart, G. L., & Anderson, S. (2013). Do Gender Differences in Depression Remain After Controlling for Early Maladaptive Schemas? An Examination in a Sample of Opioid Dependent Treatment Seeking Adults. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 20(5), 401-410.
- Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., & Çakır, Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 75-84.
- Soysal, E. (2017). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Evli Bireylerin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları, İlişkilerde Bilişsel Çarpıtmaları ve Yüklemelerinin Evlilik Uyumunu Yordaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Spranger, S. C., Waller, G., & Bryant-Waugh, R. (2001). Schema Avoidance in Bulimic and Non-Eating-Disordered Women. *International Journal of Eating Disorders*, 29(3), 302-306.
- Şahin, B. (2019). Benlik Saygısı, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Psikolojik İyi Oluş: Bir Model Denemesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şahin, N. H., & Durak, A. (1995). Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Üniversite Öğrencileri için Uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 58-73.
- Thimm, J. C. (2013). Early Maladaptive Schemas and Interpersonal Problems: A Circumplex Analysis of the YSQ-SF. *International Journal of Psychology & Psychological Therapy*, 13(1), 113-124.
- Tönbül, Ö. (2020). Evli Bireylerin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ile Benlik Farklılaşma Düzeylerinin Evlilik İlişkisi İnançları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Türkçapar, H. (2015). *Bilişsel Terapi*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Uebelacker, L. A., & Whisman, M. A. (2005). Relationship Beliefs, Attributions, and Partner Behaviors Among Depressed Married Women. *Cognitive Therapy and Research*, 29(2), 143-154.

- Ulutaş, A., Demir, E., & Yayan, E. H. (2017). Motor Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Kaba ve İnce Motor Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1523-1538.
- Yoosefi, N., Etemadi, O., Bahrami, F., Fatehizade, M. A., & Ahmadi, S. (2010). An Investigation on Early Maladaptive Schema in Marital Relationship as Predictors of Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(5), 269-292.
- Young, J. E., & Brown, G. (2005). *The Young Schema Questionnaire-Short Form 3*. New York: NY: Cognitive Therapy Centre.
- Young, J. E., & Klosko, J. (2012). *Hayatı Yeniden Keşfedin*. (D. Güler, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2019). *Şema Terapi (9 b.)*. (M. Şaşıoğlu, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Yüceol, S. E. (2016). Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlar İle İlişki Doyumu Ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Arasındaki İlişkiler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zadahmad, M., & Torkan, H. (2016). Investigation of the Multiple Relationships Between Early Maladaptive Schemas and Coping Styles with Anxiety. *International Journal of Educational and Psychological Researches*, 2(1), 49-53.

Covid-19 Algısının İşgören Performansına Etkisi**The Effect of Covid-19 Perception on Employee Performance****Ali ÖZCAN¹****Ahmet ERKASAP²**

Başvuru Tarihi / Received: 18.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14.12.2021

Araştırma / Research

Öz

Çin'in Wuhan kentinde 2019 Aralık ayında ilk olarak ortaya çıkan Covid-19 virüsü, sağlığımızı olduğu kadar iş hayatımızı da son derece etkilemiştir. Çalışanların beden sağlığının yanı sıra ruh sağlığının da iş hayatı açısından önemi büyüktür. Dolayısı ile tıp alanında aşı bulma ve geliştirme çalışmaları son hız devam ederken, sosyal bilimler açısından da organizasyonlardaki çalışanların verimlilik ve performanslarının da ne derece etkilendiğinin araştırılması merak konusu olmuştur. Performans önceden belirlenmiş standartlara ya da hedeflere, belirli bir zaman diliminde ne derece uyulduğunu, hedeflerin ne kadarının gerçekleştirildiğini veya bu hedeflerin ne kadar ötesine geçildiğini temsil eden bir kelimedir. Elbetteki çalışanların herhangi bir psikolojik uyaran nedeni ile performanslarının olumlu veya olumsuz etkilenmesi beklenebilir. Bu nedenle, bu çalışmada Covid-19 algısının çalışan performansına etkisi olup olmadığı varsa ne gibi etkisi olduğu araştırılmıştır. Covid-19 algısının çalışan performansı ile negatif yönde bir etkileşimde olduğu ortaya çıkmıştır. Covid 19 ile ilgili Tehlike ve Bulaşıcılık algıları arttıkça çalışan performansı düşmektedir. Her iki değişkenin performans üzerinde negatif etkisi olmakla beraber bulaşıcılığın çalışan performansı üzerindeki etkisi çalışanların Covid 19'un tehlikelilik algısına göre yaklaşık üç kat daha fazladır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Covid-19 Algısı, Performans, Performans Değerlendirme**Abstract**

The Covid-19 virus, which first appeared in Wuhan, China in December 2019, has affected our business life as well as our health. In addition to the physical health of the employees, their mental health is of great importance in terms of business life. Therefore, while the efforts to find and develop vaccines in the field of medicine continue at full speed, it has been a matter of curiosity to investigate to what extent the productivity and performance of the employees in the organizations are also affected in terms of social sciences. Performance is a word that represents the extent to which predetermined standards or targets have been met, how much of the targets have been achieved, or how far beyond these targets have been exceeded in a given time period. Of course, it can be expected that the performance of the employees will be affected positively or negatively due to any psychological stimulus. Therefore, in this study, whether the perception of Covid-19 has an effect on

¹ Nişantaşı Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, ali.ozcan@nisantasi.edu.tr | ORCID: 0000-0003-3751-8148² İstanbul Gedik Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, ahmet.erkasap@gedik.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6239-1700

employee performance or not, what effect it has, if any, has been investigated. It has been revealed that the perception of Covid-19 has a negative interaction with employee performance. As the perceptions of Danger and Contagion regarding Covid 19 increase, employee performance decreases. Although both variables have a negative effect on performance, the effect of contagion on employee performance is about three times higher than the employees' perception of Covid 19's danger.

Keywords: Covid-19, Perception of Covid-19, Performance, Performance Assessment

Giriş

COVID-19 salgını, dünya çapında neredeyse tüm çalışanları eskisinden tamamen farklı şartlarda veya ortamlarda çalışmaya zorladı. COVID-19, sosyal izolasyon, seyahat kısıtlamaları, sanal veya uzaktan çalışma, önceki süreçlerin devamını kısıtlayan ve çalışanların çalışma şeklini değiştiren müdahaleleri tetikledi. COVID-19 salgınıyla ilgili bu müdahaleler, birden fazla kapanma ile geçiciden uzun süreliye değişen şekilde çalışan davranışını etkiledi. Bölüm yöneticileri, ekip liderleri ve insan kaynakları uzmanları, çalışanların duygusal, bilişsel ve fiziksel iyilik hallerini etkileme potansiyeline sahip oldukları ve dolayısıyla çıktılarını ve performanslarını etkilediği için bu tür davranış değişiklikleri konusunda son derece endişelidir. COVID-19'un kurumlar tarafından özümsemesi, kuruluşları çalışan performansı üzerindeki etkiyi azaltmak için müdahale etmeye teşvik etti. Bununla birlikte, hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar için argümanlar bulunduğundan, bu etkinin yönü bilinmemektedir. Deloitte'un Çinli firmalarla yakın tarihli bir anketi, firmaların %46'sının COVID-19'un bir sonucu olarak performansta bir düşüş beklediğini ortaya koydu. Artan stres, yetersiz altyapı, çalışma ortamı/meslektaş eksikliği, gerçekçi olmayan performans beklentileri, bozulmuş yönetici-çalışan ilişkisi ve iş arkadaşlarıyla güven oluşturmanın zorluğu sanal çalışma ortamının dezavantajlarıdır ve çalışanların performansı üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir. Caputo ve Hyland (2020), on katılımcıdan dördünün (çoğunlukla ABD merkezli firmalardan) pandeminin işlevler arası işbirliğini azaltacağına inandığını ve %36'sının uzaktan çalışmanın iş-yaşam dengesini nasıl etkileyeceği konusunda endişeli olduğunu ortaya koymuştur. Performansın artması için ise sanal çalışmanın işçi verimliliğini artırmaya yönelik finansal teşviklerden daha olası olduğu söylenmektedir. Ayrıca araştırmalar, sanal çalışma seçenekleri aracılığıyla sağlıklı bir iş-yaşam dengesini destekleyen işletmelerin, çalışan motivasyonunu artırarak daha üretken bir işgücünü teşvik ettiğini göstermektedir. Bu durum göz önüne alındığında bu çalışmada Covid-19'un çalışan performansı üzerine etkisi araştırılmıştır.

Performans

Performans, Venkatraman ve Ramanujam'a göre (1986) herhangi bir olgunun zaman ile değerlendirilmesidir. Lebas'a göre (1995) işletmelerin duruma uygun kısıtlar çerçevesinde belirtilen hedeflere zamanında ulaşması ile ilgilidir. Hoffmann'a göre (1999), performans örgütsel hedeflere ulaşmak için önceden belirlenmiş katkı düzeyidir. Hauber'e göre (2002), performans organizasyonlardaki birimlerin, çalışanların, süreçlerin işletmenin hedeflerine ulaşmasındaki katkısıdır. Krause'ye göre (2005), performans hedeflere ulaşma derecesini veya potansiyel başarı derecesini ifade eder. Dolayısı ile performans iş süreçlerine katkısı olan tüm birimlerin veya kişilerin etkilediği çok boyutlu kriterleri olan bir kavramdır.

Performans tanımını kısaca yapmak veya kısıtlamak hatalı olacaktır. Performans minimum kaynak kullanılarak veya tüketilerek, uygun stratejiler ile, bireylerin veya organizasyonun hedeflenen başarı derecesine ulaşmasıdır. Tabii performans tanımının içerisinde etkinlik, etkililik ve verimlilik kelimelerinin de tanımlanması gerekmektedir (Glahem ve diğ, 2016).

Örgütsel etkinlik, örgütsel amaçlara ulaşma derecesidir. Bu yaklaşıma göre; bir organizasyon önceden belirlediği hedeflere ne derece ulaşabiliyorsa, o kadar etkindir. Yani standart performans ve gerçekleşen performans arasındaki ilişkidir. Etkililik, organizasyonların, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonucunda amaçlara ulaşma derecesini belirleyen bir performans boyutudur. Verimlilik ise kaynak ve girdilerin en iyi derecede kullanıldığı, girdi ve çıktı arasındaki orandır (Yükçü ve Atağan, 2009).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, performans bir hedefe ulaşma potansiyeli veya ulaşma derecesini yani hedefin gerçekleşmesini temsil eden bir kavramdır. Bu yüzden bireylerin, birimlerin, sistemlerin, süreçlerin ve nihayetinde organizasyonların performansından söz etmek yerinde olacaktır.

Bireyin performansı, organizasyonun amaçları ile ilişkili olduğundan, bireysel performansı ölçümlerken sadece eyleme değil, eylemin organizasyon amaçlarına da ne kadar hizmet ettiğine bakmak gerekir ki bu da uygun kriterlerin belirlenmesini gerektirir. Bu yüzden performansı sadece bir eylem olarak değil, sonuca katkısı ne derecede olduğunun çeşitli kriterler ile ölçüldüğü bir kavram olduğunu bilmek gereklidir. Performansı görev ve bağlamsal performans olarak ikiye ayırırsak, görev performansı, bir bireyin organizasyonun teknik yetkinliğine katkıda bulunan faaliyetleri gerçekleştirmedeki yeterliliğini ifade eder. Dolayısı ile görev performansı, bir görevin gerçekleştirilmesindeki görev tanımını esas alır. Bu katkı doğrudan (örneğin üretim işçileri için) dolaylı (örneğin yöneticiler için) olabilir. Bağlamsal performans ise, teknik yetkinliğe katkıda bulunmayan ancak örgütsel hedeflerin izlendiği örgütsel, sosyal ve psikolojik ortamı destekleyen faaliyetleri ifade eder. Dolayısı ile örgüt çalışanlarının görev tanımında olmasa da, örgüt performansına katkı sağlayan bir performans türüdür (Sonnentag ve Frese, 2005).

Performans, bireyin veya örgütün iş yapma düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Yani, örgüt ya da bireyin ürettiği sonuçtur. Bireysel performans, çalışanın belirli bir zaman diliminde kendisinden beklenen görevleri yerine getirmesi ile elde ettiği sonuçlar olarak tanımlanabilir. Bu sonuçlar yetersizse düşük performans ve başarısız olduğu; yeterli ve üzerinde ise çalışanın yüksek performanslı olmasının yanı sıra görevleriyle sorumluluklarını başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz (Çetin ve İnan, 2019).

Performans Yönetim Sistemi

Bourne ve diğ. (2000), imalat şirketlerinde performans yönetim sistemlerini tasarlarırken, uygularken, kullanırken ve sürekli güncellerken karşılaşılan sorunları ele almak amacıyla literatürü gözden geçirmişler ve uygulamada çeşitli zorlukların ve eksikliklerin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Neely (2005), 1995 ve 2005 yılları arasında dengeli skor kart modeline dayanarak performans ölçüm ve yöntem araştırmalarının gelişimini incelemiştir.

Franco-Santos ve diğ. (2007), 2240 makaleyi incelemişler ve sadece 17 makalede performans yönetim sistemi tanımına rastlamışlardır. Ayrıca bu makalelerde performans yönetim sisteminin amacı, kullanımı ve işlevi ile ilgili tutarlı bir sonuca ulaşamamışlardır.

Bourne (2008), son yirmi yılda performans yönetimi, performans ölçümü, analizi gibi konuları incelemiş, performans ölçümünün yapılamaması, yanlış yapılması, kurumsal performans hedefleriyle ölçümlerin tutarlı olmaması gibi konuları incelemiştir.

Taticchi (2010), performans ölçümü ve yönetimi üzerine 20 yılı içeren, başarı ve sorunların araştırıldığı geniş çaplı bir literatür araştırması yapmıştır. Modern ölçüm, bilgi işleme ve yönetim felsefelerini içeren entegre bir yönetim modelini görememiştir. Bu nedenle mevcut performans yönetim sistemlerinin yetersiz olduğunu ileri sürmüştür.

Birçok araştırmacı, strateji, iletişim, yönetim süreci ve organizasyonel yeteneklerin performansta önemli roller oynadığı konusunda hemfikir olsa da; performans yönetim sistemleri için bir çerçeve içinde nasıl formüle edilebileceği konusunda tutarsız kalmışlardır (Kwee, 2014).

Performans değerlendirme, çalışanın görevindeki başarısının ve ilerlemesinin sistemli bir biçimde değerlendirilmesidir. Bu süreçte iş değil çalışanın başarı durumu gözlemlenir ve değerlendirilir. Ayrıca, performans değerlendirme ile performans yönetimi aynı konular olmamakla beraber, performans değerlendirme, performans yönetim sisteminin sadece bir alt parçasıdır. Sadece performans değerlendirme yapılarak bir yönetim sistemi kurulduğunu düşünmek hata olacaktır (Uysal, 2015).

Performans Değerlendirme Yöntemleri

Performans değerlendirme işletmeler açısından doğru gerçekleştirilmesi son derece zor olan bir süreçtir. Birçok işletme çalışanlarının performansını ölçmemekte ya da hatalı ölçmektedir. Bu hataların en büyük nedenleri gerek ölçüm aracı ve yöntemin yanlış veya eksik uygulanması gerekse de değerlendiricinin yetersiz bilgiye sahip olması veya objektif olmaması, ön yargılı olmasıdır (Üzüm ve Uçkun, 2018). Performansı eksik ölçümlenen çalışanların da motivasyonlarının kaybolduğu, kurumsal bağlılıklarının azaldığı bir gerçektir.

Performans değerlendirme, verilen görevin sonuçlarının verimlilik, etkinlik, etkililik gibi parametreler ile değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Genel olarak, performans değerlendirme önceden belirlenmiş bir etkinliğin amaca ulaşip ulaşmadığının, ulaştı ise bunun derecesinin ne olduğunun ölçülmesi anlamına gelmektedir. Gerçekleşen ve hedeflenen başarı düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlayan bir süreç olarak da ifade edilebilmektedir (Şahin ve Çalışkan, 2018).

Alanyazın incelendiğinde pek çok performans değerlendirme yöntemlerine rastlamak mümkündür. Alanyazında belirtilen en önemli performans değerlendirme yöntemleri, özelliklerine dayalı olarak kümelendirilerek aşağıda özetlenmiştir (Helvacı, 2002):

A. Kişilerarası Karşılaştırmaya Dayanan Yaklaşım

1. Basit Sıralama Yöntemi
2. İkili Karşılaştırma Yöntemi
3. Zorunlu Dağılım Yöntemi

B) Ortak Performans Kriter ve Standartlarına Dayalı Yaklaşım

1. Grafik Dereceleme Ölçekleri
2. Davranışa Dayalı Değerlendirme Ölçekleri
3. Davranışsal Gözlem Ölçekleri
4. Kritik Olaylar Yöntemi
5. Ağırlıklı Kontrol Listesi
6. Amaçlara Göre Yönetim
7. Doğrudan İndeks Yöntemi
8. 360 Derece Performans Değerlendirme

Covid-19 ve Covid-19 Algısı

Tüm dünyada oldukça yaygın olarak görülen koronavirüsler, develer ve yarasalar başta olmak üzere, birçok canlıda görülür ve 1960'lı yıllarda insanlarda hafif solunum yolu hastalıklarına neden oldukları anlaşılmıştır. Dört çeşidi bulunan koronavirüsler şu şekilde sınıflandırılmaktadır. Alfacoronavirus: Yarasa, insan, domuz; Betacoronavirus: Kemirgenler, yarasa, insan; Gammacoronavirus: Kuş, deniz memeli hayvanları; Deltacoronavirus: Bülbül, ispinoz ve ardıç kuşunda tanımlanmıştır (Çiftçi ve Çoksüer, 2020).

Covid-19 salgını sadece medikal anlamda bir problem değildir. Bunun yanı sıra, ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve stratejik birçok yansıması da hesaba katılırsa insanlar arasında hızla yayılan küresel bir travmadan da bahsetmek gerekir. Salgın nedeni ile depresyon, kaygı gibi duyu durum bozulalarında da artış gözlemlenmekte ve salgının insanları birbirlerinden uzaklaştırarak sosyal bir izolasyonun gerçekleşmesi nedeni ile birçok ruh sağlığı ile ilgili problemler de gözlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı, insanların salgına yönelik algı ve tutumlarının bilinmesi gerekmektedir (Artan ve diğ. 2020).

Covid-19 salgını ve covid-19 algısının pozitif yönde yönetilebilmesi için, ortak payda yani biz kavramı öne çıkartılmalı, siyasi veya diğer bir kutuplaşmanın önüne geçilmelidir. Pandemi ile ilgili kurallar ve mesajlar toplum tarafından kabul gören ve güvenilen kişiler tarafından yapılmalı, özellikle liderler tarafından örnek davranışlar ile halk yönlendirilmeli, liderlerin verdiği mesajların topluma faydaları bilimsel veriler ile desteklenerek açıklanmalı, asılsız haber veya komplo teorileri önlenmeli ve herkesin virüsün yayılmasını önlemeye olan desteği sağlanmalıdır. Son olarak sosyal mesafe terime yerine fiziksel mesafe terimi kullanılarak covid-19 algısı pozitif yönde yönetilmelidir (Küçükali ve Çınar, 2020).

Covid-19 Pandemisinin İşletmelere Etkisi

Covid-19 süreci önceki pandemilerden veya 2008 küresel ekonomik krizden birçok konuda ayrılmakta ve ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Salgının dünya geneline yayılması ve tüm dünyayı etkilemesi, kapitalist ülkelerin pandemi sürecinde en çok etkilenen ülkeler olmaları, faiz oranlarının oldukça düşük olması, hem arz hem de talebin aynı anda etikelenmesi ve bozulan tedarik zinciri yönetimleri, tedarik zincirlerindeki olumsuz etkilerin çok daha büyük olması gibi konular, Covid-19 pandemisini yukarıda da belirttiğimiz gibi hem diğer pandemilerden hem de ekonomik krizlerden ayırmaktadır (Eroğlu, 2020).

Covid-19 nedeni ile ülkemizde ve diğer birçok ülkede çeşitli kısıtlamalar ve yasaklar getirilmesi, gerek çalışanları gerekse de işletmelerin kendilerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Pandemi nedeni ile e-ticaret ve lojistik sektörlerinde hızlı bir büyüme gözlemlenirken, bazı hizmet sektörlerinde daralmaların olması dikkat çekici olmuştur (Deliçay, 2021)

Koronavirüsün işletmelere bazı olumsuz etkileri şöyledir (Kılınç, 2020):

- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre iş yerlerinin tamamen ya da kısmen kapanması sonucunda küresel işgücünün %68'inin bu durumdan etkilenmesi.
- Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) göre küresel ticaretin en az %13 daralması.
- Çalışma saatlerinin küresel ölçekte %6.7 azalarak 195 milyon insanın tam zamanlı mesai saatine denk gelen çalışma kaybının yaşanması.
- Uluslararası Para Fonunun (IMF) 2020 büyüme tahminlerine göre Çin ve Hindistan dışındaki hemen her ülke ekonomisinin daralması.
- Gelişmiş Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomilerinin %5-10 arası daralması.

- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) göre, tüketici harcamalarında %33, turizm sektöründe %45-70 arası ve ekonomi üretimlerinde %20-25 arası düşüş beklenmesi.
- ABD ve Avrupa borsalarında %30 seviyelerinde kayıpların yaşanması.
- KOBİ'ler, mikro işletmeler, kendi başına çalışanlar ve profesyonel meslek erbaplarından oluşan pek çok kişi ve kurumun batma noktasına gelmesi.
- Hava kargo taşımacılıklarının %30-60 arasında azalması.
- Gemi kargo taşımacılıklarının %20 civarında azalması.

Yöntem

Araştırmada nicel araştırma yöntemi olan anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 483 kişi oluşturmaktadır. Çöl (2008) tarafından geliştirilmiş 4 sorudan oluşan “İşgören Performansı” Ölçeği ile Geniş vd. (2020) tarafından geliştirilmiş 7 sorudan oluşan “Covid-19 Pandemisine İlişkin Algı Ve Tutum Ölçeklerinin Geliştirilmesi Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeklerin faktör analizi yapılmış ve güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiştir.

İstatistiksel İncelemeler

İstatistiksel analizler için SPSS 24,0 programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (Ortalama, Standart Sapma, Medyan, Frekans, Oran, Minimum, Maksimum), yanı sıra niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları basıklık ve çarpıklık değerlerinin kesme noktaları (sınırları) çarpıklık (Skewness) değerleri ile sınıandı. Ölçekler arasındaki ilişkileri görmek için ise AMOS (Analysis of Moment Structures) Programında Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) yapılmıştır. Anlamlılık $p < 0,01$ ve $p < 0,05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Demografik Özellikler

		n	%
Cinsiyet	<i>Kadın</i>	271	56,1
	<i>Erkek</i>	212	43,9
Yaşınız	<i>24-30 yaş</i>	79	16,4
	<i>31-37 yaş</i>	158	32,7
	<i>38-44 yaş</i>	161	33,3
	<i>45 yaş ve üzeri</i>	85	17,6
Medeni Durum	<i>Bekarım ve bir birlikteliğim yok</i>	139	28,8
	<i>Bekarım/Boşanmış durumdayım ancak bir birlikteliğim var</i>	57	11,8
	<i>Evliyim</i>	287	59,4
Eğitim Durumu	<i>Lise</i>	5	1,0
	<i>Ön lisans mezunu</i>	10	2,1
	<i>Üniversite ya da 4 yıllık yüksekokul mezunu</i>	206	42,7
	<i>Lisansüstü</i>	262	54,2
Aylık Maaş Durumu	<i>2825 TL 90 kuruş ve altı</i>	5	1,0
	<i>2826 TL-5000 TL</i>	73	15,1
	<i>5001 TL-7500 TL</i>	209	43,3
	<i>7501 TL-10.000 TL</i>	76	15,7

	<i>10.001 TL-15.000 TL</i>	47	9,7
	<i>15.001 TL-20.000 TL</i>	44	9,1
	<i>20.001 TL ve üzeri</i>	29	6,0
Çocuk Sayısı	<i>Çocuğum yok</i>	226	46,8
	<i>1 çocuğum var</i>	147	30,4
	<i>2 çocuğum var</i>	100	20,7
	<i>3 çocuk ve üzeri</i>	10	2,1
Kurumdaki Hizmet Süreniz	<i>0-1 yıl</i>	59	12,2
	<i>2-5 yıl</i>	148	30,6
	<i>6-10 yıl</i>	132	27,3
	<i>11-15 yıl</i>	65	13,5
	<i>15 yıl üzeri</i>	79	16,4
Toplam İş Deneyiminiz	<i>2-5 yıl</i>	40	8,3
	<i>6-10 yıl</i>	134	27,7
	<i>11-15 yıl</i>	92	19,0
	<i>15 yıl üzeri</i>	217	44,9
Firmanızın Çalışan Sayısı	<i>10-49</i>	70	14,5
	<i>50-100</i>	32	6,6
	<i>101-149</i>	65	13,5
	<i>150 ve üzeri</i>	316	65,4

Katılımcıların %56,1'i (n=271) kadın, %43,9'u (n=212) erkektir. %16,4'ü (n=79) 24-30 yaş, %32,7'si (n=158) 31-37 yaş, %33,3'ü (n=161) 38-44 yaş ve %17,6'sı (n=85) 45 yaş ve üzeri yaş dağılımına sahiptirler. Katılımcıların %28,8'i (n=139) bekârim ve bir birlikteliğim yok, %11,8'i (n=57) Bekârim/Boşanmış durumdayım ancak bir birlikteliğim var ve %59,4'ü (n=287) evliyim cevaplarını vermişlerdir. Katılımcıların %1,0'ı (n=5) lise, %2,1'i (n=10) ön lisans, %42,7'si (n=206) üniversite ya da 4 yıllık yüksekokul mezunu ve %54,2'si (n=262) Lisansüstü eğitim durumuna sahiptirler. Katılımcıların aylık gelir durumları incelendiğinde, %1,0'ı (n=5) 2825 TL 90 kuruş ve altı, %15,1'i (n=73) 2826 TL-5000 TL, %43,3'ü (n=209) 5001 TL-7500 TL, %15,7'si (n=76) 7501 TL-10.000 TL, %9,7'si (n=47) 10.001 TL-15.000 TL, %9,1'i (n=44) 15.001 TL-20.000 TL ve %6,0'ı (n=29) 20.001 TL ve üzeri aylık gelire sahiptir. %46,8'inin (n=226) çocuğu yok, %30,4'ünün (n=147) 1 çocuğu, %20,7'sinin (n=100) 2 çocuğu ve %2,1'inin (n=10) 3 çocuk ve üzeri çocuğa sahiptir. Kurumdaki hizmet yılları incelendiğinde, %12,2'si (n=59) 0-1 yıl, %30,6'sı (n=148) 2-5 yıl, %27,3'ü (n=132) 6-10 yıl, %13,5'i (n=65) 11-15 yıl ve %16,4'ü (n=79) 15 yıl üzeri kurumda hizmet etmektedirler. Toplam iş deneyimleri incelendiğinde, %8,3'ü (n=40) 2-5 yıl, %27,7'si (n=134) 6-10 yıl, %19,0'ı (n=92) 11-15 yıl ve %44,9'u (n=217) 15 yıl ve üzeri toplam iş deneyimlerine sahiptirler. Katılımcıların firmalarında çalışan sayıları, %14,5 ile (n=70) 10-49, %6,6 ile (n=32) 50-100, %13,5 ile (n=65) 101-149 ve %65,4 ile (n=316) 150 ve üzeri çalışan sayısı mevcuttur.

Tablo 2. *KMO ve Bartlett's Test Sonuçları*

Kaiser-Meyer-Olkin Yeterlilik Ölçümü		0,763
Chi-Square		1529,859
Df		21
Sig.		<0.000

Faktör Analizinin uygulanabilirliğinin ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümüne ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır. (KMO) ölçümü 1'e ne kadar yakın ise eldeki veri grubuna faktör analizinin yapılmasının uygun olduğu kabul edilmektedir. (Živadinović; 2004). Bizim çalışmamız için bu değer 0,763 olarak hesaplanmış olup, veri grubuna analiz yapılmasının uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Covid-19 Algısı Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar	Faktör Yükleri	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)
Tehlikelilik			
Bu hastalık söylendiği kadar tehlikeli değil.	0,863	3,474	49,623
Medya salgını abartıyor.	0,869		
Virüs ölümcül bir hastalığa neden olmaktadır.	0,515		
Bulaşıcılık			
Bu hastalık herkese bulaşabilir.	0,918	1,233	17,620
Kolayca bulaşan bir hastalıktır.	0,894		
Hastalığın kadınlara ve erkeklere bulaşma olasılığı benzerdir.	0,818		
Virüs kargo veya alışveriş ürünlerinden bulaşabilir.	0,477		

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin maddeleri, 2 faktörden oluşmaktadır. Faktörün özdeğeri ve varyans açıklama oranı Tablo 3'de verilmiştir. Toplam varyans açıklama oranı %67,243 olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen varyans oranları ne kadar büyükse faktör yapısının o kadar güçlü olduğu ve sosyal alanlarda bu değerlerin %40 ile %60 olmasının yeterli bulunduğu kabul edilmektedir (Karagöz, 2017). Uygulanan analizlerde faktörlerin her bir değişken üzerindeki ortak faktör varyansı, maddelerin faktör yükleri, açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Bir maddenin bir yapıyı ya da faktörü iyi ölçtüğünü söyleyebilmek için bu faktör yükünün değerinin 0.30 ya da bu değer üstünde bir değer olması beklenmektedir (Stevens, 2002). Çalışmamızdaki tüm maddelerin faktör yükleri 0.30 ve üzeri bulunmuş olup, Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 4. KMO ve Bartlett's Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Yeterlilik Ölçümü		0,659
Chi-Square		775,480
Df		6
Sig.		<0.000

Faktör Analizinin uygulanabilirliğinin ölçümü için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) yeterlilik ölçümüne ve Bartlett's Küresellik testine bakılmıştır. (KMO) ölçümü 1'e ne kadar yakın ise eldeki veri grubuna faktör analizinin yapılmasının uygun olduğu kabul edilmektedir. (Živadinović; 2004). Bizim çalışma 0,659 olarak hesaplanmış olup, veri gruba analiz yapılmasının uygun görülmüştür.

Tablo 5. Performans Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar	Faktör Yükleri	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)
----------	----------------	----------	-----------------------

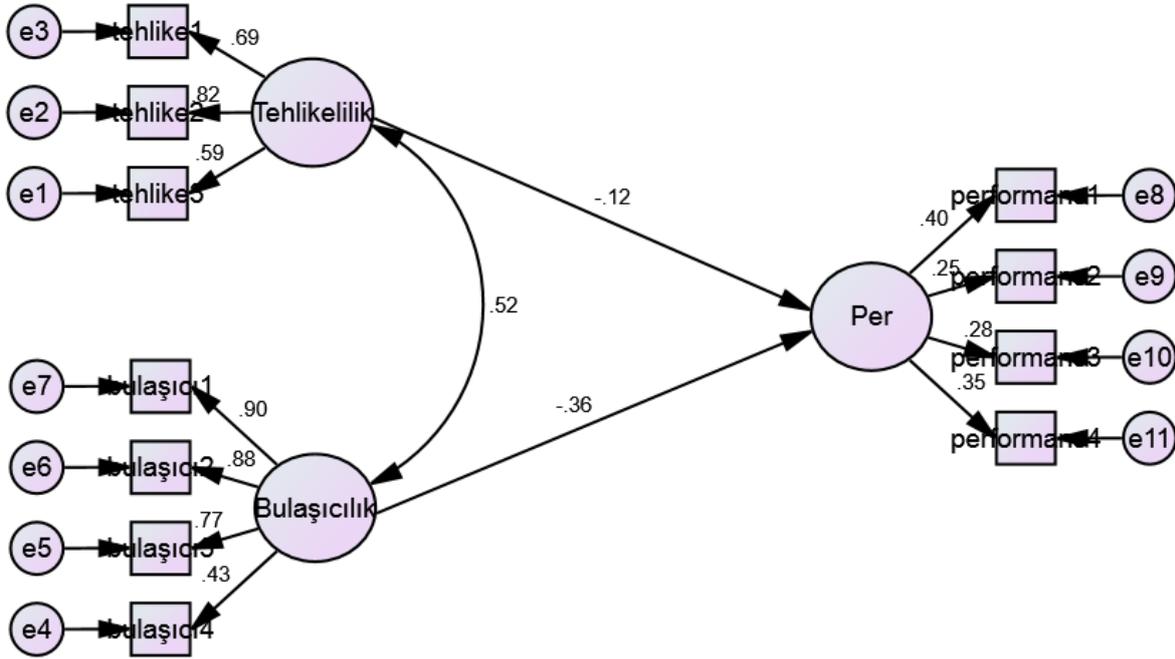
Performans				
Görevlerimi tam zamanında tamamlarım.	0,757			
İş hedeflerime fazlasıyla ulaşıyorum.	0,839			
Sunduğum hizmet kalitesinde standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim.	0,872	2,558		63,959
Bir problem gündeme geldiğinde en hızlı şekilde çözüm üretirim.	0,722			

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin maddeleri, 1 faktörden oluşmaktadır. Faktörün özdeğeri ve varyans açıklama oranı Tablo 5’de verilmiştir. Toplam varyans açıklama oranı %63,959 olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen varyans oranları ne kadar büyükse faktör yapısının o kadar güçlü olduğu ve sosyal alanlarda bu değerlerin %40 ile %60 olmasının yeterli bulunduğu kabul edilmektedir (Karagöz, 2017). Uygulanan analizlerde faktörlerin her bir değişken üzerindeki ortak faktör varyansı, maddelerin faktör yükleri, açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Bir maddenin bir yapıyı ya da faktörü iyi ölçtüğünü söyleyebilmek için bu faktör yükünün değerinin 0.30 ya da bu değer üstünde bir değer olması beklenmektedir (Stevens, 2002). Çalışmamızdaki tüm maddelerin faktör yükleri 0.30 ve üzeri bulunmuş olup, Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 6. Ölçeklerin Alt Boyut Puan Ortalamaları

	<i>Ort±SS</i>	<i>Min-Max (Medyan)</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>	<i>Cronbach’s Alpha</i>
Covid-19 Ölçeği	4,14±0,87	1,67-5 (4,33)	-0,782	-0,269	0,816
<i>Tehlikelik</i>	3,92±0,79	1,25-7 (4)	-1,074	1,205	0,731
<i>Bulaşıcılık</i>	4,02±0,71	2,14-5 (4)	-0,609	-0,099	0,815
Performans Ölçeği	4,26±0,68	1-5 (4,25)	-1,666	4,760	0,811

Bir dağılımın normal bir dağılım gösterip göstermediğine karar vermek için çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınır. Bu noktada basıklık ve çarpıklık değerlerinin kesme noktaları (sınırları) çarpıklık (Skewness) için mutlak değer olarak 3 ve basıklık (Kurtosis) için mutlak değer olarak 10’un üzerinde olmamalıdır (Kline 2011). Ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerinin 0,70 ile 0,99 olması güvenilir olduğunu göstermektedir (Tavakol ve Dennick, 2011). Çalışmamızda basıklık ve çarpıklık değerleri ile Cronbach Alpha değerleri belirtilen değer aralıklarında bulunmuştur.

Şekil 1. Yapısal eşitlik modeli

Yapısal Eşitlik Analizi, AMOS (Analysis of Moment of Structure) programı ile yapılmıştır. AMOS, yapısal eşitlik modellemede kullanılan istatistiksel bir yazılımdır (Meyers, Gamst ve Guarino, 2006). Şekil 1’de ayrıca faktörler ile o faktörde yer alan maddeler arasındaki ilişkileri gösterilmektedir. Faktörden, maddeye (gözlenen değişken) doğru çizilen doğruların üzerindeki değerler, faktörlerin madde üzerindeki etki büyüklüklerini (standardize edilmiş katsayıları) göstermektedir. Faktörler ile maddeleri arasında hesaplanan ilişki katsayılarınının 0.16 ile 0.48 arasında değiştiği görülmektedir. Yapısal Eşitlik Analizi sonucunda Ki-kare uyum indeksinin ($\chi^2 = 202.85$, $p = .000$, $df = 42$, $\chi^2/df = 4.82$) anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer uyum indeksi değerleri ise RMSEA=0.097, RMR=0.094, GFI=0.86, AGFI=0.83, CFI=0.85 olarak bulunmuştur. Yapısal eşitlik analizi sonucunda ki-kare uyum indeksi değerinin serbestlik derecesine oranının ($\chi^2/df = 4.28$) olduğu görülmektedir. Bu değer 5’ten küçük olması modelin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (Marsh ve Hocevar, 1988). RMSEA ve RMR gibi iyilik uyum indekslerinin 0.05’den küçük olması modelin çok iyi uyum verdiğinin göstergeleri olarak kabul edilmekle birlikte 0.10’dan küçük değerler de kabul edilebilir değerler olarak belirtilmektedir (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987). Yapısal eşitlik analizinde ulaşılan değerler (RMSEA=.097, RMR=.094) dikkate alındığında modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Modelde GFI=0.86, AGFI=0.83, CFI=0.85 olarak bulunmuştur. GFI’nın 0.85’in üstünde olması, AGFI’nın 0.80’in üzerinde olması kabul edilebilir değerler olduğundan (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987) modelin bu uyum indeksleri bakımından da yeterli uyum verdiğini görülmektedir. Ayrıca CFI değerlerinin de 0.90’a yakın olduğu görülmektedir. Bütün olarak değerlendirildiğinde modelin iyi bir uyuma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Yapısal Modele İlişkin Parametre Değerleri

Faktörler/Maddeler	Standartlaştırılmış Parametre Tahmin Değerleri	t - değeri	p - değeri

Tehlikelilik – Performans	-0.121	3.315	<0.005
Bulaşıcılık – Performans	-0.362	6.451	<0.005

Covid-19 Algısının Tehlikelilik alt boyutu ile Çalışan Performansı arasında 0.12 düzeyinde negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Covid-19 algısının Bulaşıcılık alt boyutu ile Çalışan Performansı arasında yine 0.36 düzeyinde negatif yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre Tehlike ve Bulaşıcılık algıları arttıkça çalışan performansı düşmektedir. Her iki değişkenin performans üzerinde negatif etkisi olmakla beraber bulaşıcılığın performans üzerindeki etkisi tehlikelilik durumuna göre yaklaşık üç kat daha fazladır.

Sonuç

Covid-19 hastalığının yayılması kadar hızlı ve tehlikeli olan bir tehlike de ekonomik tehlikedir. Salgının yayılmasını kontrol altına almak için bütün dünya ülkeleri, hem ekonomik hem de sosyal açıdan pek çok önlem almışlardır ve bu önlemler işletmeleri olduğu kadar çalışanları da birçok yönden etkilemiştir. Bu bağlamda, ILO gibi uluslararası kuruluşlar Covid-19 pandemisinin küresel iş dünyası üzerindeki etkisinin büyük olacağını, milyonlarca insanın işsiz kalabileceğini, çalışanların ise yoksulluğa sürükleneceğini açıklamışlardır. Tüm bu olumsuz tabloyu gören çalışanların da psikolojilerinin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır (Erol, 2020).

Diğer taraftan dünya genelinde, gerek devlet yönetimlerinin gerekse de özel işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine ek olarak Covid-19 hijyen önlemleri de aldıklarını, bu önlemlerin de işletmelere ilave birçok maliyet doğurduğunu, artan kısıtlamalar ile çalışanların işyerinde çalışma düzenlerinin değiştiğini, mesai saatlerinin, çalışma ortamlarının ve çalışma biçimlerinin yeniden düzenlendiğini görmekteyiz.

Narayanamurthy ve Tortorella'nın (2021), Hindistan'da COVID-19 salgını sırasında uzaktan çalışma yapan 106 personel ile yaptığı araştırmasında, iş istikrarsızlığının, pazardaki güvensizlik duygusunun online çalışan performansı üzerinde önemli doğrudan bir etkisine rastlamamakla beraber, Endüstri 4.0 temel teknolojilerini ve sanal bağlantı uygulamalarını aynı anda benimseyen kuruluşlar için, uzaktan çalışma veya ev ortamında çalışmanın performansı olumlu etkilediğini gözlemlemişlerdir.

Deole ve diğerleri (2021), gerçekleştirdikleri çalışmalarında Covid19 nedeni ile kadın ve erkek arasındaki uzaktan çalışma performanslarının özellikle çocuk bakımı ve ev işleri gibi konular nedeni ile farklılık gösterdiğini, dolayısı ile kadınların çalışma performanslarının erkeklere göre daha düşük çıktığını gözlemlemişlerdir.

Erer (2021), Konya'da bulunan unlu mamüller sektöründe çalışanlar ile gerçekleştirdiği çalışmasında 0.46'lık bir performans düşüşü gözlemlemiştir. Bu düşüşün %21'lik kısmının ise Covid-19 korkusunun çalışan üzerinde yarattığı etki olarak bulunmuştur. Çalışanlar arasında Covid 19 korkusunun yüksek olduğu, bu korkunun da performansla olumsuz etki ettiğini gözlemlemiştir.

Covid-19 salgın hastalığının çeşitli mutasyonlar ile beraber hem bulaşıcılığının arttığı hem de sonuçlarının daha tehlikeli olduğu, özellikle Delta varyantının mevcut aşılara karşı daha dirençli olduğu düşünülmektedir. İnsan sağlığına bu denli zarar veren bu salgın hastalık gün geçtikçe kendi içine kapanan, sosyal yeteneklerini sınırlayan veya kaybeden bireylerin oluşmasına zemin hazırladığı gibi bu bireylerin de iş dünyası açısından verimliliklerinin de düşeceği sonucuna, elde edilen bulgular ile bu çalışmamızda ulaşılmış bulunuyoruz.

Hastalığın tehlike derecesi ve bulaşma oranı arttıkça, Covid-19 algısının çalışanların iş performanslarına olumsuz etki ettiği, böylelikle organizasyonun performansının da düşeceği gözlemlenmektedir.

İlerleyen çalışmalarda Covid-19 algısının, meslek, yaş, cinsiyet, kronik rahatsızlık gibi parametrelerin hangi sektörlerde, hangi meslek gruplarında bu parametrelere göre performans üzerinde nasıl değişkenlik gösterdiği konuları incelenebilir.

Kaynakça

- Anderson, J.C., & Gerbing, D. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49, 155-173.
- Artan, T., Karaman M., Atak, I. Ve Cebeci, F. (2020). Covid-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği'nin Değerlendirilmesi, *Sosyal Çalışma Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, E-ISSN: 2587-1412
- Bourne, M.C. (2008), Performance measurement: learning from the past and projecting the future, *Measuring Business Excellence*, Vol. 12 No. 4, pp. 67-72.
- Bourne, M.C., Mills, J.F., Wilcox, M., Neely, A.D. ve Platts, K.W. (2000), Designing, implementing and updating performance measurement systems, *International Journal of Operations and Production management*, Vol. 20 No. 7, pp. 754-771.
- Çetin, S., ve İnan, İ. E. (2019). Performans Yönetimi, *Çağdaş Yönetim Yalaşimları*, Gazi Kitabevi, Ankara
- Çiftçi, E. ve Çoksüer, F. (2020). Yeni Koronavirüs İnfeksiyonu: COVID-19. *Flora the Journal of Infectious Diseases and Clinical Microbiology*. 25. 9-18. 10.5578/flora.202002.
- Deliçay, M. (2021). Perakende E-Ticaretin Yükselişi: Fırsatlar, Sorunlar ve Öneriler. *Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü*. ISBN 978-625-7779-87-6
- Deole, Sumit S.; Deter, Max; Huang, Yue (2021) : Home Sweet Home: Working from home and employee performance during the COVID-19 pandemic in the UK, *GLO Discussion Paper*, No. 791, Global Labor Organization (GLO), Essen
- Erer, B. (2021). Impact of Covid-19 Fear on Employee Performance. *Journal of Current Researches on Social Sciences*
- Erol, S. I. (2020). Covid-19'un İşletmeler Ve Çalışanlar Üzerindeki Etkisi: Almanya, Amerika Ve Belçika'dan Örnekler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi /Journal of Academic Approaches*, C: 11 S: 2 Yıl: 2020. ISSN: 2146-1740
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19'un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance* E-ISSN: 2548-0499 DOI: 10.30927/ijpf.803572 2020 | Vol. 5 No. 2 | pp. 211 – 236
- Franco-Santos, M., Kennerley, M., Pietro, M., Martinez, V., Mason, S., Marr, B., Gray, D. ve Neely, A. (2007), Towards a definition of a business performance measurement system, *International Journal of Operations and Production Management*, Vol. 27 No. 8, pp. 784-801.
- Ghalem, Â., Okar, C., Chroqui, R. Ve Semma, E. (2016). Performance: A concept to define. DOI: 10.13140/RG.2.2.24800.28165.

- Hauber R. (2002) Performance measurement in der Forschung und Entwicklung. Gabler Verlag, Wiesbaden, p 24–119. 14.
- Helvacı, M. A. (2002). Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt:35, sayı:1-2
- Hoffmann O. (1999) Performance management: Systeme und Implementierungsansätze. Bern. 15.
- Karagöz, Y. (2017). SPSS ve AMOS Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kılınç, Erman. (2020). İşletmeler İçin Koronavirüs İstatistikleri. VII. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi
- Kline, R.B., (2011), Principles and Practice of Structural Equation Modelling, 3rd.Edition, NY: Guilford Press.
- Krause O. (2005) Performance Measurement – Eine Stakeholder-Nutzenorientierte und Geschäftsprozess-basierte Methode. Dissertation, Technische Universität Berlin . 16.
- Kwee, K. C., (2014), The fundamentals of performance measurement systems, International Journal of Productivity and Performance Management, Vol. 63 Iss 7 pp. 879 – 922
- Küçükali, A ve Çınar, O. (2020). Akademisyenlerin Kovid-19 Algısı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (4), 1633-1654
- Lebas M. (1995) Performance measurement and performance management. Int J Prod Econ 41(9): 23–35 .
- Marsh, H.W. & Hocevar, D. (1988). A new more powerful approach to multitraitmultimethod analysis: Application of second-order confirmatory analysis. Journal of Applied Psychology 73, 107-117.
- Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2006). Applied multivariate research. Design and interpretation. California: Sage Publication.
- Narayanamurthy, G. & Tortorella, G., (2021). "Impact of COVID-19 outbreak on employee performance – Moderating role of industry 4.0 base technologies," International Journal of Production Economics, Elsevier, vol. 234(C).
- Neely, A.D., Gregory, M. ve Platts, K. (2005), “Performance measurement system design a literature review and research agenda”, International Journal of Operations and Production Management, Vol. 25 No. 12, pp. 1228-1263.
- Sonnentag, S. ve Frese, M. (2005). Performance Concepts and Performance Theory. DOI: 10.1002/0470013419.ch1.
- Stevens, J. P. (2002). Applied multivariate statistics for the social sciences (Fourth Edition). New Jersey: Lawrence Erlbaum Association..
- Şahin, A. ve Çalışkan, S. (2018). Avantaj Ve Dezavantajlarıyla Performans Değerlendirme Sistemi Ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research) / 18 / 36/ 114-130
- Taticchi, P. (2010), Measurement and Management: New Contexts, Themes and Challenges, Springer-Verlag, New York, NY.

- Tavakol M, Dennick, R. (2011) Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53–5, doi: 10.5116/ijme.4dfb.8dfd.
- Uysal, Ş. (2015). Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç Ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış. *Electronic Journal of Vocational Colleges-October/Ekim 2015*
- Üzüm, B. Ve Uçkun, S. (2018). Performans Değerlendirme Yöntemleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Kocaeli İli Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. DOI: 10.20491/isarder.2018.429
- Venkatraman N., Ramanujam V. (1986), Measurement of business performance in strategy research: a comparison of approaches. *Acad Manage Rev* 11(4): 801– 814 .
- Yükçü, S. ve Atağan G. (2009). Etkinlik, Etkililik Ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009.
- Živadinović, K, N. (2004). Utvrđivanje osnovnih karakteristika proizvoda primjenom faktorske analize [Defining the basic product attributes using the factor analysis]. *Ekonomski pregled*, 55, 952–966

Sağlık Kurumlarında Bölüm (Departmental) Maliyetlendirme: Bir Kamu Hastanesinde Örnek Uygulama

Departmental Costing In Health Institutions: A Case Implementation In A Public Hospital

İbrahim YÜKSEL¹

Başvuru Tarihi / Received: 16.07.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 21.12.2021

Araştırma / Research

Öz

Son yıllarda hastanelerde yapılan mali analizler ile sağlık harcamaları kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Mali analizlerin etkin ve verimli yapılabilmesi için sağlık hizmet süreçlerinde ortaya çıkan gelirler ve maliyetler birbiri ile ilişkilendirilerek analiz edilmelidir. Hastanelerde sunulan sağlık hizmet çeşitliliğinin fazla olmasından dolayı gelir analizlerinin bölüm bazında yapılması pratikte daha kolaydır. Benzer şekilde hizmet çeşitliliğinin fazla olması maliyet analizlerinin de hasta ya da işlem bazlı yapılmasını oldukça güçleştirmektedir. Bu nedenlerden dolayı, hastanelerde mali analizlerin bölüm bazında yapılması daha etkin olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada bölüm (departmental) maliyetlendirmenin örnek uygulama ile hastanelerdeki işleyişinin gösterilmesi ve sağlık harcamalarını kontrol altına almada önemli bir maliyet yönetim aracı olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada, bir kamu hastanesinin genel cerrahi bölümünde maliyet yönetim aracı olarak bölüm(departmental) maliyetlendirme uygulanmış ve bölümün detaylı maliyet analizi yapılmıştır. Bu maliyetlendirmenin pratikte tüm hastanelerde uygulanabilirliği ile hastane yönetimlerine ve kamu otoritesine sağlık harcamalarını kontrol altına alma sürecinde katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Kurumu, Sağlık Hizmet Maliyeti, Bölüm (Departmental) Maliyetlendirme

Abstract

In recent years, health expenditures have been tried to be controlled by financial analyzes made in hospitals. In order to carry out financial analyzes effectively and efficiently, the revenues and costs arising in the health service processes should be analyzed by associating them with each other. Due to the wide variety of health services offered in hospitals, it is easier in practice to make income analyzes on a departmental basis. Similarly, the wide variety of services makes it very difficult to make cost analyzes on a patient or transaction basis. For these reasons, it is more effective to conduct financial analyzes on a departmental basis in hospitals. In this context, it is aimed to demonstrate the functioning of departmental costing method in hospitals with a sample application and to demonstrate that it is an important cost management tool in controlling health expenditures. In this direction, departmental costing was applied as a cost management tool in the general surgery department of a public hospital and a detailed cost analysis of the department was made. As a result, it is thought that

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi, Dr., i.yuksel@deu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-6323-8337.

this costing can be applied in practically all hospitals and will contribute to hospital managements and public authorities in the process of controlling health expenditures.

Keywords: Health Institution, Healthcare Cost, Departmental Costing

Giriş

Sağlık harcamaları genel olarak; sağlığı geliştirme veya koruma amacını benimseyen tüm koruma, geliştirme, esenlendirme, bakım, beslenme ve acil programlar için yapılan harcamalardır. Bu harcamalar, sağlık olarak tanımlanan malların nihai tüketimi ve sağlık faaliyeti olarak tanımlanan belirli faaliyetlerin üretimi için yapılan harcamaların değeridir (Toprak, 2019). Sağlık harcamalarının artması bireylerin yaşam süresini ve kalitesini olumlu etkilemektedir (Kamacı ve Yazıcı, 2017).

Dünyada sağlık harcamaları her geçen yıl artmakta ve ülkeler sağlık harcamalarını kontrol altına almak için çeşitli politikalar geliştirmektedir. OECD ülkelerinin 1990 yılından itibaren sağlık harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) içerisindeki payı artmış ve son yıllarda ise kontrol altında tutulmaya başlanmıştır. 1990 yılında OECD sağlık harcamalarının GSYİH payı 6,5 iken 2018 yılında 8,8'e ulaşmıştır (OECD, 2019a). Özellikle, 2009 yılında yaşanan ekonomik kriz ile ülkeler başka alanlarda da harcama yapabilmek için sağlık harcamalarını azaltmayı hedeflemiştir. Harcama artışını azaltmaya yönelik politikalar arasında, halk sağlığı çalışanlarının maaşları üzerinde yapılan kontroller, işe alımların durdurulması ve sağlık işgücünde azalmalar, sağlık kuruluşlarına yapılan ödemelerde kesintiler ve ilaç harcamalarının sınırlandırılması yer almıştır (Göktaş, 2018).

Sağlık harcamaları, mal ve hizmet sunumuna göre hastaneler, uzun dönem bakım merkezleri (rehabilitasyon vb.), tıbbi ürün, ayaktan bakım hizmetleri ve diğer hizmetler olmak üzere beş grupta incelenmektedir. Her ülkenin toplam sağlık harcama sınıflaması birbirinden farklılık göstermektedir. Genel olarak ülkelerin çoğunda sağlık harcamalarında büyük payı hastaneler almaktadır. İkinci derecede sağlık harcama payının çoğunluğunu ayaktan tedavi harcamaları almakta; onu sırasıyla tıbbi ürünler, uzun dönem tedavi hizmetleri ve diğer hizmetler izlemektedir. OECD (33) ortalamasına bakıldığında hastanelere yapılan harcama oranı%38, uzun dönem tedavi hizmetleri %9, ayaktan tedavi harcamaları %26, tıbbi ürün %18 ve diğerleri ise %9 'dur. Bazı ülkelerde (Türkiye, Kosta Rika) ise uzun dönem tedavi hizmetleri harcaması bulunmamaktadır (OECD, 2019b).

Hastaneler büyük hacimlerde sağlık hizmeti üreten ve sağlık sisteminde baskın olan kuruluşlardır. Özellikle hastanelerin sağlık harcamaları incelendiğinde büyük oranının yatan hasta hizmetleri olduğu görülmektedir (OECD, 2019a). OECD ülke ortalamasında hastanelerde harcamaların %65'i yatan hastalar, %23'ü ayaktan hastalar için yapılmaktadır. Bu oran, hastane maliyet analizlerinde yatan sağlık hizmetlerinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

OECD raporuna göre ise 2015-2030 yılları arasında dünya genelinde sağlık harcamalarının yıllık ortalaması GSYİH'nin %2,7'si olacağı tahmin edilmektedir. Ancak yapılacak maliyet kontrolleri ile bu oranın en düşük %2,2 olacağı öngörülmektedir (OECD, 2019b). Sağlık harcamalarının önemli bir payını oluşturan hastanelerde mali analizlerinin ne kadar önemli olduğu OECD tarafından yapılan projeksiyon analizinde görülmektedir. Bu bağlamda, hastane işletmeleri mali analiz yolu ile sağlık harcamalarındaki hedeflenen düşüğe önemli katkı sağlayabilir. Bu yüzden, en yüksek düzeyde sağlık hizmetinin mali analizlerin önemli bir parçası olan maliyetlendirme yöntemleri ile en düşük maliyet düzeyinde üretilerek sağlık harcamalarının kontrol altına alınması büyük önem arz etmektedir. Bu da; ancak, hastanelerin hizmet süreçlerine uygun ve pratikte uygulanabilir maliyetlendirme yöntemleri ile gerçekleşebilir.

Hastanelerde maliyetlerin hesaplanmasıyla ilgili farklı yaklaşımlar geliştirilebilir ve çeşitli maliyet muhasebesi sistemi kurulabilir; ancak, kurulacak maliyet sisteminin, ülkenin geri ödeme sistemlerine, sağlık kuruluşuna, bilgi ihtiyacı olan yöneticilerin ve dış paydaşların beklentilerine uygun olması gerekmektedir. Ayrıca, sistemin çalışanlar tarafından kolay anlaşılır ve hastane hizmet süreçleri değişikliklerine hızlı cevap verebilirliği ile dinamik yapıda olması gerekmektedir. Bölüm (departmental) maliyetlendirme sektörün bu ihtiyaçlarını karşılayabilecek uygun bir maliyetlendirme yöntemi olabilir.

Bölüm (departmental) maliyetlendirmede gelir ile maliyet bölüm² bazında ilişkilendirilmektedir. Çünkü, sağlık harcamalarının mali analiz ile kontrol altına alınmasının en etkin yolu maliyetlerin gelir ile ilişkilendirilmesidir. Bu ilişkilendirilmenin yapılabilmesi için sağlık hizmet maliyetlerinin bölüm bazında hesaplanması gerekmektedir. Çünkü geri ödeme kurumları tarafından sağlık hizmet gelirleri bölüm bazlı ödenmektedir. Bu maliyetlendirme sayesinde, bölüm bazında maliyet hesaplamaları yapılabildiği için sağlık hizmeti gelir-maliyet ilişkilendirmesi ve buna bağlı olarak bölüm bazlı mali analizler yapılabilmektedir. Sağlık hizmet süreçleri sonunda oluşan gelir bölümlerde toplanmaktadır. Gelir maliyet ilişkilendirmesinin yapılabilmesi için de gelirden olduğu gibi sağlık hizmet maliyetleri esas sağlık hizmeti üreten tıbbi bölümlerde toplanmaktadır.

Bölüm (departmental) maliyetlendirme sürecinde öncelikle gider merkezleri tanımlanmakta ve tüm giderler bu gider merkezlerine dağıtılmaktadır. Gider merkezleri hizmet türlerine göre *esas sağlık hizmeti (tıbbi bölümler)*, *yardımcı sağlık hizmeti (tetkik-tanı birimleri)* ve *destek hizmeti* üretim merkezleri olmak üzere üçe ayrılmakta ve tüm giderler öncelikle uygun dağıtım anahtarları aracılığı ile bu gider merkezlerine yüklenmektedir. Sonraki aşamada, yardımcı sağlık hizmeti üretim ve destek hizmeti üretim merkezlerinde toplanan tüm giderler, esas sağlık üretim merkezi olan tıbbi bölümlere ilgili dağıtım anahtarları ile dağıtılarak bölüm sağlık hizmet maliyetine ulaşılmaktadır. Bu sayede, giderler bölüm düzeyinde gelirle doğrudan ilişkilendirilebilir hale gelmektedir.

Bölüm (departmental) maliyetlendirme, bu çalışma sistemi ile tüm hastane işletmelerinde bütünsel olarak uygulanabilir. Bunun ile hastane yönetimleri sağlık hizmet süreçlerindeki tüm giderlerin analizini ve sıkı maliyet kontrollerini yapabilirler. Özellikle, bölümler ve hastaneler arası maliyet karşılaştırmaları yapılabilir ve kamu otoritesi tarafından sağlık harcamalarını kontrol altında tutan politikalar geliştirilebilir; hatta, sağlık bütçeleri hazırlanmasında önemli bir araç olarak kullanılabilir.

Hastanelerde Maliyetlendirme Sistemi

Sağlık sektörü alanında son yıllarda artan rekabet ile birlikte hastane işletmeleri için mali analizlerin önemi daha da artmıştır. Sağlık kuruluşlarının genel finansal durumunu ortaya koymak isteyen hastane yönetimleri, yaptıkları mali analizleri sayesinde hem hastanenin iç dinamikleri açısından hem de rakipleri yönünden geleceğe dönük önemli stratejik kararlar alabilmektedirler. Bu bağlamda, mali analizlerinin önemli parçasını maliyet analizleri oluşturmaktadır. Özellikle de, günümüzde, kamu hastanelerinin borç yükleri de göz önünde tutulduğunda, maliyet analizi kapsamında sağlık hizmeti üretim sürecinde kaynakların rasyonel ve optimal düzeyde kullanılması sağlanmalıdır.

Hastanelerde sunulan sağlık hizmet sürecinin karmaşık yapıda olması, muayene, teşhis ve tedavilerin her hastada farklılık göstermesi, hizmet üretiminin mal üreten işletmelerde olduğu gibi kitleler halinde olmaması maliyet yönetimini oldukça güçleştirmektedir. Özellikle, maliyet yönetim sistemi geliştirememiş hastane işletmeleri için maliyet hesaplama sorunu büyük önem taşımaktadır (Yaman, 2009). Bu yüzden, sağlık hizmeti üretim sürecinde, maliyet hesaplamalarının güçlüğünü azaltabilmek, maliyetleri doğru belirleyebilmek ve mali analizlere katkı sağlayabilmek için hastane süreçlerine uygun maliyet hesaplama yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Yüksel, 2013).

² Bölüm ile kastedilen nöroloji, genel cerrahi, dahiliye vb. tıbbi hizmet sunan branşlardır.

Maliyet hesaplamaları, hastane yöneticilerine hastane içindeki harcamaların kontrolünde, bütçelerin hazırlanmasında, birim maliyetlerin hesaplanmasında, geleceğe yönelik yatırımların planlanmasında ve hastane ile ilgili önemli ve stratejik kararlar alınmasında güvenilirlik sağlayan bir araçtır (Bragg, 2001).

Hastanelerde maliyet hesaplamasının başlıca amaçlarını şöyle sıralayabiliriz: (Menderes, 1994).

- Sunulan sağlık hizmetlerinin birim maliyetini hesaplamak,
- Hastane ücretlerinin saptanması ve mevcut ücretlerin değerlendirilmesini sağlamak,
- Devletin ilgili kurumlarının ve sağlık sigortası kuruluşlarının hastanelere yapacakları ücret ödemelerinin belirlenmesinde temel bilgi kaynağını oluşturmak,
- Devletin ilgili kurumlarının hastanelere sağlayacağı finansal desteğin miktarının belirlenmesinde temel oluşturmak,
- Hastane sahiplerine, devlete ve ilgili diğer kuruluşlara verilecek mali raporların hazırlanmasında temel oluşturmak,
- Hastanenin mali açıdan performansını ölçmek,
- Kârın ve vergi matrahının belirlenmesini sağlamak,
- Yöneticilerin maliyet kontrolü, başarı değerlendirmesi ve yatırım kararları alabilmesi açısından gerekli temel bilgileri sağlamak.

Hastanelerde yukarıda sayılan amaçların gerçekleşmesinin yanında, sağlık harcamalarının kontrol altına alınmasında, kaynakların etkin ve verimli kullanılması ile bütçelerin hazırlanmasında hastane yönetimlerine katkı sunan maliyet yönetim araçlarından biri de bölüm (departmental) maliyetlendirmedir. Çalışmanın bundaki sonraki bölümünde hastanelerde bölüm (departmental) maliyetlendirme detaylı anlatılmıştır.

Hastanelerde Bölüm (Departmental) Maliyetlendirme

Günümüzde, sağlık harcamalarını kontrol altına almak amacıyla devletin uyguladığı Sağlık Uygulama Tebliği (SUT), Medikal Ulak (Medula) ve global bütçe uygulamalarının yanında artan rekabet, maliyetlerin döviz değişimlerinden etkilenerek sürekli artması gibi etkenler hastaneleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda, eskiden olduğu gibi sadece hatalı ve eksik kodlama sonucu oluşabilecek gelir kayıplarının denetlenmesi yeterli olmamaktadır. Artık yöneticiler bölümlerin etkinlik ve maliyet hesaplamalarına da yoğun mesai harcamaktadır. Bu süreçte bölümlerde elde edilen gelirin maliyetleri karşıladıktan sonra kara katkısını ortaya çıkarmak, kaynakların etkin ve ihtiyaç ölçüsünde kullanılıp kullanılmadığını belirlemek, kritik bir yönetsel bilgi haline gelmiştir (Taşer ve Çakır, 2019).

Hastane işletmelerinde sağlık hizmeti tıbbi bölümler (branşlar) ile bu tıbbi bölümlere tetkik ve teşhis konusunda destek veren tanısal birimler tarafından sunulmaktadır. Tıbbi bölümlerin sunduğu sağlık hizmeti ana (esas), tanısal birimlerin sunduğu sağlık hizmeti ise yardımcı sağlık hizmeti kapsamındadır. Esas sağlık hizmeti üreten bölümler:

- Ortopedi
- Kardiyoloji
- Genel Cerrahi
- Üroloji
- Göz
- Nöroloji vb.

Yardımcı sağlık hizmeti sunan tanı birimleri ise:

- Tıbbi Görüntüleme,

- Kan Tahlil Laboratuvarı
- Patoloji
- Nükleer Tıp
- Endoskopi, EKG vb.

Tıbbi bölümlerin ayaktan ve yataklı sunduğu sağlık hizmetleri sonucunda geri ödeme kurumlarından hastane işletmelerine ödemeler yapılmaktadır. Bunlar, hastanelerin gelirlerini oluşturmaktadır. Geri ödemeler paket veya hizmet başı ödemeler kapsamında yapılmaktadır. Bu ödeme sistemlerinde hastaya sunulan tüm sağlık hizmetlerinin geri ödemesi tıbbi bölümler üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda, tıbbi bölümler ile tanısal birimlerin ürettikleri sağlık hizmeti gelirleri tıbbi bölümlerin medikal muhasebe kayıtları altında görülmektedir. Diğer bir ifade ile, üretilen sağlık hizmet gelirleri esas sağlık hizmeti üreten bölümlerde toplanmaktadır. Örneğin, genel cerrahi bölümünde muayene olan, röntgen filmi çekilen ve laboratuvarında kan tahlili yapılan bir hastaya sunulan sağlık hizmetlerinin geri ödemesi paket veya hizmet başı ödeme kapsamında *genel cerrahi ayaktan ödeme* olarak yapılmaktadır. Bunun içerisinde genel cerrahi branşı ile radyoloji ve laboratuvar birimlerinin ürettiği sağlık hizmet gelirleri de yer almaktadır. Bunların yanında, sağlık hizmeti üretimine katkısı olan destek hizmet birimlerinde de esasen gelire katkısı bulunmaktadır. Bu hizmetlerin de yaratmış olduğu gelir katkısı da her ne kadar parasal olarak ölçülemez de bölüm paket gelirlerinin içinde yer almaktadır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Sağlık Hizmeti Gelir Kaydı

Hasta Türü	Sağlık Hizmet Sunumu		Sağlık Hizmeti Gelir Kaydı
	İşlem/Tıbbi ürün	Hizmet Türü	
Ayaktan (Poliklinik)	-Genel cerrahi muayene	<i>Esas sağlık</i>	Genel Cerrahi Paket veya Hizmet Başı Gelir
	-Tıbbi malzeme		
	-Laboratuvar kan tahlili	<i>Yardımcı sağlık</i>	
	-Radyoloji tıbbi görüntüleme		
-Destek hizmet	<i>Yardımcı destek</i>		

Kaynak: (Durukan vd, 2007; Sağlık Uygulama Tebliği).

Hastane işletmelerinde sunulan sağlık hizmet çeşitliliği ve hasta sayısının oldukça fazla olması işlem ve hasta bazlı gelir analizlerinin yapılmasını güçleştirmektedir. Bu yüzden, hastane yönetimleri tarafından ayaktan veya yataklı gelir analizleri hasta ve işlem bazlı değil; tıbbi bölüm bazlı yapılması pratikte daha uygulanabilir ve kolaydır. Bu yüzden, sunulan sağlık hizmeti ile oluşan gelirlerin Tablo 1'deki hizmet kaydı sonucunda Tablo 2'de olduğu gibi bölüm bazlı gelir tabloları oluşturulmaktadır. Bu tablolarda bölümlerin ürettikleri sağlık hizmet hizmetlerinin gelirleri detaylı olarak görülebilmektedir.

Tablo 2. Bölüm Gelir Tablosu

GELİR GRUPLARI		GELİR KALEMLERİ	
BÖLÜME AİT MUAYENE VE TEDAVİ (ÖZ) GELİRİ	Bölümün Sunduğu Öz Sağlık Hizmeti	Kamu Geri Ödem Kurumu (SGK)	Ayaktan muayene, gününbirlik tedavi işlemleri, yatarak tedavi, konsültasyon işlemleri, girişimsel cerrahi operasyonlar vb. hasta faturasında detaylı görülmektedir.
		Özel Hasta (Kendi geliri)	
		Özel Sigorta	
TIBBİ ÜRÜN GELİRİ		İlaç	Tıbbi ürün gelirleri hasta faturalarında detaylı olarak görülmektedir.
		Tıbbi Malzeme	
		Kan ve kan ürünleri	
DOLAYLI GELİR		Laboratuvar	Tetkik gelirleri hasta faturalarında detaylı olarak görülmektedir.
		Tıbbi Görüntüleme	
		Nükleer Tıp	
		Patoloji	
		Diğer (EKG, Endokopi vb.)	

Kaynak: (Sağlık Uygulama Tebliği).

Bölümlerin mali analizini yapabilmek için gelirlerinin yanında, maliyet analizinin de yapılması ve buna bağlı olarak sağlık hizmet maliyetlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Sağlık hizmet sunumu sürecinde her bölümün ve birimin kendine ait giderleri oluşmakta; ancak, bölüm bazlı gelir analizi ile paralel gider analizi yapılabilmesi için bölüm bazında giderlerin değerlendirilmesi ve tüm hastane giderlerinin esas sağlık hizmeti üretimi yapan bölümlerde toplanması gerekmektedir. Bölüm (departmental) maliyetlendirmenin gerekliliği bu noktada ortaya çıkmaktadır (bkz. Şekil 1).

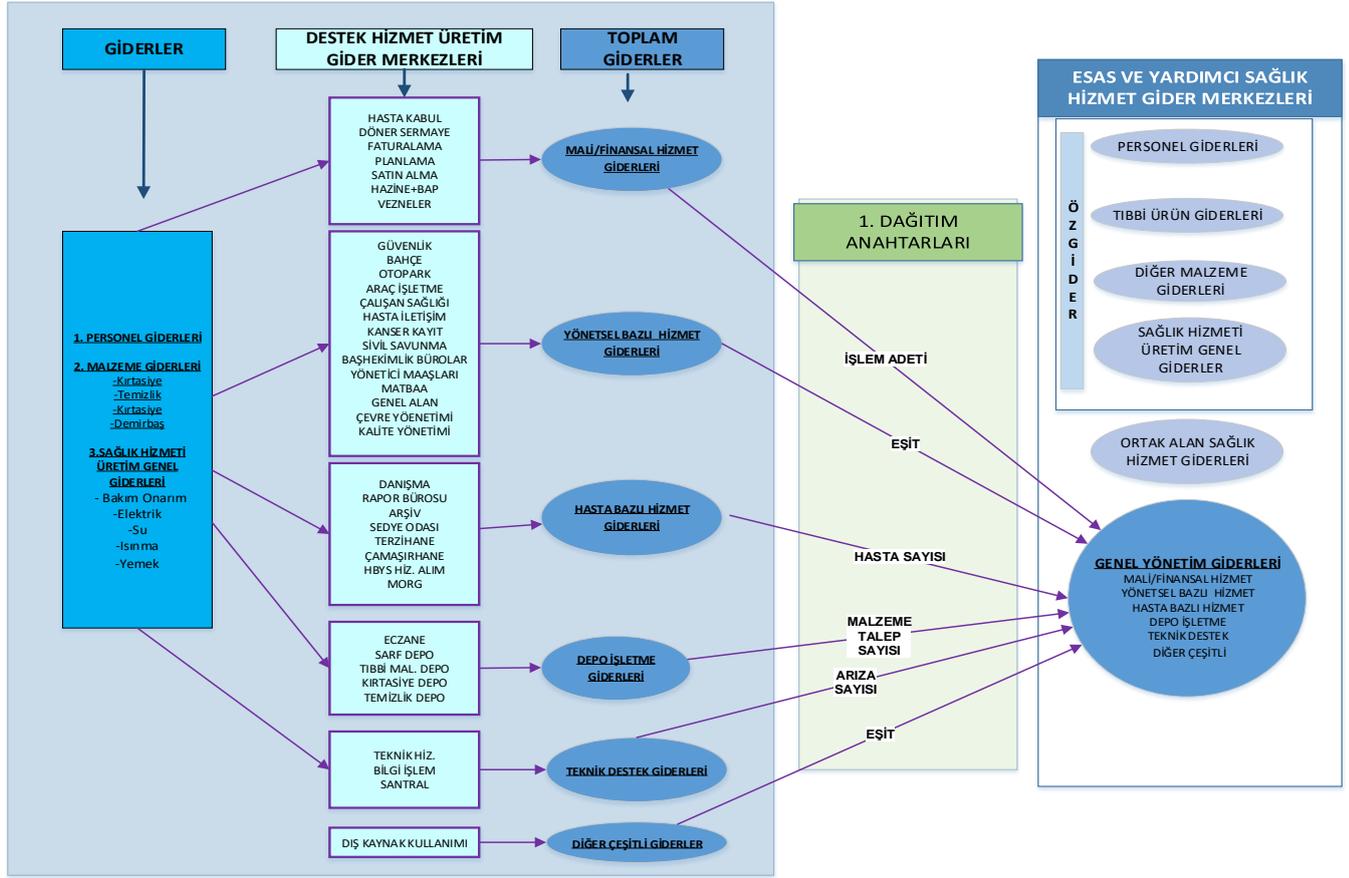
Şekil 1. Tıbbi bölüm mali analiz

Bölüm(departmental) maliyetlendirmede, çeşitli bölümlerden hastalara sunulan hizmet maliyetlerinin hesaplanması yerine, bölümlerde oluşan maliyetler hesaplanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bölüm maliyetlemesi hastane işletmeleri yönetimine sağlık hizmeti sunduğu her bir hastanın maliyetini değil; genel cerrahi, ortopedi ve göğüs hastalıkları gibi bölümlerin toplam sağlık hizmet maliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Kısakürek, 2010). Bu sayede, sağlık hizmeti üretimi için yapılan giderler detaylı olarak bölüm bazlı analiz edilmekte ve böylece kaynakların etkin ve verimli kullanımı konusunda hastane yönetimlerine rehber olabilmektedir.

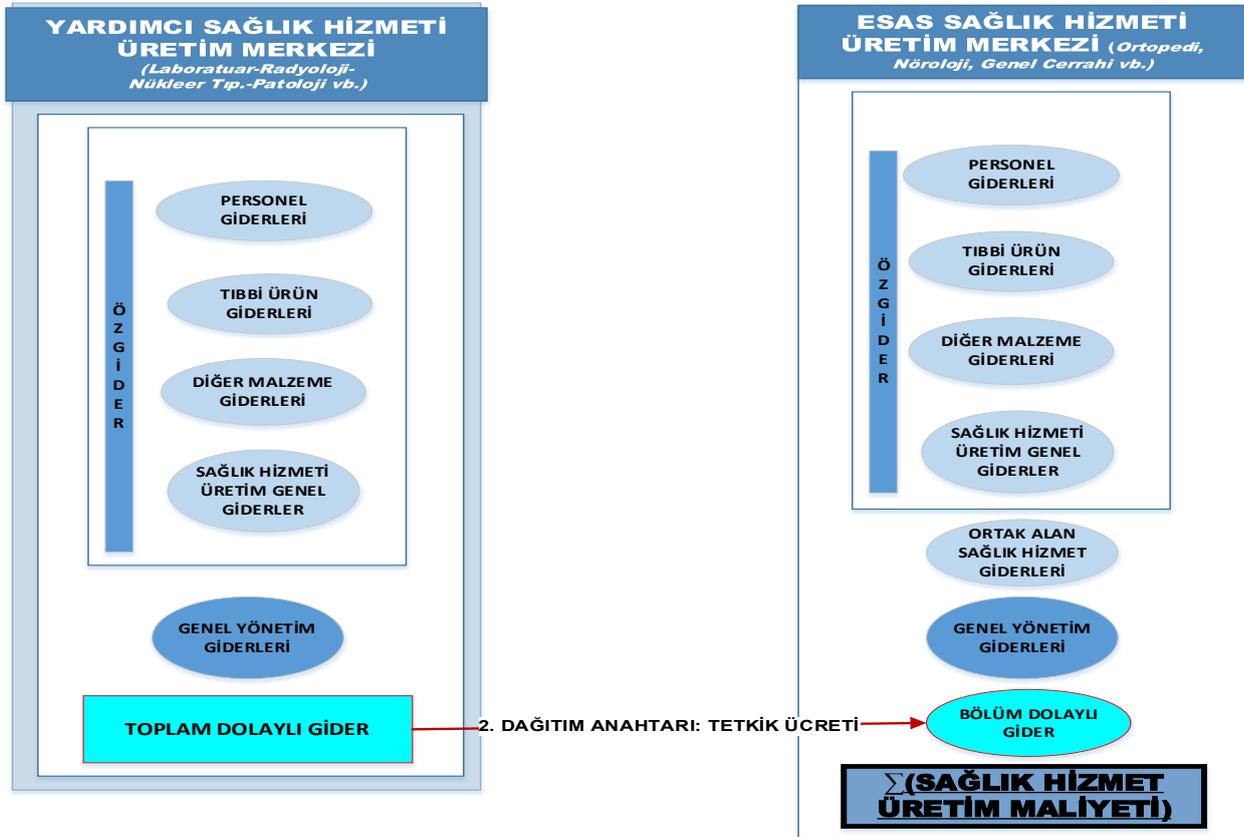
Bölüm (departmental) maliyetlendirmenin temeli iki unsura dayanmaktadır. Birincisi, sağlık hizmeti üretim gider merkezlerinin belirlenmesi; ikincisi, hastane giderlerinin bölümlere dağıtılmasıdır. Gider merkezi, giderlerin planlanmasını denetlenmesini ve bu giderlerin dengeli bir biçimde dağıtılmasını sağlayan başında bir yöneticinin bulunduğu örgütün bir birimini ya da birim içindeki bir yeri ifade eder. Gider dağıtımı ise, maliyet muhasebesinin ana amaçlarından biri olan giderlerin doğru bir biçimde ürünlere veya birimlere yüklenebilmesi için kullanılan bir araçtır (Akınar ve Karabay, 2017). Maliyetlendirme sisteminin doğru yürütülebilmesi için *gider merkezleri* ve hastane giderlerinin bölümlere dağıtılmasını sağlayan *dağıtım anahtarları* doğru ve eksiksiz belirlenmelidir. Bu iki unsurun doğru kurgulanması için *hizmet süreçlerinin, tıbbi bölümlerin, diğer birimlerin ve giderlerin* doğru tanımlanması gerekmektedir.

Esas sağlık hizmeti üreten tıbbi bölümler, ayaktan sağlık hizmeti kapsamında poliklinik hizmeti; yatan sağlık hizmeti kapsamında klinik, yoğun bakım ve cerrahi işlem hizmetleri (ameliyathane) sunmaktadır. *Yardımcı* sağlık hizmeti üreten tıbbi bölümler ise ayaktan ve yatan sağlık hizmeti kapsamında tetkik ve tanı hizmetleri vermektedir. *Destek* hizmeti sunan birimler esas ve yardımcı sağlık hizmeti üreten bölümlere tıbbi hizmetlerin gerçekleşmesine katkı veren tıbbi olmayan destek hizmetleri sunmaktadır. Sağlık hizmet gider yerleri bu hizmetlerin sunulduğu yerlere göre oluşmaktadır. Buna göre, sağlık hizmet sürecinde oluşan giderler esas sağlık hizmet üretim merkezleri (*tıbbi bölümler*), yardımcı sağlık hizmet üretim merkezleri (*laboratuvar, tıbbi görüntüleme vb.*) ve yardımcı destek hizmet üretim merkezlerine (*idari ve diğer birimler vb.*) dağıtılmaktadır. Destek hizmet üretim gider merkezlerinde oluşan giderler, *genel yönetim giderleri*; yardımcı sağlık hizmet (tanısal hizmet) gider merkezlerindeki giderler *dolaylı giderler*; esas üretim gider merkezlerinde bölümün kendi öz faaliyetleri (muayene, tedavi, hasta bakımı ve girişimsel işlem) sonucu oluşan giderler ise *bölüm öz giderleri* olarak tanımlanmaktadır.

Bölüm (departmental) maliyetlendirme yönteminde öncelikle destek hizmet sunan birimlerin personel, malzeme ve diğer genel giderleri (elektrik, su, yemek vb.) belirlenmektedir. Bu birimlerde oluşan toplam giderler benzer dağıtım anahtarları bazında gruplanarak esas ve yardımcı sağlık hizmet merkezlerine dağıtılmaktadır. Bu *birinci dağıtım* olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada dağıtılan giderler tıbbi bölümlerde genel yönetim giderleri olarak kaydedilmektedir. Birinci dağıtımdan sonra yardımcı sağlık hizmet üretim merkezlerinin toplam gideri oluşmakta ve dağıtım anahtarı yolu ile esas sağlık hizmet üretim merkezlerine dağıtılmaktadır. Bu *ikinci dağıtım* olarak tanımlanmaktadır. Birinci ve ikinci dağıtım sonrasında sağlık hizmet süreçlerinde tüm hastane giderleri esas sağlık hizmeti üretim gider merkezi olan tıbbi bölümlerde oluşmaktadır. Bölüm (departmental) maliyetlendirme çalışma sistemi Şekil 2’de şematize edilmiştir.

Şekil 2. Bölüm (departmental) maliyetlendirme- birinci dağıtım

Şekil 3. Bölüm (departmental) maliyetlendirme - ikinci dağıtım

Esas üretim gider merkezleri olan tıbbi bölümlerin giderlerini dört grup altında inceleyebiliriz. Bunlar, öz giderler, dolaylı giderler, genel yönetim giderleri, sağlık hizmeti ortak alan giderleridir. Öz giderler ise, personel, tıbbi ürün, tıbbi ürün dışı diğer malzeme ve sağlık hizmeti üretim genel giderlerinden oluşmakta ve tıbbi bölümlerin kendilerine tahsis edilmiş alanlar içerisinde doğrudan kullandıkları üretim kaynakları (*personel, tıbbi ürün vb.*) ile sundukları sağlık hizmet sonucu ortaya çıkmaktadır.

Personel giderleri, hastaya doğrudan müdahale eden hekim, hemşire, sağlık teknikeri vb. *direkt*; hastanın sağlık hizmet sürecine dolaylı olarak müdahil olan tıbbi sekreter, temizlik çalışanı vb. *indirekt* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hastanın muayene, teşhis ve tedavisinde direkt kullanılan malzemeler tıbbi ürün olarak sınıflandırılmaktadır. Bu kapsamda, ilaç, tıbbi malzeme ile kan ve kan ürünleri yer almaktadır. Hastanın tedavisinde direkt kullanılmayan; ancak, muayene, teşhis ve tedavi sürecine destek sağlayan sarf, kırtasiye, temizlik vb. gibi indirekt malzemeler ise diğer malzeme kapsamında yer almaktadır. Bunların yanında sağlık hizmeti sürecine katkı sağlayan ve doğrudan tıbbi bölümler tarafından kullanılan elektrik, su, bakım onarım vb. *sağlık hizmeti üretim genel giderler* kapsamı içinde yer almaktadır.

Tıbbi bölümler sağlık hizmet sürecinde tıbbi ve tıbbi olmayan destek hizmetleri almaktadır. Tıbbi destek olarak laboratuvar, radyoloji vb. birimlerden bölümlere tetkik ve tanı hizmeti verilmektedir. Örneğin, ortopedi bölümü hastaların muayenesinde görüntüleme tetkik hizmetini radyoloji biriminden almakta ve radyoloji giderlerinin bir kısmı dağıtım yolu ile ortopedi bölümüne kaydedilmektedir. Burada bölüm adına *dolaylı gider* oluşmaktadır. Diğer destek birimleri ağırlıklı olarak idari hizmet kapsamında bölümlere hizmet vermektedir. Örneğin, satın alma birimi bölümlerin kullandığı tıbbi malzemelerin satın almasını sağlayarak tıbbi bölümlere hizmet vermektedirler. *Genel yönetim giderleri* kapsamında değerlendirilen destek birimlerin giderleri altı grup altında kayıt altına alınmaktadır. Tablo 3’de bu giderler detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 3. Genel Yönetim Giderleri

GİDER TÜRÜ	HASTANE BİRİMİ
MALİ/FİNANSAL HİZMET GİDERLERİ	Döner Sermaye Birimleri
	Medikal Muhasebe Birimi
	Malzeme Yönetim Birimi
	Satın Alma Birimi
	Yasal Ödemeler
	Vezneler
GENEL İDARİ HİZMET GİDERLERİ	Güvenlik ve Koruma Hizmetleri
	Bahçeler
	Otoparklar
	Araç İşletme Hizmetleri
	Sağlık Kurulu
	Çalışan Sağlığı Birimi
	Hastane İletişim Birimi
	Kanser Kayıt Birimi
	Sivil Savunma Birimi
	Başhekimlik Yönetim Birimleri
	Matbaa
	Yönetici Ek Ödemeleri
	Ortak Alan Temizlik İşleri

	Asansörler Bakım Onarım
	Otomatik Kapılar Bakım Onarım
	Bilgi Yönetim Sistemi Yazılım Hizmet Alım
	Çevre Yönetim Hizmetleri
	Morg ve Cenaze Hizmetleri
HASTA HİZMETLERİ GİDERLERİ	Danışma ve Yönlendirme Hizmetleri
	Sağlık Raporları Hizmet Birimi
	Tıbbi Arşiv Birimi
	Tekerlekli Sandalye-Sedye Odası
DEPO İŞLETME GİDERLERİ	Eczane Depo
	Sarf Depo
	Tıbbi Malzeme Depo
	Kırtasiye Depo
TEKNİK DESTEK GİDERLERİ	Temizlik Depo
	Bakım-Onarım-Tadilat Hizmetleri
	Bilgisayar Sistemleri bakım Onarım
DİĞER ÇEŞİTLİ GİDERLER	Santral (Telefon hatları
	(Örnek: ilaçlama, vidanjör kiralama vb.)

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Bunların, dışında hastanede bazı birimler tıbbi bölümler tarafından ortak kullanılmakta ve bu birimlerde kullanılan indirekt malzeme ve personel giderleri ile sağlık hizmeti üretim genel giderleri bölümlerin kullanım oranlarına göre dağıtılmaktadır. Örneğin ameliyathaneler, cerrahi bölümler tarafından ortak kullanılmakta ve burada oluşan ortak giderler *ameliyathane kullanım oranına* göre dağıtılmaktadır. Buradaki giderler bölüm maliyet tablosuna *sağlık hizmeti ortak alan giderleri* olarak kaydedilmektedir.

Bölüm maliyetlendirme süreci sonunda oluşan maliyet tablosu, Tablo 4’de verilmiştir. Bu tablo üzerinden hastane yönetimleri gider analizleri yaparak üretim kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanabilir ve sağlık harcamalarını kontrol altına alabilirler. Ayrıca, bu tabloları stratejik yönetim aracı olarak da kullanabilirler.

Tablo 4. *Bölüm Maliyet Tablosu.*

GİDER GRUPLARI		GİDER KALEMLERİ	
ÖZ (BÖLÜME AİT) GİDERLER	PERSONEL GİDERLERİ	Direkt	Hekim, Hemşire, Sağlık Teknikeri, Biyolog, Fizyoterapist vb.
		Endirekt	Tıbbi Sekreter, YHP, Temizlik personeli
	İLK MADDE VE MALZEME	Tıbbi Ürün	İlaç, tıbbi malzeme, kan ve kan ürünleri
		Diğer Malzemeler	Sarf, kırtasiye, teknik, terzihane, demirbaş, temizlik.

SAĞLIK HİZMETİ ÜRETİM GENEL GİDERLERİ		Elektrik, su, sterilizasyon, tıbbi atık, yemek, amortisman, ısınma, çamaşır yıkama, tıbbi cihaz bakım onarım, diğer bakım onarım, terzihane,
GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		Mali/Finansal Hizmet Giderleri Genel İdari Hizmet Giderleri Hasta Hizmetleri Giderleri Depo İşletme Giderleri Teknik Destek Giderleri Diğer Çeşitli Giderler
DOLAYLI GİDERLER	Laboratuvar Tıbbi Görüntüleme Nükleer Tıp Patoloji Diğer (EKG, Endoskopi vb.)	Öz giderleri, genel yönetim giderleri.
SAĞLIK HİZMETİ ORTAK ALAN GİDERLERİ	Ameliyathane Günübirlik Tedavi Merkezi	Endirekt personel, endirekt ilk madde ve malzeme, genel üretim giderleri.

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Bölüm(departmental) maliyetlendirmede gelir- maliyet ilişkisi detaylı olarak analiz edilebilmektedir. Bu sayede, bölümlerin ürettiği sağlık hizmetleri Tablo 5’de gösterildiği üzere gelir ile maliyet ilişkilendirilerek “iş-performans” (*ayaktan ve yatan hasta sayıları, yatak doluluk oranları, yatak devir hızı, ameliyat sayıları vb.*) analizleri de karşılaştırmalı olarak yapılabilmektedir.

Tablo 5. Sağlık Hizmeti Gelir- Maliyet İlişkilendirilmesi

GELİR	MALİYET
Öz Gelir	Personel Gideri
	Sağlık Hizmeti Üretim Genel Giderler
	Genel Yönetim Giderleri
	Sağlık Hizmeti Ortak Alan Giderleri
Tıbbi Ürün Geliri	Tıbbi Ürün Gideri
Dolaylı Gelir	Dolaylı Gider

Hastanelerde Giderlerin Dağıtım Anahtarları

Sağlık hizmet maliyetlerinin doğru ve eksiksiz hesaplanabilmesinin kilit noktalarından biri giderlerin dağıtımında hizmet süreçleri ile ilgili doğru dağıtım anahtarlarının kullanılmasıdır. Dağıtım anahtarları, hastanede sağlık hizmet üretim sürecinde oluşan giderlerin gider merkezlerine yüklenmesini sağlamaktadır. Hastane işletmelerinde gider türleri mümkün olduğunca gider yerlerine doğrudan yüklenmeye çalışılmalıdır. Fakat giderlerin doğrudan yüklenmesine imkân bulunmayan hallerde, en uygun dağıtım anahtarları aracılığı ile giderler hizmet verdikleri diğer gider yerlerine dağıtılırlar (Arslan, 2008). Bir dağıtım anahtarı, gider ile bir gider yeri arasında doğal olmayan

ölçülebilir bir bağlantı kurar. Anahtarın ölçülebilir olması en büyük özelliğidir ve anahtar mümkün olduğu kadar mantıklı olmalıdır (Erdoğan, 1999).

Bölümlerin personel ve malzeme dışında öz gider kapsamında sarf ettikleri sağlık hizmeti üretim genel giderleri yer almaktadır. Bu giderlerin dağıtımında kullanılacak dağıtım anahtarları, giderlerin karakteristik özelliklerine göre veya etki alanlarına göre belirlenmektedir. Örneğin, elektrik tüketiminde kullanılan “kw/h” birimi kullanırken, ısınma giderlerinde ısınmanın etki alanı olan yüzölçümü birimi kullanılmaktadır. Tablo 6’ da bu giderlere ait dağıtım anahtarları verilmiştir.

Tablo 6. Sağlık Hizmeti Üretim Genel Giderleri Dağıtım Anahtarları

Gider Türü	Dağıtım Anahtarı
Elektrik	Tüketim(kw/h)
Su	Tüketim(m ³), musluk sayısı, personel ve yatan hasta sayısı
Çamaşır yıkama hizmetleri	Yıkanan ürün sayısı
Sterilizasyon	Steril edilen ürün adedi oranı
Isınma	Alan yüz ölçümü (m ²)
Amortisman	Demirbaş alım tutarı ve ekonomik ömür
Tıbbi cihaz bakım onarım	Direk dağıtım
Diğer bakım onarım	Arıza sayısı
Tıbbi atık	Kg, tıbbi atık torba sayısı
Yemek	Personel sayısı
Terzihane	Terzihane ürün tutarı (TL)

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Elektrik gideri doğrudan tüketilen enerji miktarı ile bağlantılıdır. Tıbbi cihaz ve ekipmanların teknik özellik olarak saatte ne kadar elektrik enerjisi tükettiği bilinmektedir. Ayrıca, cihazların ortalama olarak günlük çalışma saatleri de bellidir. Öncelikle tüm hastanenin kullandığı elektrik tüketimi watt cinsinden ve ücret bazında alınarak bir saatlik tüketim tutarı (w/h) para cinsinden bulunur. Buna göre hesaplama formülü:

$$\text{Elektrik Gideri} = (\text{Cihaz sayısı}) \times (\text{Cihaz çalışma süresi}) \times (\text{Cihaz w/h gücü}) \times (\text{Birim elektrik tüketim fiyatı})$$

Su giderleri için üç dağıtım anahtarı kullanılmaktadır. Bunlar, tüketim miktarı, musluk sayısı ve çalışan personel sayısı ile yatan hasta sayısı toplamıdır. Bunlar arasında en doğru sonucu veren dağıtım anahtarı kullanım miktarıdır; ancak, pratikte bölümlerin tükettiği su miktarı genel olarak ölçülememektedir. İkincisi, bölümde var olan musluk sayısıdır. Musluk sayısı doğru sonuç vermemektedir. Örneğin, iki yataklı servisin ikisinde de 10’ar adet musluk sayısı olduğunu farz edelim. Bir serviste 20 hasta, diğerinde 40 hasta yattığı düşünüldüğünde; 40 hastanın olduğu serviste su tüketimi daha fazla olacaktır. Bu yüzden, su gider dağıtımında pratikte uygulanabilirlik açısından ve doğruyu en yakın sonucu veren “personel + yatan hasta” kullanılması uygundur.

Çamaşır yıkama ve sterilizasyon giderleri doğrudan ürün miktarı ile bağlantılı olduğu için dağıtım anahtarı olarak yıkanan çamaşır ve steril edilen ürün sayısı kullanılmaktadır. Steril edilen ve yıkanan ürünler kayıt altında tutulabildiği için ürün sayıları pratikte gider dağıtımında kullanılmaktadır.

Isınma tüketimini alanların veya odaların büyüklükleri etkilemektedir. Bu yüzden, ısınma giderlerinde dağıtım anahtarı olarak alan ve bölümleri metrekare cinsinden yüzölçümleri kullanılmaktadır.

Yıpranma payı (amortisman) gideri, bölümlerde kullanılan mobilya, tıbbi cihaz ve ekipman vb. demirbaşların ekonomik ömrü üzerinden hesaplanarak doğrudan maliyet tablosuna kaydedilmektedir.

Tıbbi cihazlar hastane işletmelerinin her bölümünde bulunmamaktadır. Örneğin, Radyoloji, Patoloji, Tıbbi Laboratuvar vb. gibi bölümlerde tıbbi cihaz parkı yüksek oranda yer almaktadır. Tıbbi cihaz bakımları genel olarak yüklenici firmalar tarafından yapıldığı için ilgili firmalar yaptıkları bakım onarımı hastaneye direkt fatura etmektedir. Bu yüzden, bakım onarım fatura tutarı ilgili bölüme gider olarak kaydedilmektedir. Örneğin, Radyoloji bölümünde arızalanan MR cihazı için fatura edilen “işçilik + malzeme” gideri Radyoloji bölümünün maliyet tablosunda yer almaktadır.

Hastane işletmelerinde bakım onarım faaliyetleri tadilat, kısmi inşaat, elektrik, marangoz vb. gibi bölümlere ait genel donanımsal ve yapısal arızaların giderilmesine yönelik çalışmalardır. Bu kapsamda yapılan bakım onarım faaliyetleri sonucunda işçilik ve malzeme gideri oluşmakta ve bunlar da ilgili bölümlere gider olarak kaydedilmektedir. Örneğin, bir poliklinikte tavan plakaları değiştirildiğinde tavan plakası malzemesi ile teknik ekibin işçilik giderleri bakım onarım gideridir. Burada malzeme direkt ilgili bölüm adına gider kaydedilmekte; ancak, teknik ekip işçilik gideri ise o bölüm için harcanan işçilik süresi ile hesaplanmaktadır. Bunun için öncelikle teknik ekibin dakika ücretleri hesaplanmalıdır.

Hastanede yapılan pansumanlar, tıbbi girişimsel işlemler, cerrahi operasyonlar vb. sonrası oluşan tıbbi atıklar biriktirildikten sonra belediye adına çalışan özel bir firma tarafından belirli ücret karşılığı imha edilmektedir. Tıbbi atık giderinin dağıtılmasında dağıtım anahtarı olarak çıkan tıbbi atıkların ağırlığı alınması gerekmektedir; ancak, uygulamada her bölümden çıkan tıbbi atıkların ağırlığının ölçülmesi oldukça güçtür. Bu yüzden, dağıtım anahtarı olarak bölümlerin tükettiği tıbbi atık poşeti miktarı kullanılmaktadır.

Hastane işletmelerinde satın alınan veya dikilen terzihane malzemeleri terzihane depoda stoklanmakta ve bölümlere çıkışlar depo üzerinden yapılmaktadır. Terzihane depodan ilgili bölümün alt birimine aylık yapılan malzeme çıkışları miktar ve tutar bazında sistem üzerinden belirlenmektedir. Bir aya ait toplam tutar ise ilgili bölümün maliyet tablosuna terzihane gideri olarak kaydedilmektedir.

Hastane işletmelerinde personele, hasta ve refakatçılara yönelik yemek hizmeti hastaneye ait mutfak tarafından karşılanmakta veya dışarıdan hizmet alımı yolu ile sağlanmaktadır. Hizmet alımı yolu ile sağlanan yemek giderinde ilgili yüklenici firma ile yapılan sözleşme doğrultusunda öğün başı gider belirlenmektedir. Hastane tarafından yemek hizmetleri karşılanmakta ise, öğün başı maliyetler hesaplanmaktadır. Bu kapsamda personel, yemek malzemeleri ve genel üretim giderleri belirlenmektedir. Toplam mutfak gideri bulunduktan sonra o ayda kaydedilen toplam öğün sayısı üzerinden ortalama öğün başı maliyet bulunmaktadır. Öğün başı maliyet üzerinden bölümlerin personel yemek gideri ve klinik (hasta + refakatçi) yemek gideri bulunarak maliyet tablosuna yemek gideri olarak kaydedilmektedir.

Genel yönetim giderleri destek hizmet birimlerinin gider toplamlarından oluşmaktadır ve dağıtım anahtarı bazlı gruplandırılmıştır. *Mali/finansal hizmetler* hastanenin satın alma, muhasebe vb. gibi işlemlerini kapsamaktadır. Bu işlemler genel olarak hastanenin tüm tıbbi bölümleri için yapılmaktadır. Bu yüzden, bu birimlerde ortaya çıkan giderlerin o bölümler için yapılan “işlem adeti” üzerinden dağıtılması uygundur. *Genel idari hizmetler* sağlık hizmet sürecinde ağırlıklı olarak idari işler ile ilgili hizmetler olduğu ve hastanenin tüm bölüm ve birimleri için destek hizmet sundukları ve bu hizmetlerin pratikte ölçülmesi mümkün olmaması sebebi ile burada oluşan giderler “eşit” dağıtılmaktadır. *Hasta bazlı hizmetler* sonucunda oluşan giderler hasta sayısına bağlı değiştiği için dağıtım anahtarı olarak “hasta sayısı” baz alınır. Hastane hizmet süreçlerinde kullanılan tüm

malzemeler, *depolardan* hizmete sunulmakta ve depoların çalışma iş yükünü bölümlere ve birimlere sunulan “*malzeme sayısı*” ile ölçülebilmektedir. *Teknik destek giderleri* ise bakım ve onarım temelinde hizmet verdiği için bölüm ve birimlerde oluşan “*bakım- onarım talep sayısına*” göre değişmektedir. *Diğer çeşitli giderler* ise düzenli oluşan giderler olmayıp döneme göre değişmektedir. Vidanjör kiralama, kargo hizmetleri vb. giderler bu kapsamdadır. Bu yüzden bölümlere “*eşit*” olarak dağıtılmaktadır (bkz. Tablo 7).

Tablo 7. Genel Yönetim Giderleri Dağıtım Anahtarları

GİDER TÜRÜ	DAĞITIM ANAHTARI
Mali/Finansal Hizmet	Bölüm için yapılan işlem adeti
Genel İdari Hizmet	Tüm bölümlere eşit
Hasta Hizmetleri	Hasta sayısı
Depo İşletme	Malzeme adeti
Teknik Destek	Bakım-onarım talep(arıza) sayısı
Diğer Çeşitli	Tüm bölümlere eşit

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Yardımcı sağlık hizmet birimlerinin, bölümlere verilen hizmet oranları veya hacimleri *miktar, gelir tutarı* veya *süre* ile ölçülebilmektedir. Bu yüzden bu birimlerde oluşan giderler bu üç dağıtım anahtarı yolu ile dağıtılabilir. Ancak, özellikle yardımcı her tıbbi birimde yüzlerce veya binlerce işlem yapıldığı düşünüldüğünde pratikte sürelerin ölçülmesi oldukça güçtür. Miktar anahtarı ise, yardımcı tıbbi birimde yapılan tetkikler için sarf edilen personel iş gücünü, malzemeleri eşit kabul ettiği için adil bir dağıtım anahtarı olmamaktadır. Örneğin, laboratuvarda yapılan hemogram testi ile genetik kan testinin gideri aynı değildir. Genel olarak tetkiklerin geri ödeme yöntemi ile ilgili sağlık kuruluşlarına ödenmesinde iş yükü ve kullanılan malzeme tutarı göz önüne alındığı için tetkik ücretleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu yüzden, tetkik ücret tutarının dağıtım anahtarı olarak kullanılması daha adil ve daha doğru olmaktadır (bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Dolaylı Giderler Dağıtım Anahtarları

YARDIMCI SAĞLIK HİZMET BİRİMİ	DAĞITIM ANAHTARI
Laboratuvar	Bölümün hizmet aldığı tetkiklerin ücretleri toplamı
Tıbbi Görüntüleme	
Nükleer Tıp	
Patoloji	
Diğer (EKG, Endoskopi vb.)	

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Bölümler kendilerine ait poliklinik ve klinik dışında diğer bölümler ile ortak kullandığı hizmet birimleri aracılığı ile de sağlık hizmeti sunmaktadır. Bu birimlerde, bölümleri direkt ilgilendiren üretim kaynakları dışında, bölümler tarafından ortak kullanılan üretim kaynakları da bölümlere dağıtılmaktadır. Örneğin, ameliyathanelerde görevli hekim ve malzeme giderleri, bölüme *direkt* gider olarak yüklenmektedir. Ancak, temizlik personeli vb. gibi personel giderleri ile ortak alan birimde tüketilen malzemeler bölümlere *indirekt* yüklenmektedir.

Ortak alan gider yerlerinde oluşan giderler bölümlere *kullanım süresi* veya *hasta sayısı* üzerinden dağıtılmaktadır. Ameliyathanelerde bölümlerin kullanım süresi aynı olmadığı için dağıtım anahtarı

olarak hasta sayısı kullanılmamaktadır. Burada, bölümlerin ameliyathane biriminden ne kadar süre hizmet alındığı göz önünde tutulduğu için dağıtım anahtarı olarak ameliyathaneyi kullanım oranı kullanılmaktadır. Pratikte, hastane enformasyon sistemine hastaların ameliyat başlangıç ve bitiş saatleri kaydedildiği için toplam olarak bölümlerin ameliyat süreleri bulunabilmektedir. Gününbirlik tedavi merkezinde genel olarak hastaların ilaç alma süresi birbirine yakın olduğu ve pratikte, hastaların ilaç tedavisi başlangıç ve bitiş süreleri hastane enformasyon sistemine kaydedilmediği için dağıtım anahtarı olarak hasta sayıları kullanılmaktadır (bkz. Tablo 9).

Tablo 9. *Sağlık Hizmeti Ortak Alan Giderleri Dağıtım Anahtarları*

SAĞLIK HİZMETİ ORTAK ALAN	DAĞITIM ANAHTARI
Ameliyathane	Hastaların ameliyatta kalma süresi
Gününbirlik Tedavi Merkezi	Tedavi gören hasta sayısı

Kaynak: (Yüksel, 2021).

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hastane işletmelerinde sağlık harcamalarının kontrol altına alınmasında sağlık hizmetleri ile ilgili detaylı mali analizler büyük önem arz etmektedir. Mali analizlerin ise bölüm bazlı yapılması hastane yönetimlerinin sağlık harcamalarını kontrol altına almasına büyük katkı sunabilmektedir. Çünkü, hastanelerde hizmet sunan tıbbi bölümlerin muayene, tedavi, girişimsel işlem vb. uygulamaları birbirinden farklılık arz etmekte ve bunun yanında, günümüzde, sağlık hizmet süreci sonucu oluşan gelirler, geri ödeme kurumları tarafından hastanelere tıbbi bölüm bazlı yapılmaktadır. Örneğin, ortopedi branşına ait hastalara sunulan ayaktan ve yataklı tedavilerin gelirleri medikal muhasebe kayıtları altında ortopedi bölümü olarak görülmekte ve bu bölüme ait gelir analizi detaylı olarak yapılabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı bölümlere ait mali analizlerin maliyet-gelir ilişkilendirilmesi temelinde yapılması gerekmektedir. Bölüm bazlı maliyet -gelir ilişkilendirmesi yapılabilmesi için de maliyetler bölüm bazlı hesaplanmalıdır.

Bölüm (departmental) maliyetlendirmede, sağlık hizmet süreçlerinde oluşan tüm giderler ilgili dağıtım anahtarları yolu ile bölümlere dağıtılarak bölüm bazlı maliyet hesaplamaları yapılabilmektedir. Bu sayede, hastane yönetimleri ve bölüm çalışanları sağlık hizmet sürecinde kaynakların ne kadar etkin ve verimli kullanıldığının analizini bölüm bazlı detaylı yapabilmekte ve gereksiz kaynak tüketiminin önüne geçebilmektedir. Bu maliyet yönetim aracında, özellikle tıbbi bölümlerin mali performansları ortaya konulmakta ve bölüm çalışanları kendi öz değerlendirmelerini yaparak sağlık harcamalarının kontrol altına alınmasında büyük katkı sağlamaktadırlar. Yöntem bu özelliği ile hastane yönetimi dışında sağlık çalışanlarını da maliyetlerin kontrol altına alınması sürecine ortak etmekte ve çalışanlara farkındalık kazandırmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı bölüm(departmental) maliyetlendirme ile tüm tıbbi bölümlerin detaylı mali performans analizlerinin yapılması konusunda hastane yönetimlerine katkı sağlamaktır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bölüm (departmental) maliyetlendirme ile hastane işletmelerinde sağlık hizmet maliyetlerinin kontrol altına alma amacıyla yapılan bu çalışma İzmir ilinde bulunan bir kamu hastanesinde uygulanmıştır. Bu

maliyetlendirmede, tüm tıbbi bölümlerin sağlık hizmet maliyetleri ayrı ayrı hesaplanarak bölümlere ait maliyet tabloları oluşturulmaktadır. Bu tablolarda sağlık hizmet sürecinde ortaya çıkan tüm giderler bulunmakta ve bu sayede hastane yöneticileri ve sağlık çalışanları kaynak tüketimi konusunda fikir sahibi olmaktadır.

Çalışmaya konu olan hastanede bölüm bazlı maliyet hesaplamaları yapılmakta; ancak, bu hesaplamalar da bölümlere direkt dağıtılabilen personel ve malzeme giderleri dışındaki tüm giderler eşit olarak dağıtılmaktadır. Örneğin genel yönetim giderleri hiçbir dağıtım anahtarı kullanılmadan eşit dağıtılmakta ve bölümlerin hizmet aldığı tanı birimlerine (laboratuvar, radyoloji, vb.) ait giderler bölümlere dağıtılmamaktadır. Bundan dolayı, bölüm maliyetleri yanlış hesaplanmakta ve mali analizler sağlıklı sonuç vermemektedir.

Çalışmada, hastanenin 2017 yılı ocak ayına ait tüm giderleri kullanılmış ve bu giderler ameliyathane giderlerinin dağıtımının da gösterilmesi adına örneklem olarak seçilen genel cerrahi bölümüne dağıtılarak bölümün maliyet tablosu oluşturulmuştur. Bu bağlamda, genel cerrahi bölümüne ait ayaktan hasta sayısı, tedavi edilen hasta sayısı, ameliyat süreleri vb. verilere hesaplamalarda ihtiyaç duyulmuştur. Maliyet hesaplamalarında kullanılan veriler hastanenin medikal muhasebe, performans yönetim birimi, tıbbi istatistik ve bilgi sistemleri yönetim birimlerinden alınmıştır. Bunun yanında, giderlerin doğru tespit edilebilmesi için ilgili bölüm ve birimler ile görüşülmüştür.

Araştırmanın Uygulanması

Uygulama bölümünde hastanede hizmet sunan genel cerrahi bölümünün tüm alt birimleri ile birlikte 2017 yılı ocak ayı maliyet tablosu hazırlanmıştır. Metodoloji olarak Şekil 2’de şematize edilen gider dağıtımını kullanılmıştır. Bu yüzden, ilk aşamada destek hizmet üretim birimlerinin giderleri hesaplanmış ve *birinci dağıtım* uygulanmıştır. İkinci aşamada genel cerrahi bölümünün hizmet aldığı yardımcı sağlık destek birimlerinin giderleri dağıtılmıştır (*ikinci dağıtım*). Son aşamada ise bölüme ait öz giderler hesaplanmış, ortak sağlık alan giderleri dağıtılmış ve bölümün maliyet tablosu oluşturulmuştur.

Çalışmanın ilk aşamasında personel, malzeme, hizmet alım, elektrik, su vb. giderler direk veya dağıtım anahtarları aracılığı ile ilgili üretim yerlerine dağıtılmış ve birinci dağıtımın uygulanması için destek hizmet birimleri maliyet tablosu diğer bir ifade ile genel yönetim giderleri tablosu oluşturulmuştur (bkz. Tablo 10).

Tablo 10. *Hastane Genel Yönetim Giderleri*

	MALİ /FİNANSAL HİZ.	GENEL İDARİ HİZ.	HASTA BAZLI HİZ.	DEPO İŞLETME HİZ.	TEKNİK DESTEK	DİĞER ÇEŞİTLİ
PERSONEL	324446,80	704301,00	95151,00	199155,15	262146,00	
MALZEME	41370,78	14696,20	7390,78	670,63	4726,00	
<i>Kırtasiye</i>	<i>15645,12</i>	<i>10245,36</i>	<i>4586,00</i>	<i>125,00</i>	<i>0</i>	
<i>Temizlik</i>	<i>975,46</i>	<i>1450,32</i>	<i>654,78</i>	<i>545,63</i>	<i>226,00</i>	
<i>Sarf</i>	<i>1150,20</i>	<i>1875,32</i>	<i>2150,00</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	
<i>Atelye</i>	<i>24200,00</i>	<i>1125,20</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>4500,00</i>	
GENEL ÜRETİM	22673,6	44367,24	20545,30	9766,00	24873	
<i>Elektrik</i>	<i>4780,25</i>	<i>2878,25</i>	<i>2155,00</i>	<i>985,00</i>	<i>1455,00</i>	

<i>Su</i>	10234,00	14455,41	11450,00	456,00	9780,00
<i>Isınma</i>	5033,00	7455,25	2500,00	1545,00	1478,00
<i>Yemek</i>	10100,90	18370,00	4070	6600,00	11110,00
<i>Bakım</i>	875,45	658,33	125,30	85,00	0
<i>Onarım</i>					
<i>Diğer</i>					
<i>Amortisman</i>	450,00	550,00	245,00	95,00	1050,00
TOPLAM	388491,20	763364,44	123087,08	209591,78	291745,00
					2386436,2

Tablo 10’da oluşan giderlerin dağıtımının yapılması için genel cerrahi bölümüne ait genel yönetim giderleri yükleme oranları, bölüme ait dağıtım anahtarları verileri ile tüm hastane dağıtım anahtarları verilerinin oranlanması sonucunda bulunmuştur (bkz. Tablo 11). Hesaplanan yükleme oranları ve Tablo 10’da oluşan genel yönetim giderleri üzerinden genel cerrahi genel yönetim giderleri bulunmuştur.

Tablo 11. Genel Cerrahi Genel Yönetim Giderleri Hesaplama Tablosu

GENEL YÖNETİM GİDERİ	DAĞITIM ANAHTAR I	GENEL CERRAHİ DAĞITIM ANAHTAR I VERİLERİ (1)	HASTANE DAĞITIM ANAHTAR I VERİLERİ (2)	GİDER YÜKLEM E ORANI (3) (3) = (1)/(2)	HASTANE GENEL YÖNETİM GİDERLER İ (4)	BÖLÜM GENEL YÖNETİM GİDERLER İ (5) (5) = (3)*(4)
Mali/Finansal Hizmet	İşlem adeti	346	2455	0,140937	388491,20	54752,73
Genel İdari Hizmet	Tüm bölümlere eşit*	-	-	0,02*	763364,44	15267,29
Hasta Hizmetleri	Hasta sayısı	5463	114000	0,047921	123087,08	5898,46
Depo İşletme	Malzeme adeti	9875	55470	0,178024	209591,78	37312,40
Teknik Destek	Arıza sayısı	16	1478	0,010825	291745,00	3158,27
Diğer Çeşitli	Tüm bölümlere eşit*	-	-	0,02*	2386436,20	47728,72

*Hastanede toplam 50 tıbbi bölüm bulunmaktadır.

Genel Cerrahi bölümü için yapılan hesaplamada olduğu gibi sağlık hizmet birimlerine ait genel yönetim giderleri de hesaplanarak Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Yardımcı Sağlık Hizmet Birimleri Genel Yönetim Giderleri

GENEL YÖNETİM GİDERİ	LABORATUVAR	TIBBİ GÖR.	PATOLOJİ	NÜKLEER T.
Mali/Finansal Hizmet	23894,98	19305,88	12343,10	8545,22
Genel İdari Hizmet	15267,29	15267,29	15267,29	15267,29
Hasta Hizmetleri	0,00	0,00	0,00	0,00
Depo İşletme	277549,03	242802,05	123620,73	103984,84
Teknik Destek	2970,93	4278,13	1426,04	2139,07
Diğer Çeşitli	47728,72	47728,72	47728,72	47728,72
TOPLAM	367410,95	329382,07	200385,89	177665,15

Birinci dağıtım işlemi tamamlandıktan sonra yardımcı sağlık hizmet birimlerinin maliyet tabloları oluşturulmuş ve ikinci dağıtım aşamasına geçilmiştir. İkinci dağıtım aşamasında basit dağıtım yöntemi uygulanmıştır.

Tablo 13. Yardımcı Sağlık Hizmet Birimleri Maliyet Tablosu

GİDERLER	LABORATUVAR	TIBBİ GÖR.	PATOLOJİ	NÜKLEER TIP	
PERSONEL	Direkt	317565,24	421011,00	167297,00	93825,00
	İndirekt	932620,12	136552,00	28787,00	28284,00
İLK MADDE VE MALZEME	Tıbbi Ürün	777466,45	44917,00	93755,00	527650,00
	Kırtasiye	660,00	1815,00	457,00	56,00
	Temizlik	906,00	1189,00	1142,00	1172,00
	Sarf	49002,53	11121,00	5679,00	15259,00
	Atelye	530,41	3044,00	951,00	809,00
GENEL ÜRETİM	Elektrik	8744,00	12500,00	3640,00	8850,00
	Su	2450,00	1150,00	475,00	650,00
	Isınma	4102,25	12832,00	1696,00	5952,00
	Yemek	17492,00	10670,00	5060,00	4730,00
	Tıbbi Cihaz Bakım-Onarım	0	90849,00	50000,00	27370,00
	Bakım Onarım	874,00	1110,00	375,00	458,00
	Diğer				
	Amortisman	3750,00	17550,00	2355,00	11250,00
	Çamaşır Yıkama	0	345,00	0	740,00
	Sterilizasyon	0	7894,00	0	0
	Tıbbi Atık	3992,12	1664,00	1001,00	1879,00
GENEL YÖNETİM		367410,95	329382,07	200385,89	177665,15
TOPLAM GİDER	DOLAYLI	2.487.566,07	1.105.595,07	563.055,89	906.599,15

Yardımcı sağlık hizmet birimlerinde oluşan toplam dolaylı giderlerin genel cerrahi bölümüne dağıtılması için öncelikle yardımcı sağlık hizmet birimlerinin ve genel cerrahi bölümünün 2017 Ocak ayı tetkik ücret verileri elde edilmiştir. Bu veriler üzerinden yardımcı sağlık hizmetleri toplam giderlerinin yükleme oranı bulunmuş ve Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Yardımcı Sağlık Hizmet Birimlerinde Ocak Ayı Yapılan Tetkiklerin Toplam Ücretleri ve Dolaylı Giderlerin Yükleme Oranları

TETKİK ÜCRETLERİ VE YÜKLEME ORANI	LABORATUVAR	TIBBİ GÖR.	PATOLOJİ	NÜKLEER T.
HASTANE TOPLAMI (1)	1.957.118	1.151.435	467.242	751.486
GENEL CERRAHİ (2)	73544,00	44544,00	33349,00	12481,00
DOLAYLI GİDER YÜKLEME ORANI (3) = (2)/(1)	0,04	0,04	0,07	0,02

İkinci dağıtımda kullanılan dolaylı gider yükleme oranları hesaplandıktan sonra bu oranlar ve toplam dolaylı giderler üzerinden genel cerrahi bölümüne ait dolaylı giderler oluşturularak Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. Genel Cerrahi Dolaylı Giderleri (İkinci Dağıtım)

DOLAYLI GİDER	LABORATUVAR	TIBBİ GÖR.	PATOLOJİ	NÜKLEER T.
DOLAYLI GİDER YÜKLEME ORANI (1)	0,04	0,04	0,07	0,02
TOPLAM DOLAYLI GİDER (2)	2.487.566,07	1.105.595,07	563.055,89	906.599,15
GENEL CERRAHİ DOLAYLI GİDER (3) = (1)*(2)	99502,64	44223,80	39413,91	18131,98

Birinci ve ikinci gider dağıtımları ile genel cerrahi bölümüne ait dolaylı gider ve genel yönetim giderleri hesaplanmıştır. Bundan sonraki aşamada, genel cerrahi bölümünün diğer cerrahi bölümler ile ortak alan olarak hizmet verdiği ameliyathaneye ait ocak ayı ameliyathane gider tablosu oluşturulmuştur (bkz. Tablo 16). Ayrıca, genel cerrahi bölümünün ilgili ayda ameliyathaneyi %22,23 oranında kullandığı bilgi sistemleri yönetim biriminden tespit edilmiştir. Bu oran ve toplam ameliyathane giderleri üzerinden genel cerrahi bölümünün ameliyathane gideri hesaplanmıştır.

Tablo 16. Genel Cerrahi Bölümü Ameliyathane Ortak Gider Hesaplaması

GİDER TÜRÜ		TUTAR(TL)
PERSONEL	Hemşire	141.880,00
	Tıbbi Sekreter	20.827,00
	Yardımcı Destek Personel ve Temizlik	126.664,00
DİĞER MALZEMELER	Sarf	7.588,00
	Kırtasive	73,00
	Temizlik	6.863,00
	Atelye	3.479,00
SAĞLIK HİZMETİ ÜRETİM GENEL GİDERLERİ	Elektrik	19.640,00
	Su	2.440,00
	Isınma	6.875,00
	Yemek	16.856,00
	Bakım Onarım Diğer	2.140,00
	Amortisman	4.850,00
	Tıbbi Atık	20.030,00
Çamaşır Yıkama	37.018,00	
TOPLAM AMELİYATHANE GİDERİ		417.223,00
Genel Cerrahi Bölümü Ameliyathane Kullanım Oranı		%22,23
Genel Cerrahi Ameliyathane Ortak Gideri		92.748,67*

*Hesaplama: $417223,00 * 0,2223 = 92748,67$

Çalışmanın son aşamasında hastaneden alınan veriler ve dağıtım anahtarları ile genel cerrahi bölümünün öz giderleri olan *personel, tıbbi ürün, diğer malzeme* ve *sağlık hizmeti üretim genel giderleri* hesaplanmış ve bölüm maliyet tablosuna kaydedilmiştir (bkz. Tablo 17).

Tablo 17. Genel Cerrahi Bölümü Maliyet Tablosu

GİDER TÜRLERİ		TUTAR(TL)	
PERSONEL	Direk		
		<i>Hekim</i>	200.654,00
		<i>Hemşire</i>	59.971,00
			313.609,00
	İndirek		
	<i>Sekreter ve Diğer Personeller</i>	52.984,00	
TIBBİ ÜRÜN	İlaç	282.878,00	504.454,00
	Tıbbi Malzeme	199.850,00	
	Kan ve Kan Ürünleri	21.726,00	
DİĞER MALZEMELER	Sarf	7.107	10.178,00
	Kırtasiye	382,00	
	Temizlik	1.275,00	
	Atelye	969,00	
	Terzihane	445,00	
SAĞLIK HİZMETİ ÜRETİM GENEL GİDERLERİ	Elektrik	3.338,00	153.052,00
	Su	1.884,00	
	Isınma	3.516,00	
	Yemek	76.100,00	
	Tıbbi Cihaz Bakım-Onarım	0	
	Bakım Onarım Diğer	457,00	
	Amortisman	2.850,00	
	Çamaşır Yık.	12.954,00	
	Sterilizasyon	46.429,00	
	Tıbbi Atık	5.524,00	
	GENEL YÖNETİM	Mali/Finansal Hizmetler	
Genel İdari Hizmetler		15.267,29	
Hasta Hizmetleri		5898,46	
Depo İşletme Hizmetler		37.312,40	
Teknik Destek Hizmetler		3.158,27	
Diğer Çeşitli Hizmetler		47.728,72	
DOLAYLI GİDERLER	Laboratuvar	99.502,64	201.272,30
	Tıbbi Görüntüleme	44.223,80	
	Nükleer Tıp	39.413,91	
	Patoloji	18.131,98	
SAĞLIK HİZMETİ ORTAK ALAN GİDERLERİ	Ameliyathane	92.748,67	92.748,67
TOPLAM		1.439.431,87	1.439.431,87

Tablo 18. Genel Cerrahi Bölümü Gider Dağılım Yüzdesi

GİDER TÜRÜ	MALİYET(TL)	TOPLAM MALİYET İÇİNDEKİ ORANI
ÖZ GİDER (personel, tıbbi ürün, diğer malzemeler, genel üretim)	981,293,00	%68,17
BÖLÜM DIŞI DESTEK HİZMET GİDERLERİ (genel yönetim, dolaylı, sağlık hizmeti ortak alan)	458138,87	%31,83
PERSONEL	313.609,00	%21,79
TIBBİ ÜRÜN	504.454,00	%35,05
DİĞER MALZEMELER	10.178,00	%0,71
GENEL ÜRETİM	153.052,00	%10,63
GENEL YÖNETİM	164.117,90	%11,40
DOLAYLI GİDERLERİ	201.272,30	%13,98
SAĞLIK HİZMETİ ORTAK ALAN GİDERLERİ	92.748,67	%6,44

Bulgular ve Değerlendirme

Hastane işletmelerinde sağlık harcamalarını kontrol altına almak için mali analizlerin etkin ve verimli yapılması büyük önem taşımaktadır. Bunun için, sağlık hizmetleri gelirleri ile hizmet sürecinde oluşan maliyetlerin karşılıklı analizinin yapılması gerekmektedir. Gelir analizleri pratikte hastanelerde bölüm bazlı yapılabilmektedir. Çünkü, sağlık hizmet çeşitliğinin ve hasta sayısının çok fazla olması hasta veya işlem bazlı gelir analizlerinin yapılmasını oldukça güçleştirmektedir. Hasta gelirleri bölüm bazlı olarak gelir sınıflamasına göre (öz gelir, tıbbi ürün, dolaylı) kaydedilmekte; böylece, bölüm gelir tabloları oluşturulmaktadır. Buna karşılık olarak mali analiz için gelir analizine benzer maliyet analizlerinin de bölüm bazlı yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı, sağlık hizmetlerinin maliyetlendirilmesi bölüm bazında yapılmalıdır. Bu durumda, Bölüm (departmental) maliyetlendirmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bölüm (departmental) maliyetlendirme, hastane işletmelerinin bölüm bazlı sağlık hizmet maliyetlerinin detaylı olarak hesaplanmasını sağlayarak, hastane yönetimlerine detaylı gider analizi yapmasına katkı sunmaktadır. Bununla, sağlık hizmet sunumu sürecinde oluşan giderler bölüm maliyet tablolarına yansıtılmakta ve hem hastane yönetimleri hem de bölüm sağlık çalışanları yapılan sağlık harcamalarını bu tablolarda görebilmektedir. Bu sayede, hastane yönetimi dışında, sağlık çalışanları da mali performanslarını detaylı analiz edebilmekte, kaynakların etkin ve verimli kullanılması konusunda farkındalık kazanarak maliyetleri kontrol alma sürecinde hastane yönetimine destek olabilmektedirler. Özellikle, gereksiz istenen tetkikler, gereksiz sarf edilen malzemeler vb. tespitler yapılarak sağlık hizmet sürecinde maliyet yönlü iyileştirmeler yapılabilmekte; maliyet tabloları aylık bazda karşılaştırılarak giderler de ortaya çıkan sapmaların nedenleri üzerine gidilerek maliyetlerin kontrolsüz artmasının önüne geçilebilmektedir.

Bu çalışma bir kamu hastanesinin genel cerrahi bölümünde gerçekleşmiştir. Bölüm (departmental) maliyetlendirme hastanesinin ilgili birimlerinden alınan veriler doğrultusunda uygulanmış ve bölüm maliyet tablosu oluşturulmuştur (bkz. Tablo 17). Buna göre, giderler içinde en büyük paya personel ve tıbbi ürün giderleri sahip olmuştur. Bölümün 2017 ocak ayı toplam sağlık maliyeti 1.439.431,87 TL hesaplanmıştır. Hastanesinin Medikal Muhasebe biriminden alınan veriye göre ise aynı döneme ait

toplam sağlık hizmet geliri 1.531.040,00 TL'dir. Bu verilere göre, bölüm dönem içinde sağlık hizmeti üretim sonucunda hastaneye 91.608,00 TL mali katkı sunmuştur.

Bölüm(departmental) maliyetlendirme,

- Kolay anlaşılır
- Zaman almayan
- Subjektif kararların olmaması
- Düşük maliyetli
- Veri güncellemesinin kolaylıkla yapılabilmesi

özelliklerinden dolayı hastane işletmelerinde uygulanabilir bir maliyet yönetim aracıdır. Bu maliyetlendirme ile sağlık hizmet süreçlerinde ortaya çıkan maliyetler kontrol altına alınabilir ve kamu otoritesi tarafından hastaneler arası bölüm bazlı karşılaştırmalı analizler yapılarak sağlık bütçelerinin hazırlanmasında da bir bütçe yönetim aracı olarak kullanılabilir. Bu yöntemin doğru sonuçlar vermesinin en önemli koşulu ise dağıtım anahtarlarına ait verilerin doğru ve eksiksiz belirlenerek yükleme oranlarının doğru hesaplanmasıdır. Aksi takdirde, bölüm bazlı mali analizlerin yanlış yapılarak hastane yönetimleri tarafından alınması gereken stratejik kararların yanlış olmasına sebep olacaktır.

Sonuç

Son yıllarda dünyada sağlık alanındaki gelişmeler hızla devam etmektedir. Ülkeler sağlık sistemlerini geliştirebilmek için çeşitli düzenlemeler yapmakta; özellikle de sağlık sistemlerini ayakta tutmak ve geliştirmek için sağlık bütçelerinin GSMH oranını arttırmaya veya en azından sabit tutmaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden sağlık harcamalarını denetlemeye ve kontrol altına almaya yönelik çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bunların arasında sağlık hizmeti mali analizleri etkin bir araçtır.

Sağlık sistemleri içinde sağlık hizmeti üreten en temel ve lokomotif kuruluşların başında hastane işletmeleri gelmektedir. Bünyelerinde buldukları beşeri ve teknolojik sermaye ile sağlık harcamalarının büyük payını oluşturmaktadır. Bu durum, hastane işletmelerinde mali analizlerin yapılmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden, hastane yönetimleri tarafından mali analizler kapsamında gelir ve maliyet analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Hastane işletmelerinin genel yapısı incelendiğinde sunulan sağlık hizmet çeşitliliği çok fazladır ve her bölümün sunduğu sağlık hizmeti birbirinden farklılık göstermektedir. Bundan dolayı, hastane yönetimleri tarafından bölüm bazlı mali analizlerin yapılması daha pratik ve kolay olduğu için gelir ve maliyet analizleri de bölüm bazlı yapılması gerekmektedir. Böylece, sağlık hizmet gelirleri ve maliyetleri karşılıklı ilişkilendirilerek bölüm mali performans analizleri daha detaylı yapılabilmektedir.

Sağlık hizmet gelirlerinin ödemesi, geri ödeme kurumları veya hastalar tarafından direk hastaneye yapılmakta ve bu gelirler bölüm gelir tablosuna kaydedilmektedir. Buna karşılık mali analiz yapılabilmesi için bölüm sağlık hizmet maliyetlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Bu yüzden, hastanede oluşan giderlerin bölümlere doğru yöntemler ile dağıtılması büyük önem arz etmektedir. Bu noktada, maliyet yönetim aracı olarak bölüm maliyetlendirmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bölüm(departmental) maliyetlendirmede, sağlık hizmet sürecinde oluşan tüm giderler bölümlere uygun dağıtım anahtarları ile yüklenmekte ve bölüm maliyet tabloları oluşturulmaktadır. Böylece, hastane yönetimleri ve sağlık çalışanları bölüm bazlı maliyet analizi yaparak kaynakları etkin ve

verimli kullanılması konusunda gerekli önlemleri almakta; sağlık harcamalarının kontrol altına alınma sürecine katkı sunmaktadırlar.

Bu kapsamda, yapılan çalışma ile hastane işletmelerinde sağlık harcamalarını kontrol altına almak için Bölüm(departmental) maliyetlendirme önerilmiş ve bir kamu hastanesinin genel cerrahi bölümünde uygulanmıştır. Burada hastane verileri kullanılarak bölümün maliyet tablosu oluşturulmuş ve sağlık hizmet sürecinde oluşan tüm giderler detaylı olarak tabloya yansıtılmıştır. Bu tabloda bölümün bir ay içinde sunduğu sağlık hizmet karşılığında ne tür kaynaklar sarf ettiği detaylı olarak görülmüştür. Ayrıca bu maliyet tabloları sayesinde hastane yönetimlerinin yanında sağlık çalışanları da kaynakların etkin ve verimli kullanımı konusunda farkındalık kazanarak gereksiz yapılan tetkik ve sarfedilen kaynakların önüne geçebilmektedir.

Bölüm(departmental) maliyetlendirmenin avantajlarından biri de tüm hastaneler tarafından kolaylıkla uygulanabilmesi ve süreçler bazında güncellenebilmesidir. Bu özelliği ile sağlık hizmet sürecindeki değişikliklere hızlı cevap verebilir olması ile oldukça dinamiktir. Bununla, hastane yönetimlerinin bölüm bazında dönemselsel olarak karşılaştırmalı analiz yapmasının yanında, kamu otoritesi de hastaneler arası bölüm bazlı analizler yaparak sağlık harcamaları üzerinde daha detaylı odak çalışmaları yapabilir. Bu sayede, sağlık bütçeleri daha etkin ve verimli hazırlanabilir, sağlık harcamaları kontrol altına alınabilir.

Kaynakça

- Akpınar, S. (2017). Sağlık Kurumlarında Birim Maliyet Hesaplama: Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Poliklinik Uygulaması. *İşletme Bilimi Dergisi*, 5(2), 199-215.
- Arslan, S. (2008). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Ve Bir Hastane İşletmesi Üzerinde Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bragg, S. (2001). *Cost Accounting Acomprehensive Guide*. North America: Wiley Publish.
- Durukan, S., Akar, Ç., Şahin, İ. (2007). Seçilmiş Hastanelerde Karşılaştırmalı Poliklinik Gider Yeri Birim Maliyetleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 10(1), 19-47.
- Erdoğan, N. (1999). Maliyet Muhasebesi, Tekdüzen Muhasebe Sistemine göre Giderlerin Maliyete Dönüşümü. İzmir: Barış Yayınları.
- Göktaş, T.A. (2018). Sağlık Harcamalarında Son Durum. T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü, İstatistik, Analiz, Raporlama ve Stratejik Yönetim Daire Başkanlığı
- Kamacı, A., Yazıcı, H. (2017). OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(2), 52-69.
- Kısakürek, M.M. (2010). Hastane İşletmelerinde Bölüm Maliyet Analizi: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 229-256.
- Menderes, M. (1994). *Hastanelerde Maliyet Hesaplaması(ss.265-275)*. I. Ulusal Sağlık Kuruluşları ve Hastane Yönetimi Sempozyumu. Aydın: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. 4-7 Mayıs 1994.
- Mevzuat Bilgi Sistemi (24.03.2013). *Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği*. Resmî Gazete Sayısı: 28597.
- [https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17229&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5\(25.03.2021\)](https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17229&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5(25.03.2021)).
- OECD (2019a). Health Statistics .

<http://www.oecd.org/health/health-systems/Table-of-Content-Metadata-OECD-Health-Statistics-2019.pdf> (16.03.201).

OECD (2019b). *Health at a Glance 2019: OECD Indicators*, 8 OECD Publishing, Paris.

<https://doi.org/10.1787/4dd50c09-en>.(10.03.2021).

Taser, M., Cakir, H., (2019). The Effect of Departmental Productivity on Performance-based Additional Payment in University Hospitals: A Model Proposal. Research. *Journal of Business and Management (RJBM)*, 6(4), 243-270.

Toprak, D. (2019). Türkiye’de Sağlık harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi.*, 11(1), 24-38.

Yaman, Ö. (2009), Hastanelerde Maliyet Yönetim Sistemi ve Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, İ. (2013). Hastanelerde Maliyet Muhasebesi ve Karlılık. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, İ. (2021). Hastanelerde Hasta Maliyeti Hesaplama. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

**Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Tarihsel Gelişmeler Işığında Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti
Nezdindeki İlk Elçisi Dumitru Brătianu**

**Dumitru Brătianu-The First Ambassador of Rumania Before The Ottoman Empire in the Light
of Ottoman Archive Documents and Historical Developments**

Tarık DEMİR¹

Başvuru Tarihi / Received: 06.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 21.12.2021

Araştırma / Research

Öz

Bağımsızlık sonrası Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti nezdine atadığı ilk elçinin Romanya siyasi tarihine damga vuran Brătianu ailesinin ilk kuşak üyelerinden Dumitru Brătianu olduğu görülmektedir. Çalışmada Brătianu'nun diplomatik yazışmaları Osmanlı arşiv belgeleri ve dönemin siyasi gelişmeleri bağlamında incelenmiştir. Brătianu'nun klasik güç dengesi sisteminin bozulmaya başladığı ve yeni ittifakların kurulmaya başlandığı bir geçiş döneminde Osmanlı Devleti nezdine atandığı görülmektedir. Görev yaptığı süre boyunca Brătianu'nun her iki devlet için de ortak tehdit olarak telakki edilen Rusya'nın varlığından dolayı Romanya ile Osmanlı Devleti arasında güçlü bir dostluk ilişkisi kurulmasını arzuladığı ve Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına hassasiyetle dikkat ettiği müşahede edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dumitru Brătianu, Elçi, Diplomasi, Romanya, Osmanlı Devleti

Abstract

It is seen that the first envoy appointed by Rumania before the Ottoman Empire was Dumitru Brătianu who marked the Romanian political history as one of the first generation members of the Brătianu family. In the study, the diplomatic correspondences of Brătianu were examined in the context of Ottoman archival documents and political developments of the period. It is seen that Brătianu was appointed to the Ottoman State in a transition period when new alliances were established and the balance of power system started to deteriorate. It was observed that Brătianu desired to establish a strong friendship relationship between Rumania and the Ottoman State due to the existence of Russia, which is considered as a common threat for both states, and that he paid attention to the Ottoman Empire's sovereign rights.

Keywords: Dumitru Brătianu, Envoy, Diplomacy, Rumania, Ottoman Empire

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, tarikdemir80@yahoo.com | ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4428-2751>

Giriş

Romen siyasi tarihine bakıldığında Brătianu² ailesinin Romanya'nın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını elde ettiği dönemden Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem arasında Romen iç ve dış siyasi hayatına damga vurduğu görülmektedir (Karasu, 2006, s. 523). Bu çalışmada Brătianu ailesinin³ ilk kuşak üyesi olan ve Romanya'nın bağımsızlık sonrası Osmanlı Devleti'ne atanan ilk elçisi olarak kayda geçen Dumitru Brătianu'nun (1818-1892) Osmanlı Devleti nezdinde görev yaptığı süre zarfındaki diplomatik yazışmaları arşiv belgeleri ışığında ve dönemin siyasi gelişmeleri bağlamında incelenmiştir.

Brătianu'nun Fransız Devrimi sonrası tüm Avrupa'yı saran liberal-milliyetçi dalganın etkisiyle Romanya'nın bağımsızlığı için yurt dışında siyasi destek için temaslarda bulunduğu ve bu amaç doğrultusunda Batılı büyük devletlerin yardımına başvurduğu görülmektedir. Romanya'nın bağımsızlık sürecinin Avrupa'da klasik güç dengesi sisteminin bozulmaya ve yeni ittifak sistemlerinin oluşmaya başladığı bu geçiş dönemine tekabül ettiği görülmektedir. Dolayısıyla dengelerin kaygan olduğu bu geçiş döneminde Brătianu'nun uluslararası gelişmelerin alacağı seyir konusundaki yerinde tahlillerinin ve diplomasi yeteneğinin Romanya'nın bağımsızlığını elde etme sürecinde son derece önemli yer teşkil ettiği görülmektedir. Nitekim Osmanlı arşiv kaynakları incelendiğinde Romanya Devleti'nin bağımsızlığı sonrasında Osmanlı Devleti nezdine atanan ilk elçi olarak Brătianu'nun uluslararası gelişmeleri tahlil gücünün ve diplomasideki yeteneğinin daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

Brătianu bağımsızlığın elde edilmesi kadar onun güvenli bir şekilde sürdürülmesinin de önemli olduğunun farkındadır. Romanya'nın ulusal güvenliği açısından en fazla tehdit teşkil eden ülkenin Rusya olduğu ve aynı devletin Osmanlı Devleti açısından da tehdit teşkil ettiği göz önünde bulundurulduğunda “düşmanımın düşmanı dostumdur” ilkesinden hareketle iki ülkenin iş birliği içerisinde olmaları bir gereklilik olarak tebarüz etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti nezdinde görev yaptığı süre boyunca Brătianu da bir diplomat olarak bu iş birliğinin ve dostluk ilişkisinin tesisi için uğraşmış ve bunun neticesinde memleketine döndükten sonra icra ettiği görev dolayısıyla kendisine birinci derece bir nişan takdim edilmiştir.

1848 Devrimleri ve Dumitru Brătianu

1848 senesinde Paris'te başlayan ve Avrupa'daki monarşileri hedef alan milliyetçi-liberal devrim dalgası tüm Avrupa'yı etkilediği gibi Osmanlı Devleti'ne bağlı Tuna prensliklerini de etkilemiştir. Bu devrim dalgasından Romanya da derinden etkilenmiş ve Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını elde etmek amacıyla bir devrim komitesi oluşturulmuştur. Bu devrim komitesi⁴ içinde ileride Romen siyasi

² Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde arşiv belgelerinde Brătianu isminin Türkçe **Branbato**, **Bratyato** ve **Bratyano** ve **Bratyanu** [doğrusu] olmak üzere dört farklı şekilde transliterasyonunun yapıldığı saptanmıştır [y. n.].

³ Brătianu ailesinin diğer önemli üyeleri Dumitru Brătianu'nun küçük kardeşi olan ve dört kez başbakanlık yapan Ion Brătianu (1821-1891), Ion Brătianu'nun altı hükümet kuran büyük oğlu Ion I.C. Brătianu (1864-1927), parti başkanlığı ile maliye bakanlığı yapmış olan ortanca oğlu I.C. Constantin Dinu (1866-1950) ile savaş ve maliye bakanlığı yapmış olan küçük oğlu Vintila Brătianu (1867-1930) olduğu görülmektedir [y. n.].

⁴ Bu devrim dalgası sonucunda Yaş'ta bir ayaklanmanın olduğu 8 Nisan 1848 tarihinde şehir halkı, liberal boyarlar ve prensin muhaliflerinden oluşan yaklaşık bin kişilik bir grubun St. Petersburg Oteli'nde toplandığı görülmektedir. Eflak'taki devrim ise çok daha ciddi bir boyut arz etmiştir. Burada tertip edilen devrim komitesinin katılımcılarının daha sonraki dönemlerde devrimin liderliğini üstleneceği görülecektir. Devrim komitesi içerisinde Dumitru Brătianu dışında Ion Brătianu, Nicolae ve Radu Golescu, C. A. Rosetti ve Nicolae Balcescu bulunmaktaydı (Jelavic, 2009, s. 298). Dumitru Brătianu'nun Haziran 1849'da Paris'te Constantin A. Rosetti ve Vasile Mălinescu ile birlikte Romanya Demokratik Komitesi'nde, Haziran 1850'de ise Londra'da G. Mazzini ve Ledru-Rollin ile birlikte Orta Avrupa Demokratik Komitesi içerisinde yer aldığı görülmektedir (Pop ve Bolovan, 2009, s. 383-384). 1848 Devrimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, (çev.) Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, passim; J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2015, s. 479-483.

tarihine damga vuracak önemli şahsiyetler yanında Brătianu'nun da olduğu görülmektedir (Jelavic, 2009, s. 298). Giuseppe Mazzini tarafından yönetilen Orta Avrupa Demokratik Komitesi (*Central European Democratic Committee*) adı verilen bu devrim komitesi içerisinde Brătianu'nun görevi doğal olarak 1848 Devrimleri'nin de etkisiyle tarih boyunca Rus Çarlığı ile Osmanlı Devleti arasında tampon bir unsur olarak kalmış Eflak (*Wallachia*) ve Boğdan (*Moldavya*) [y.n. Memleketeyn/Emaret]⁵ prensliklerini birleştirmek suretiyle Romanya'nın bağımsızlığını sağlamak ve bu amaç doğrultusunda başta Fransa ve İngiltere olmak üzere belli başlı Avrupa devletlerinin desteğini temin etmek olduğu görülmektedir (Jianu, 2011, ss. 51-62).

Bu minvalde örneğin Brătianu Kasım 1848'de Paris'e geldikten çok kısa bir süre sonra diplomatik faaliyetlerini yürütmek amacıyla İngiltere'ye gitmiştir. Nitekim kendisi Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak Güneydoğu Avrupa siyasetindeki önemini farkında olarak İngiltere'den destek talebinde bulunmuş ve bu minvalde Lord Palmerston ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Brătianu ortak geçmişe, çıkarlara ve isteğe sahip olan Wallachia ve Moldavya prensliklerinin birleşmesinin bağımsız bir Romanya devletine yol açacağına bilincinde olduğunu ve ona göre bağımsız bir Moldo-Wallachia devletinin sadece Avrupa ekonomisi açısından değil; aynı zamanda Türkiye [y.n. Osmanlı] ve Almanya [y.n. Prusya] gibi devletlere karşı müdafaa açısından da önemli bir rol oynayacağını ifade etmiştir. Zira Batı medeniyeti ile ortak kültür, köken ve geleneklere sahip Romenlerin medeni Batı Avrupa devletlerinin doğudaki temsilcisi olduğunu ve dolayısıyla stratejik konumundan ötürü doğu ile batı arasında bir bağlantı noktası oluşturduğunu ifade etmiş ve İngiltere'den bağımsızlık için destek istemiştir (Matiuta, 2014, ss. 94-95). Bununla birlikte İngiltere, Avrupa güçleri arasındaki dengenin korunmasından ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana olduğundan bu prensliklerin birleşip devlet kurmasına karşı olduğundan bu destek talebine sıcak bakmamıştır⁶ (Subaşı, 2002, s. 759).

⁵ Osmanlılar tarafından kullanılan ve iki memleket anlamına gelen Memleketeyn ifadesi Eflak ve Boğdan prensliklerini tanımlamak için kullanılmıştır. 14. yüzyılın başında kurulmuş olan bu iki Romen prensliğinin her ikisi de Büyük Lajos döneminde Macaristan'a bağımlı olmuştur. Macar krallarının 15. yüzyılda da her ikisi üzerinde egemenlik iddialarını sürdürdükleri görülmektedir. Eflak Prensiği'nin Osmanlı Devleti'nin denetimi altına girmesine rağmen kardeş devlet olan Boğdan Prensiği üzerinde bir süre Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün büyük Jagellon kraliyet ailesinin tamarı olarak kalmaya devam etmiştir (Pitcher, 2019, ss. 138-144); Eflak Prensiği'nin fethi ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1451-1538*, II. Cilt, (çev.) Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 109-124). Boğdan Prensiği'nin Osmanlı Devleti'nin egemenliğini tanınması Eflak'a nazaran daha sonra gerçekleştiği görülmektedir. Bunun da sebebi görece güç merkezlerine uzak olması gösterilebilir. Osmanlı Devleti ile Boğdan Prensiği arasındaki ilk temas 1420 senesine denk gelmektedir. Bu tarihte Osmanlı Devleti Dnyester Nehri haliçinde bulunan Akkerman Kalesi'ni ele geçirmek amacıyla başarısız bir girişimde bulunmuştur. Bu gelişme sonrası Boğdan prenslerinin Osmanlı sultanları ile peşkeş adı verilen para ödemeleri ile iyi ilişkiler tesis ettikleri; ancak bununla birlikte bu para ödemelerinin Boğdan'ın bağımsızlığını güvence altına almaya yetmediği görülmektedir. Nitekim 1456 senesinde II. Mehmet'in Prens Petru Aron'a gönderdiği bir ultimatom ile birlikte Boğdan Prensiği'nin Osmanlı Devleti'ne haraç ödemeye başladığı görülmektedir. Sadece Ştefan cel Mare (1457-1504) döneminde Osmanlı Devleti'ne karşı bir başkaldırı gerçekleşmiş; lakin Ştefan cel Mare'nin halefleri döneminde Boğdan yönetiminin istikrarsız bir görünüm sergilediği görülmektedir. Sultan I. Süleyman Prens Petru Rareş'i (1527-1538 ve 1541-1546) tahta çıkardığında bağımsızlık 1538 senesinde sona ermiştir. Ştefan cel Mare'nin yerine geçen Ştefan Lăcustă (1538-1540) ülkesinin vasal durumunu kabul etmiştir (Hitchens, 1996, ss. 5-6).

⁶ Romanya'nın bağımsız bir devlet olmasıyla ilgilenen ilk devletin Fransa olduğu da ifade edilmelidir. Fransa'nın III. Napolyon'dan beri Katolikliğin ve bağımsızlığın önderliğini yaptığı ve Romen birliğinin kurulmasından yana olduğu görülmektedir. Rusya'nın da hem Avusturya-Macaristan hem de Osmanlı Devleti'ne karşı tampon bir devlet şeklinde bir denge unsuru olarak kendi nüfuzunu genişletecek bir devletten yana olduğu görülmektedir. Prusya [y.n. gelecekte Almanya] ve Piyomente [y.n. gelecekte İtalya] ise kendisi gibi birlik kurmak isteyenleri desteklemektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ise kendi parçalı etnik yapısına ters olması ve Rusya ve İngiltere'nin bölgede nüfuz sahibi olmasından çekindiği için Romanya'nın bağımsızlığına karşı olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti ise doğal olarak Romanya'nın bağımsızlığını kendi toprak bütünlüğüne tehdit olmasından dolayı bu gelişmeye karşı olmuştur. Bununla birlikte olaylar Fransa'nın girişimiyle birlik yönünde gelişmiştir (Ibid). Levant'taki ekonomik çıkarları ve özellikle de Hindistan deniz yolunun kontrolü İngiltere için hayatiyet arz ettiği için Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması birincil amaç olduğu görülmektedir (Demeny ve Cernovodeanu, 1980, s. 211).

Romanya'nın bağımsızlığı için diplomasi alanında Osmanlı Devleti'nin yardımının istendiği bir arşiv belgesinde [Bkz. EK-0] Brătianu'nun Fransa ve İngiltere gibi Batılı devletler nezdindeki görevi de tebarüz etmektedir. Şöyle ki; 24 Kanunisani 1879 tarihli bir belgede Kostaki Musurus ve Safvet paşaların Londra seyahati sırasında Bükreş'ten geçerken Romanya Prensi I. Carol ve Dışişleri Bakanı Ion Cămpineanu ile gerçekleştirdikleri gayriresmi mülakatta Batılı devletler nezdinde Romanya'nın bağımsızlığının tasdik edilmesi maksadıyla Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunduğu müşahede edilmektedir. Cămpineanu "*Devlet-i aliyye ile Romanya hükümeti beyninde takarrür etmiş olan münasebat-ı hasenenin an-be-an tekidi arzusunda bulduklarını beyanıyla beraber Romanya hükümetinin Fransa tarafından tasdik-i istiklaliyeti emrinde devlet-i müşarünileyha nezdinde icra-yı vesatet buyurmalarını iltimas eyledikleri*" ve "*bu meselenin Romanya hükümetinin zihnini pek iştiğal etmekte olduğu*" ifade etmiştir. Musurus Paşa ise "*Osmanlı Devleti hakkında izhar eyledikleri temayülât-ı hayırhahane için teşekkür etmiş*" ve "*Romanya hakkında kendi efkâr ve hissiyatının da bu merkezde olduğunu*" ekleyerek "*Fransa hükümeti nezdinde isaf-ı arzularını say edeceğini*" söz vermiştir. Safvet Paşa ile yapılan mülakatta ise Cămpineanu "*memleketin ahval-i politikasını bast u temhid ederek Emet'in [Eflak ve Boğdan Prenslikleri y.n.] istiklalini Düvel-i garbiyeye tasdik ettirmek emrinde Mösyö Dumitru Brătianu'ya tevdi olunan memuriyeti İngiltere devleti nezdinde terviç eylesini rica eylemiş olduklarından müşarünileyh saltanat-ı seniyyenin Emet ile suret-i dostane ve halisanede icra-yı münasebat-ı etmek azm-i kavisinde bulunduğunu*" ifade etmiştir. Safvet Paşa cevaben "*zat-ı hazret-i padişahi ile hükümeti seniyyelerinin emel ve arzularının Romanya hükümetinin arzusuna tamamıyla muvafik olduğunu*" beyan etmiştir. Prens Carol ile yapılan mülakatta da karşılıklı olarak aynı duygu ve düşünceler ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.HR.4-13-12).

Dumitru Brătianu'nun Fevkalade Murahhas Orta Elçi Olarak Atanması

1856 tarihli Paris Barış Konferansı'nın ardından 1859 yılında Alexandru Ioan Couza'nın ortak voyvoda seçildiği ve bağımsızlık yolunda Eflak ve Boğdan prensliklerinin belirli bir aşama kaydettikleri görülmektedir. Nihayet Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Eflak ve Boğdan prensliklerinin Romanya adı altında bağımsız Avrupa devletleri arasında yerini aldığı görülmektedir. Romanya'nın bağımsızlığı sonrası Berlin Antlaşması'nın ellinci maddesi iki devlet arasında karşılıklı olarak diplomatik temsilciliklerin açılmasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nin antlaşmanın ardından vakit kaybetmeden Romanya ile diplomatik temsilcilik açılması için müzakerelere başladığı görülmektedir. İki ülke arasında diplomatik temsil orta elçilik seviyesinde başlatılmıştır (Köksal, 2019, s. 81).

Brătianu'nun, Romanya'nın Berlin Antlaşması⁷ ile Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını elde ettiği 13 Temmuz 1878 tarihini müteakip Romanya Prensi I. Carol tarafından Osmanlı Devleti nezdine fevkalade murahhas orta elçi (*envoy extraordinary*) olarak atanan ilk kişi olduğu [Bkz. EK-1] görülmektedir⁸ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.277-16995-12). Nitekim 19

⁷ Bilindiği gibi Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında cereyan eden 93 Harbi olarak da bilinen 1877-78 tarihli savaş neticesinde teati edilen 3 Mart 1878 tarihli Aya Stefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki mevcut dengelerin tek taraflı olarak Rus Çarlığı lehine bozulması üzerine başta Büyük Britanya olmak Batılı devletler tarafından yeni bir kongre yapılması kararlaştırılmıştır. Berlin Antlaşması 13 Haziran 1878 tarihinde toplanan Berlin Kongresi sonunda imzalanan ve Rus Çarlığı'nın Güneydoğu Avrupa üzerindeki etkisini azaltan bir barış antlaşmasıdır. Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti, Rus Çarlığı, Büyük Britanya, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya Krallığı ve Fransa arasında 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin'de imzalanmıştır. Romanya, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını bu antlaşma ile elde etmişti (Hitchins, 2014, s. 118).

⁸ 1 Teşrinievvel 1878 [Rumi 1 Ekim 1878] tarihli Romanya Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilen telgrafın tercümesinde Romanya tarafından İstanbul'a (Dersaadet) ortaelçilik unvanıyla Dumitru Brătianu'nun tayin edildiği ifade edilmektedir. Yine aynı belgede "*Azaryan Efendi tarafından muhlislerine vuku bulan ifadattan dolayı Romanya hükümetinin zann-ı hazret-i sadaret-penahi ile hükümet-i seniyyeye olan teşekküratını arz ile fehmetlü Romanya prensi Şarl [Carol] hazretleri*

Kasım 1878 [Hicri 24.11.1295] tarihli başka bir belgede de “*Romanya Prensi fehmetlü Prens Şarl [Carol] Hazretleri tarafından senatör reis vekili Mösyö Dimitri Brătianu'nun nezd-i saltanat-ı seniyyede fevkalade murahhas ortaelçi tayin olunduğu*” ifadeleri [Bkz. EK-2] geçmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.278-17006-12). Brătianu'nun atamasının Osmanlı Hükümeti tarafından memnuniyetle kabul edildiği görülmektedir⁹ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.277-16995-12). Brătianu'nun Osmanlı Devleti'nde 1878 ile 1881 yılları arasında fevkalade murahhas orta elçilik olarak görevini icra ettiği ve elçilik görevinin sonunda da başbakan ve dışişleri bakanı olarak Romanya'ya döndüğü görülmektedir. 1881 senesinde üç ay süren bir başbakanlık görevi olacaktır. Bu hükümette dışişleri bakanlığı görevini de üstlenecektir¹⁰ (Karasu, 2006, ss. 521-523). Brătianu'nun memleketine döndükten sonra Osmanlı Devleti nezdinde icra ettiği görev dolayısıyla kendisine makamına uygun olacak şekilde birinci derece bir nişan takdim edildiği [Bkz. EK-3] görülmektedir¹¹ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.284-17702-12). Brătianu'nun görev yaptığı süre zarfında Osmanlı Devleti'nin şan ve şerefine hassasiyetle dikkat ettiği ve egemenlik haklarını ihlal edecek davranışlardan özellikle çekindiği [Bkz. EK-4] anlaşılmaktadır¹² (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.EŞA.2-16).

Romanya'nın Bağımsızlığı Sonrası Yaşanan Uluslararası Gelişmeler

Romanya'nın bağımsızlığını kazandığı andan itibaren Büyük Romanya¹³ idealini gerçekleştirmek istediği görülmektedir. Bu minvalde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait olan Transilvanya (Erdély/Szekélyföld)¹⁴ toprakları ile Rusya ait olan Besarabya topraklarını ele geçirmek istemiştir.

tarafından Mösyö Dimitri Brătianu'nun nezd-i hükümet-i seniyyede murahhas orta elçilik unvanıyla hizmet-i sefarete tayin ve intihab olunmuş olduğu” ifadeleri geçmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.277-16995-12).

⁹ Brătianu'nun atamasının Osmanlı Hükümeti tarafından memnuniyetle karşılandığı görülmektedir. 6 Ekim 1878 [Hicri 9 Şevval 1295] tarihli ilgili belgede Brătianu'nun elçi olarak atanmasından önceki sene de Osmanlı topraklarında memur olarak bulunduğu ve bu süreç zarfında kendisine yönelik olarak iyiliksever bir zat olduğu şeklinde bir kanı olduğu ifade edilmektedir. Belgede “*Romanya hükümeti canibinden nezd-i saltanat-ı seniyyede hizmet-i sefarete ortaelçilik unvanıyla Mösyö Dimitri Brătianu'nun intihab olunmuş olduğundan bu intihab kabul olunduğu halde mevki-i memuriyetine izamu mukarrer bulunduğu ifadesine dair hükümet-i müşarünileyha umur-i ecnebiye nezareti tarafından alınan telgraf-namenin tercümesi leffen arz ve takdim olunmuş ve mumailiyle evvelki sene memuriyetle bu tarafa gelip bu kere dahi vürudunda huzur-ı hümayun-ı mülükaneye müsul-i şerefine nailiyyetle mazhar-ı iltifat-ı ali olan zat olup kendisi hayr-ı hâhânedan bulunmuş olmağla*” ifadeleri geçmektedir.

¹⁰ Bu noktada o dönemde Romanya'da hükümet başkanlarının hükümetteki bakanlıklardan birini veya birkaçını üstlenmelerinin alışıldık bir durum olduğu ifade edilmelidir.

¹¹ Brătianu'ya tevcih edilecek taltif ile ilgili olarak 15 Ekim 1881 [Hicri 21 Zilkade 1298/Rumi 3 Teşrinievvel 1297] tarihli belgede “*Dersaadet'te Romanya sefiri olduğu halde riyaset-i vükela ve hariciye nezareti memuriyetiyle Bükreş'e avdet etmiş olan Mösyö Dimitri Brătianu'nun gerek atebe-i ulya-ı hazret-i hilafet-penahiyyeye Romanya nişanı takdim eylediği ve gerek memleketine avdet ettiği sırada ber-mutad bir kıta nişan-ı aliye mazhar olamaması mucib-i teessürü olduğuna ve müşarünileyha Dersaadet'te bulundukça nail olduğu iltifat-ı cihan-ı derecat-ı hazret-i şehinşahiyle mübahi bulunduğuna mebni kendisinin Romanyaca olan mevki ve itibarına mebni birinci rütbeden bir kıta nişan-ı hümayun-ı Osmani*” verilmesine dair ifadeler geçmektedir.

¹² Nitekim Londra'da bulunan Brătianu'nun İstanbul gidecek olan Mösyö Ghosh'a Osmanlı'nın egemenlik haklarını ihlal edecek davranışlardan çekinmesini tavsiye ettiği belgede “*istical-i maslahat meslekine itihaz etmemesi ve şan u hukuk-ı hükümrani-i padişahiye mahal olabilecek tedabir itihazından tevki ve ictinap eylemesi lüzumunu kendisine tavsiye*” ettiği görülmektedir.

¹³ 1861-1945 arası Romanya topraklarındaki değişime bakıldığında şu bilgiler not düşülebilir: Öncelikle 1861 senesinde Eflak ve Boğdan prenslikleri birleşerek Romanya devletini (Țara Românească) oluşturmuştur. 1878 senesinde Dobruca bölgesini ele geçirecek denize çıkış elde etmiştir. 1913 senesinde Güney Dobruca ele geçirilmiş; lakin 1945'te Bulgaristan'a devredilmiştir. 1918 senesinde şimdiki Moldova topraklarının yer aldığı Besarabya ele geçirilmiş; lakin 1945 senesinde SSCB'ye devredilerek Moldova Sovyeti oluşturulmuştur. 1919 senesinde Bukovina ele geçirilmiş; lakin 1944 senesinde SSCB'nin işgaline uğramış ve 1947 senesinde Bukovina ikiye bölünerek kuzeyi Ukrayna Sovyeti'ne verilmiştir. 1929 senesinde Transilvanya (Erdel) Macaristan'dan ele geçirilmiştir. Transnistria bölgesi ise 1941-1944 seneleri arasında Romanya'nın işgalinde kalmıştır (Davies, 2011, s. 1366).

¹⁴ Antik dönemde Roma İmparatorluğu'nun Dacia Eyaleti içerisinde yer alan Transilvanya toprakları “ormanın ötesi” anlamına gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu toprakları içerisinde yer alan Transilvanya toprakları Trianon Antlaşması ile Romanya'ya devredilmiştir. Macarlar bu topraklara Erdély ya da Szekélyföld ismini vermektedir (Bart, 2015, s. 49).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Romanya, Rusya'ya destek vermiş; buna karşın savaşın sonunda Besarabya toprakları Rusya'nın egemenliğine girmiştir¹⁵. Bu gelişmeyle Romanya, Rusya'dan uzaklaşmak suretiyle 1882'de Üçlü İttifak'a girecektir. Romanya'nın bu ittifaka Balkan Savaşları'na kadar riayet ettiği görülmektedir. Bununla beraber II. Balkan Savaşı'nda Güney Dobruca'yı almak için Bulgaristan'a savaş açmış ve bu savaş sonucunda Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'yı ele geçirmiştir. Böylece Romanya'nın Büyük Romanya idealini gerçekleştirme yolunda önemli bir adım attığı görülmektedir. Burada dikkat çeken hususun Romanya'nın bu hedefini gerçekleştirebilmek için Rusya ve Avusturya-Macaristan ile aynı anda çatışmaya girmesi gerçeğidir. Buna karşın Romanya, I. Dünya Savaşı'na kadar tarafsızlığını sürdürmüştür (Çetin, 2019, s. 423).

Romanya'nın bağımsızlığını elde ettiği dönemin klasik güç dengesi¹⁶ sisteminin bozulmaya başladığı ve Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ittifak bloklarının oluşmaya başladığı bir döneme tekabül ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Bir başka deyişle uluslararası sistemde bir geçiş döneminin yaşandığı bu dönemde artık Metternich Düzeni'nin etkisini kaybettiği söylenebilir (Sönmezoğlu, 2014, ss. 856-858). Dolayısıyla 19. yüzyılın son çeyreğinde yeni bağımsızlığını elde etmiş olan Romanya'nın diplomasiyi etkin bir şekilde kullandığı ve kaygan bir zemin üzerinde denge siyaseti izlediği görülmektedir. Nitekim Osmanlı arşivlerinde bulunan ve Romanya elçisi Brătianu ile Osmanlı hükümdarı arasında yapılan bir görüşmede [Bkz. EK-5] Romanya Devleti'nin izlemek istediği denge siyasetinin varlığı hissedilmektedir. Bu görüşmede Romanya'nın Osmanlı Devleti ile arasındaki münasebet, Balkan meselesi ile Alman ve İngiliz politikaları konuşulmuştur. Dönemin değişen dengeleri düşünüldüğünde görüşmenin en önemli konusunu Almanya, İngiltere ve Rusya'nın Orta Avrupa ve Balkan toprakları üzerindeki bir başka deyişle Avusturya-Macaristan ile Osmanlı toprakları üzerindeki çatışan çıkarları ve buna bağlı olarak yaşanan diplomasi savaşı teşkil etmiştir.

Elçi Brătianu İngiltere'nin Besarabya'yı buna mukabil Rusya'nın Transilvanya'yı kendilerine vaat ettiklerini ancak bu iki devlete de güvenilemeyeceğini ifade etmiştir. Brătianu, İngiltere'nin politikasının belirsiz olduğunu, Bismarck idaresindeki Almanya'nın ise Baltık ile Adriyatik arasında büyük bir devlet oluşturmak istediğini belirterek; bu durumda Avusturya-Macaristan'ın toprak kaybedeceğini ve bu toprak kaybını telafi etmek içinse Romanya'nın ve Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün bozulma tehlikesi göstereceğini de eklemiştir. Bu diplomasi savaşı içinde Romanya Devleti'nin Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak isteği elçi Brătianu tarafından açık bir şekilde ifade

¹⁵ Romanya'nın, Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya'ya savaş için geçit hakkı verdiği ve Plevne'nin zaptı için bütün ordusunu tahsis ettiği olmasına rağmen bu desteğinin karşılığını alamadığı görülmektedir. Nitekim Dobruca'yı almakla beraber etnik açıdan Romenlerle meskün Besarabya'yı Rusya'ya terk etmek zorunda kalmıştır (Karal, 1995, s. 67).

¹⁶ Klasik güç dengesi sisteminin 1648-1945 yılları arasında geçerli olduğu ifade edilmektedir. Yaklaşık üç yüz yıllık bir döneme yayılan bu sistemin beş farklı alt döneme ayrıldığı görülmektedir. Bu dönemler 1648-1789, 1789-1815, 1815-1871, 1871-1918 ve 1918-1945 dönemleridir. Çalışma açısından 1871-1918 döneminin önem arz etmesi sebebiyle bu dönem hakkında kısaca bilgi verilmesi işlevsel olacaktır. Bu dönemde siyasal zeminde Metternich Düzeni'nin etkisini kaybettiği görülmektedir. 1861 senesinde İtalyan ve 1871 senesinde de Almanya'nın birliklerini kurmaları sistemdeki dengenin bozulmasına sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu dönemde Avrupalı büyük devletlerin özellikle Doğu Avrupa ve Balkanlar'da cereyan eden milliyetçilik hareketlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları görülmektedir (Sönmezoğlu, 2014, s. 856-858). İki karşıt askeri ve siyasi bloklaşma sürecinin otuz yıldan fazla sürdüğü görülmektedir. İlk önce İngiltere ve Fransa'nın sömürge yarışından, İngiltere ve Rusya'nın Orta Asya'daki karşılıklı güvensizlikten ve Fransa ile Rusya'nın ise Çar taraftarları ile liberaller arasındaki düşmanlıklardan dolayı bir araya gelemedikleri görülmektedir. Böylece Bismarck idaresindeki Almanya'nın Fransa'ya karşı bir sistem kurabilmek amacıyla serbest kaldığı görülmektedir. Bismarck'ın girişimleri neticesinde 1879'da Avusturya ile ikili ittifak, 1881-1887 yılları arasında Almanya, Avusturya ve Rusya arasında Üç İmparator İttifakı, 1882'de Almanya, Avusturya ve İtalya arasında Üçlü İttifak, 1884-1887 ile 1887-1890 yılları arasında Rusya ile iki sigorta antlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte Fransa'nın Almanya'ya karşı duyduğu nefretten ve Rusya'nın sıcak denizlere inmek amacıyla Boğazları ele geçirmek istemesinden dolayı Bismarck'ın kurmak istediği bu ittifak sistemlerinin başarılı olamayacağı görülecektir. Fransa'nın Almanya tarafından büyük bir ustalıklarla kurmaya çalıştığı bu ağdan kurtulması ve aynı şekilde Rusya'nın da Balkan coğrafyasına yönelik tutkusunu gerçekleştirmesi gerekecektir. Bismarck'ın II. Wilhelm tarafından görevden alındıktan sonra Rusya'nın Almanya ile olan ilişkisi soğumuş ve Rusya yeni ortak arayışına girmiştir. 1903'te Fransa İngiltere ile *Entente Cordiale*'i imzalamıştır. 1907'te ise İngiltere-Rus antlaşmasından sonra Fransa, İngiltere ve Rusya arasında Üçlü İtilaf oluşturulmuştur (Davies, 2011, s. 917).

edilmiştir. Bu ittifak isteğinin Osmanlı Devleti tarafından da olumlu karşılandığı görülmektedir¹⁷ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.TŞF.1-22). Nitekim iki ülke arasında oluşturulmak istenen ittifakın gerek Romanya prensi tarafından Osmanlı hükümdarına tevdi için gönderilmiş olan itimat mektubunda gerekse Brătianu'nun bu vesile ile irat ettiği nutukta açık bir şekilde dile getirilmiş olduğu görülmektedir. Elçi Brătianu'nun Romanya ile Osmanlı Devleti arasında dostluk ilişkisi kurulmasını ve iki devlet arasında tam bir ittifakın vücut bulmasını kuvvetle arzu ettiği [Bkz. EK-6] görülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA HR.TO.374-130-12).

Bu noktada bilindiği gibi Romanya, 1877-1878 tarihli Türk-Rus Savaşı'na müdahil olmuş ve Rusya'nın zaferi için önemli katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte Romanya, Berlin Kongresi sonucunda oluşturulan yeni sınır düzenlemelerinden memnun kalmamış ve tarihi Romen toprakları olan Besarabya bölgesinin Rusya'nın egemenliği altına girmesini kabul etmemiştir (Torrey, 1992, s. 462; Hitchins, 2014, s. 118). Bağımsızlık sonrası Romanya'nın Osmanlı Devleti ile kuvvetli bir ittifak ilişkisi kurmasının sebebi olarak özellikle Rusya ve İngiltere arasında yaşanan diplomasi oyunu başta olmak üzere Batılı devletlerin gizli diplomasi oyunlarının varlığı gösterilebilir. Nitekim Washington'da bulunan bir Osmanlı delegasyonun Hariciye Nazırı Server Paşa'ya New York Times Gazetesi'ndeki bir makaleye istinaden ilettikleri 28 Ağustos 1877 tarihli bir yazıda İngiltere ile Rusya'nın aralarında Avrupa haritasını değiştirmek amacıyla gizli diplomasi yürüttükleri görülmektedir. İki ülke arasındaki gizli bir anlaşmaya göre Bulgaristan, Sırbistan'ın bir bölümü ile Küçük Asya'daki bazı topraklarla beraber Romanya'nın Rusya'nın egemenliğine bırakıldığı ifade edilmektedir¹⁸ (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA HR.SYS.57-17).

Netice itibariyle tarihsel bağlam içinde arşiv belgeleri dikkatli bir gözle incelendiğinde hem Romanya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere güven duymadıkları ve buna bağlı olarak bir denge siyaseti yürütmek zorunda kaldıkları görülmektedir. 1877-1878 tarihli Türk-Rus Savaşı'nda karşı cephelede yer almalarına rağmen; her iki devlet de bu durumun klasik güç dengesi sisteminin icbar ettiği karşı konulması mümkün olmayan tarihsel sebeplerden dolayı yaşandığını bilmektedirler. Brătianu'nun Osmanlı hükümdarı ile olan görüşmesinde Osmanlı hükümetinin Romanya'nın Batılı

¹⁷ Brătianu ile Osmanlı hükümdarı arasında geçen görüşmenin transliterasyonu şu şekildedir: “Romanya sefiri ile dün mazhar olduğu mülahakat-ı seniyye esnasında bazı kelimat-ı nazikane teati olunduktan sonra mümaileyh arz etmiştir ki Romanya şu günlerde her umurunu tesviye etmiş addolunur ise de diplomasi keşakeşinde elan tahlis-i giriban edemediği maatteessüf müşahede olunuyor.

Buna cevaben şevket-meab efendimiz hazretleri Devlet-i Aliyye'nin bu keşakeşe dışar olduğunu ve şimdiki halde saltanat-ı seniyyenin mesaisi umur-ı maliyyeye matuf olup diyyun-ı müteferrikenin tanzim ve tahdidi ve varidat-ı adiyeye dokunulmayarak işbu diyyuna bir karşılık bulunması muhtemel olmağla bunun husulünde devletin varidat-ı adiyesi bittabi kendisine kalacağından ol vakit terakki-i memlekete ve tezyid şan u şevkete suret-i sairede çalışılacağını mahremane olarak ferman buyurulmuştur.

Sefir-i mümaileyh her devlet kendi selametini kendinden beklemek ve kimseden menfaat ümit eylememek ahval-i hazıra muktezayatından olmağla işbu amal-i şahanenin biran evvel hayyiz-i fiile götürülmesini an-samim-il-kalb temenni eylediğini ve bugünkü günde diplomasinin hareketi pek de şan u namusa muvafık olmayıp diplomatlara dahi kıta-yı tarik nazarıyla bakmak beca idiğini ve Bismarck'ın beyan eylediği üzere her yerde kuvvet ve kudret hakk u adile galebe eylediği görünmekte olduğunu vaz an-cümle umur-ı şarkiyede İngiltere'nin politikası gayet müşevveş olup devlet-i müşarünileyhanın tavr u hareketine nazaran Osmanlılar aleyhine İngiltere ahalisini galeyana ettirmek ve Osmanlıların inhitat ve inkrarından bahisle Avrupa'da itibarlarını tenzil ve belki mahvederek Avusturya'yı Avrupa-yı Osmani üzerine sevk edip Osmanlıları dahi Anadolu'ya sürerek anların da orada taht-ı himayesine almak daiyelerinde bulunduğunu ve böyle bir muhataradan Devlet-i Aliye kendisini ancak kendi kuvvetiyle ve dostlarının inzimam-ı muavenetiyle kurtarabileceğinden terakkiyat-vaye-i cenab-ı padişahide an be an meşhudi olan terakkiyatın daha ziyade ilerlemesini temenni eylemekte ve bu maksatta Devlet-i Aliye'nin himem-i maali-i tevem hazret-i padişahi ile vasil olacağından asla şüphesi olmadığını beyan eylemiştir.

Zat-ı şevket-simat-ı mülükane Devlet-i Aliyeleri'nin politikaca itihaz buyurduğu silk iki cihete matuf olup birincisi diplomasi entrikalarına mukabele etmek ve ikincisi daha vakit kazanarak ol vakit içinde memleketin terakkiyatıyla kemal-i keremiyle iştilgal olunarak kesb-i vakit eylemek ve ol vakit İngiltere'yi tabii ittifakına almak (.) olduğundan inşallah işbu maksat husul-pezir olur ise İngiltere devleti dahi menfaatini hükümet-i seniyyenin itihad ve ittifakında arayarak dost kalacağını ferman ve beyan buyurmuşlardır.

¹⁸ Fransızca belge için bkz. EK-7.

güçler arasında yaşanan diplomasi savaşından yakayı kurtaramadığının farkında olduğu sonucuna varılabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.TŞF.1-22).

Romen devlet adamı Peter P. Carp'ın "Alman hayranı değilim; lakin Rus karşıyım" (*Je ne suis pas germonophile, je suis russophobe*) sözü gerçekte yeni bağımsızlığını ilan etmiş olan Romen Krallığı'nın dış politika yönelimini de çok veciz bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim Romanya'nın bu dönemde Almanya'ya yaklaştığı ve Bismarck'ın Slav topraklarına yerleşmeyi amaçlayan doğuya yönelik siyasetinde (*Drang nach Osten*) Romanya'nın önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. 1883 senesinde Bismarck Rusya'ya karşı Romanya'yı da dahil etmek istediği bir ittifak sistemi kurmak istemiştir. Genç bir devlet olarak Romanya da Rusya'yı kendi toprakları üzerinde izlemekte olduğu siyasetten ötürü yakın bir tehdit olarak görmüştür. Bismarck Almanya'nın güvencesi altında Avusturya-Macaristan ikili monarşi ile Romanya arasında bir ittifak kurulmasını sağlamıştır. Zira daha önce de ifade edildiği gibi İngiltere ve Rusya'ya karşı duyulan güvensizliğin ve uluslararası güç dengesinin Romanya'yı Avusturya-Macaristan ile bir ittifak kurmasını zorunlu kıldığı görülmektedir. Romen devlet adamları Almanya'nın güvencesinde Avusturya-Macaristan ile yapılacak bir ittifakla Romanya'nın bağımsızlığını güvence altına alabileceklerini ve böylece Rusya'nın kendi içişlerine müdahale etmesinin önüne geçebileceklerini düşünmüşlerdir. Bunun dışında antlaşmanın imzalanmasını hızlandıran gelişme ise 1883 yazında Rusya'nın Bulgaristan ile bir ittifak ilişkisine girmesi olmuştur. Nitekim bu gelişme Avusturya-Macaristan'ı Rusya'ya karşı Romanya'yı bir set olarak kullanabilecekleri düşüncesine sevk etmiştir. Böylece yeni bağımsızlığını elde etmiş olan Romanya, Avusturya-Macaristan ile yapacağı Almanya destekli bir antlaşma ile uluslararası konumunu güçlendirme imkânına sahip olmuştur¹⁹ (Oldson, 1977, s. 290).

Sonuç

Romanya'nın bağımsızlığı sonrası Osmanlı Devleti nezdine atadığı ilk elçi Dumitru Brătianu ile ilgili Osmanlı arşivlerinde bulunan kısıtlı sayıda belge incelendiğinde ilk göze çarpan Brătianu tarafından Romanya ile Osmanlı Devleti arasında güçlü bir dostluk ilişkisi kurulmasının ve iki devlet arasında tam bir ittifakın vücut bulmasının kuvvetle arzu edildiği hususudur. Nitekim klasik güç dengesi sisteminin bozulmaya başladığı ve yeni ittifak ilişkilerinin kurulduğu değişken uluslararası ortam göz önünde bulundurulduğunda bir diplomat olarak Brătianu'nun iki devlet arasında bir ittifakın

¹⁹ Bismarck'ın bağımsız bir Romanya'nın doğudaki meselelerde önemli bir rol oynayabileceğini düşünmüştür. Bismarck'ın Avusturya-Macaristan'a yardım etmek ve ikili monarşiyi bir başka deyişle Avusturya-Macaristan'ı birliğini sağlamak amacıyla Romanya'nın coğrafi konumunu kullanmak istediği görülmektedir. Gerçekten de Bismarck'ın Romanya'yı Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki pozisyonu sağlamlaştırmak amacıyla bir manivela olarak kullanmayı amaçladığı görülmektedir. Bismarck, Romanya'nın Merkezi Devletler'e (*Central Powers*) iltihakının bu devletlerin doğudaki savunma açığını kapatmasında yardımcı olacağını düşünmüştür. Bununla birlikte Bismarck 1881 senesinde yenilenmiş olan Üç İmparator Ligi'nin (*Dreikaiserbündnis*) Balkanlar'daki Avusturya-Rusya sürtüşmesinin önüne geçemeyeceğini de farkında olmakla beraber böyle bir ittifak sisteminin bu sürtüşmeyi maskeleyebileceğini ve güç mücadelesinde Merkezi Devletler'e daha iyi bir pozisyon sağlayacağını da düşünmüştür. Bismarck, Avusturya ile Romanya arasında bir antlaşma tesis etmeyi 1880 senesinin başlarında düşünmüştür. Nitekim Bismarck 20 Mayıs 1880 tarihinde Prens Carol'a Romanya'nın stratejik konumuyla ilgili bir mektup yazmıştır. Ciddi anlamda bir antlaşma oluşturma teşebbüsünün 1883 senesinde başladığı görülmektedir. Aynı senenin Ağustos ayında Prens Carol Viyana ve Berlin'i ziyaret etmiştir. Bismarck bu ziyaretten istifade etmek amacıyla Romanya Başbakanı Ion C. Brătianu'yu muhtemel ilişkiler ile ilgili olarak 7 Eylül'de bir toplantıya çağırmıştır. Görüşmelerde Başbakan Brătianu böyle bir ittifaka olumlu baktıklarını bununla beraber Avusturya-Macaristan ile Romanya arasında aşılması gereken bazı önemli sorunların olduğunu da belirtmiştir. Bunlar arasında Tuna üzerindeki gemi seyrişefer sorunu ile Transilvanya'da yaşayan Romenlere yönelik yaşanan sorun bulunmaktaydı. Bu sorunların dışında Romanya'nın doğu sınırlarını Dnyester Nehri'ne kadar genişletmek istediği ve Başbakan Ion C. Brătianu'nun Merkezi Devletler ile Romanya arasında gerçekleştirilecek bir antlaşmanın savunma ağırlıklı ve pasif bir antlaşma değil bilakis daha etkin koşulları ihtiva eden bir antlaşma olmasını istediği görülmektedir. Bununla birlikte Bismarck bu tür koşulları ihtiva eden bir antlaşmanın Merkezi Devletler ile Rusya arasında bir savaşa sebep olmasından çekindiği ve bu duruma sıcak bakmadığı görülmektedir. Nitekim Kayzer I. Wilhelm de antlaşma da Rusya'nın adının geçmesini istememiştir. Netice itibarıyla Avusturya-Macaristan ile Romanya arasında 30 Ekim 1883 tarihinde Viyana'da savunmaya yönelik bir ittifak antlaşması imzalanmıştır (Oldson, 1977, ss. 290-293).

kurulmasını istemesinin son derece doğal ve akılcı olduğu ifade edilebilir. Bir başka deyişle “düşmanımın düşmanı dostumdur” anlayışından hareketle hem Osmanlı Devleti hem de Romanya için gerçek tehditin Rusya olduğu ve iki ülkenin yaklaşmasının doğal ve akılcı bir siyaset olacağı ifade edilebilir. Zira bu noktada bağımsızlığın hemen sonrasında Ocak 1879 senesinde Musurus ve Safvet paşalar ile Prens I. Carol ve Dışişleri Bakanı Ion Cămpineanu arasında yapılan gayri resmi görüşmede Romanya'nın Osmanlı Devleti'nden destek istediği görülmektedir. Bir devlet politikası olarak Osmanlı Devleti ile bir ittifak zemininin yaratılmak istenmesi sebebiyle Prens Carol tarafından Brătianu'nun fevkalade murahhas elçi olarak gönderilmiş olduğu sonucuna varılabilir.

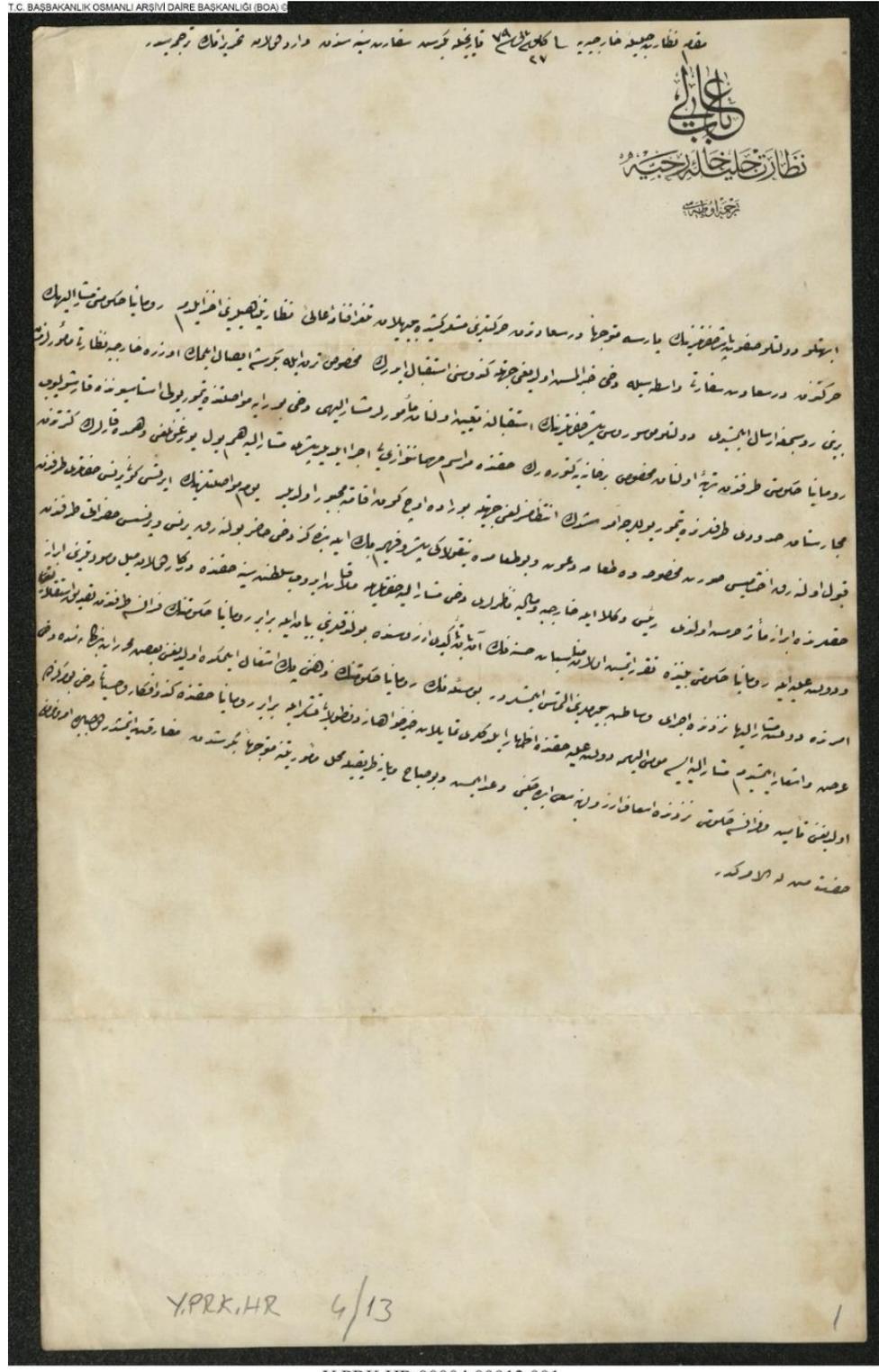
Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde müşahade edilen ikinci hususun ise Brătianu'nun görev yaptığı süre boyunca Osmanlı Devleti'nin şan ve şerefine hassasiyetle dikkat etmesidir. Bir başka deyişle Brătianu'nun Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına halel getirecek davranışlardan özellikle çekindiği görülmektedir. Nitekim Brătianu'nun memleketine döndükten sonra Osmanlı Devleti nezdinde icra ettiği görev dolayısıyla kendisine makamına uygun olacak şekilde birinci derece bir nişan takdim edildiği görülmektedir.

Kaynakça

- Bart, I., (2015). *Hungary & The Hungarians Keywords A Concise Dictionary Of Facts And Beliefs, Customs, Usage and Myths.* (Çev.) Judith Sollosy, Corvina Books, Budapeşte.
- Çetin, N., (2019). İttifak Devletlerinin Romanya'yı Lojistik Bakımdan Paylaşım Planı ve Projeleri, Yay. Haz. Duygu Türker Çelik, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. Cilt-1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Davies, N., (2011). *Avrupa Tarihi.* (Çev.) Burcu Çığman vd., 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Demeny, L., ve & Cernovodeanu, P., (1980) *Relatiile Politice ale Angliei cu Moldova, Tara Romaneasca Transilvania in secolele XVI-XVIII [The Political Relations of England with Moldavia, Wallachia, and Transylvania from the Sixteenth to Eighteenth Centuries].* *Military Affairs*, Vol. 44, No. 4, Review by Gerald J. Babango.
- Hitchens K., (1990). *The Romanians 1774-1866.* Clarendon Press, Oxford.
- Hitchins, K., (2014). *A Concise History of Romania.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawm, E., (2000). *Devrim Çağı 1789-1848,* (Çev.) Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara.
- Jelavich, B., (2009). *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar.* Cilt-1, 5. Baskı, (Çev.) İhsan Durdu vd., Küre Yayınları, İstanbul.
- Jianu A., (2011). *A Circle of Friends: Romanian Revolutionaries and Political Exile 1840-1859.* Balkan Studies Library, No. 3. Brill, Leiden.
- Jorga N., (2017). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1451-1538, II. Cilt.* (Çev.) Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Karal, E. Z., (1995). *Osmanlı Tarihi.* Cilt-VIII, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karasu, C., (2006). *Bağımsızlıktan Birinci Dünya Savaşına Romanya, Balkanlar El Kitabı.* Cilt-1 Tarih, (Der.) Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi ve Vadi Yayınları, Ankara.
- Köksal, O., (2016). *Elçiye Zeval Olmaz; Osmanlı Devleti'nin Romanya'da Diplomatik Misyon Tesisi ve Örgütü (1878-1900).* (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve*

- Günümüz Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. Cilt-1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Matiuta, C. (2014). Romanian Diaspora in the Middle 19th Century and its View on Modernization. *Studii Europene*, (1), 93-100.
- Oldson, O. W., (1977). Bismarck Looks East: The Austro-Romanian Treaty of 1883. *Il Politico*, Sayı 42, No. 2.
- Pitcher, D. E., (2019). Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası. (Çev.) Bahar Tırnakçı, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Pop, I. A. ve& Bolovan I., (2009). *Istoria ilustrată a României*. Istoria ilustrată a României, Bükreş.
- Roberts, J. M., (2015). *Avrupa Tarihi*, (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F., (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Subaşı, T., (2002). Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz. *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt-12, (ed.) Hasan Celâl Güzel vd., *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA HR.SYS.57-17
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA HR.TO.374-130-12
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.277-16995-12
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.278-17006-12
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA I.HR.284-17702-12
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.EŞA.2-16
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.HR.4-13-12
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA Y.PRK.TŞF.1-22
- Torrey, E. G., (1992). Romania in the First World War: The Years of Engagement 1916-1918. *The International History Review*, Sayı 14:3.

EK-0: Safvet ve Kostaki Musurus Paşalar ile Prens Carol ve Câmpineanu Arasında Gerçekleşen Gayrı Resmi Görüşmeyi Gösteren Belge

Y.PRK.HR.00004.00013.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

مقام نقدر جلیلہ خارجہ اور کابوہ فیصلہ نارنجیہ لکڑہ سفارتہ سید سندھ وار داوڑو تحریر لہ رحیم پور

نظارہ علیہ
نظارہ علیہ علیہ
نظارہ علیہ علیہ علیہ

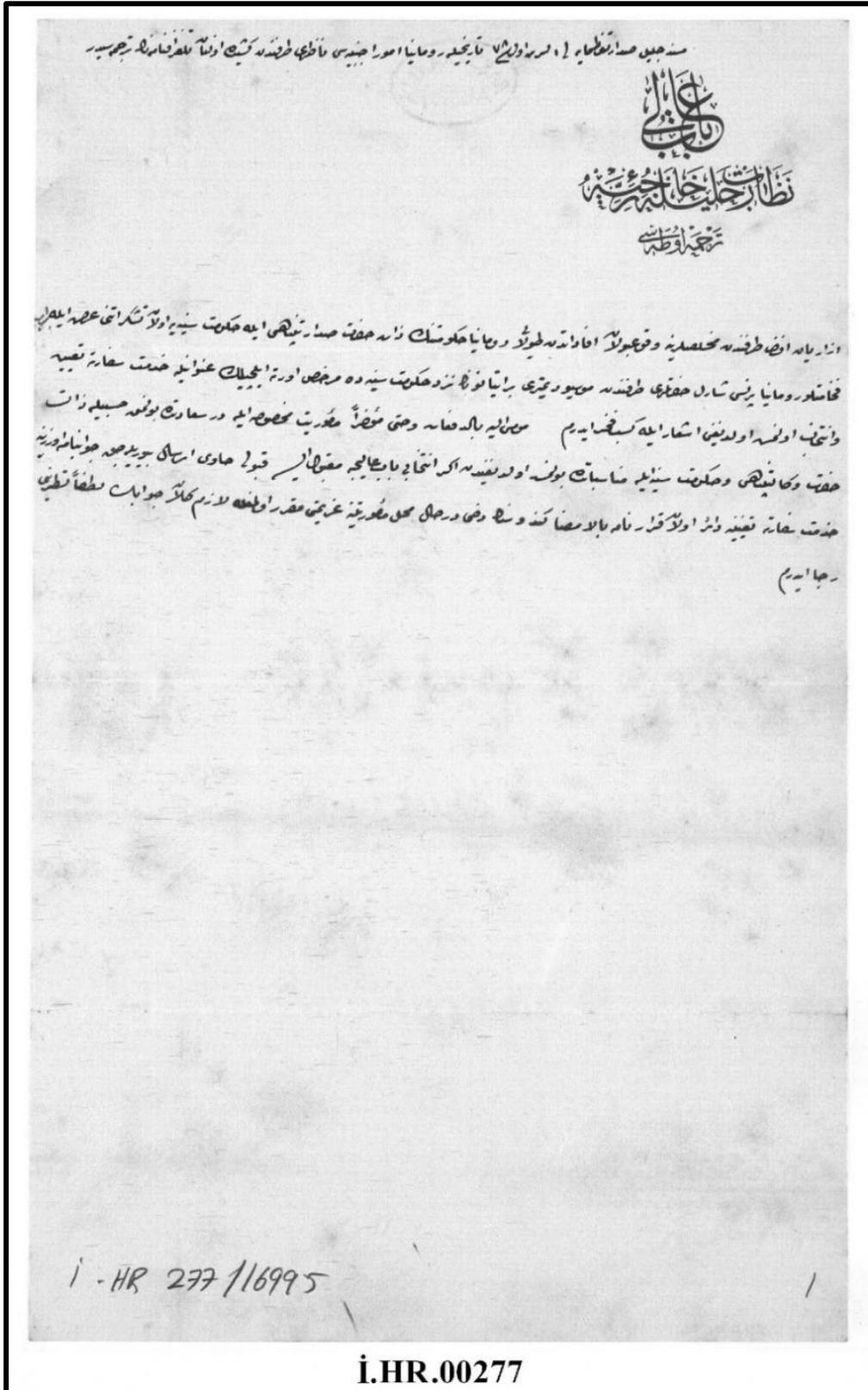
موزوروس پاشا حضرتی فوندرہ یہ موجبات شہادتک بکشتہ مواجہت ایتمند زانما بوزاورد کوجھی رومانیہ حکومتیہ معلوم اولغله خارجہ
بارکاتی وضاہم مدیری و شہزادی طغرلینہ موقوفہ استقبال اولدوقدہ صدہ سرب کیدوباسمی قیدایتیرسد وین دکلاہ زبارہ کتہریرہ
بورسویہ خارجہ ناطریہ کورسکہ وبار کسکہ ناطرموہیہ دخی کندوسہ اعادہ ورتہ ایتمند موسوقامینیہ آنولید مالہ ناطری پاشای
شالیہ مملکت احوال بریقہ سی بط وتمد ایدرک امارتک استقلالی دول غریبہ تصدیقہ ایدر ملک امرندہ موسوقامینیہ براتیانویہ
توزیع اولسانہ مؤویقی انکشرہ دخی زوندہ تزویج الینی رجا الیہ اولدوقدندہ شالیہ سلطنتیہ ناک امارتہ صوبت ووسنام ووالصام دہ
اجری مناسبہ اجماع عزم قویسدہ بولینیشی تأمیدہ ایدندہ سکہ موزوموہیہ ابراک وظیفیشی تربیل اجمیرہ بالذاتہ استعمال نفوذ ایدجہنی وعلیشہ
برنس حضرتی کندوسید کورساک استقلہ اجیشی شالیہ ابراک تزویج کتہریرہ بولاقہ صورتہ غیر سکہ دہ وقوع بولینیشی تربیلہ شالیہ رفاقت
ایتمند کندوس برنس حضرتی طرفندہ اچ کوزل قبول اولدوقدہ ای مملکت بیخ مناسبہ ووسنام ناک ناسی کورہ امرت باید اولسانہ
ارزویہ جوایا زانہ صفتہ ناطریہ ایل حکومت سید لہ اعل وارزولہی رومانیہ حکومتک آرزوسہ تمیل مؤفوق البینیشی کندوقدندہ ای رتہ تأمیدہ
ایچ بیجہنی سولیمہ وقروسی کون ویاہ وبارس طریقہ کل مؤویقہ کات اوزرہ بوراند حکمتا ایتمند اولباب ایدر ورتہ حضرتہ مہ اولدوقد

Y.PRK.HR 4/13

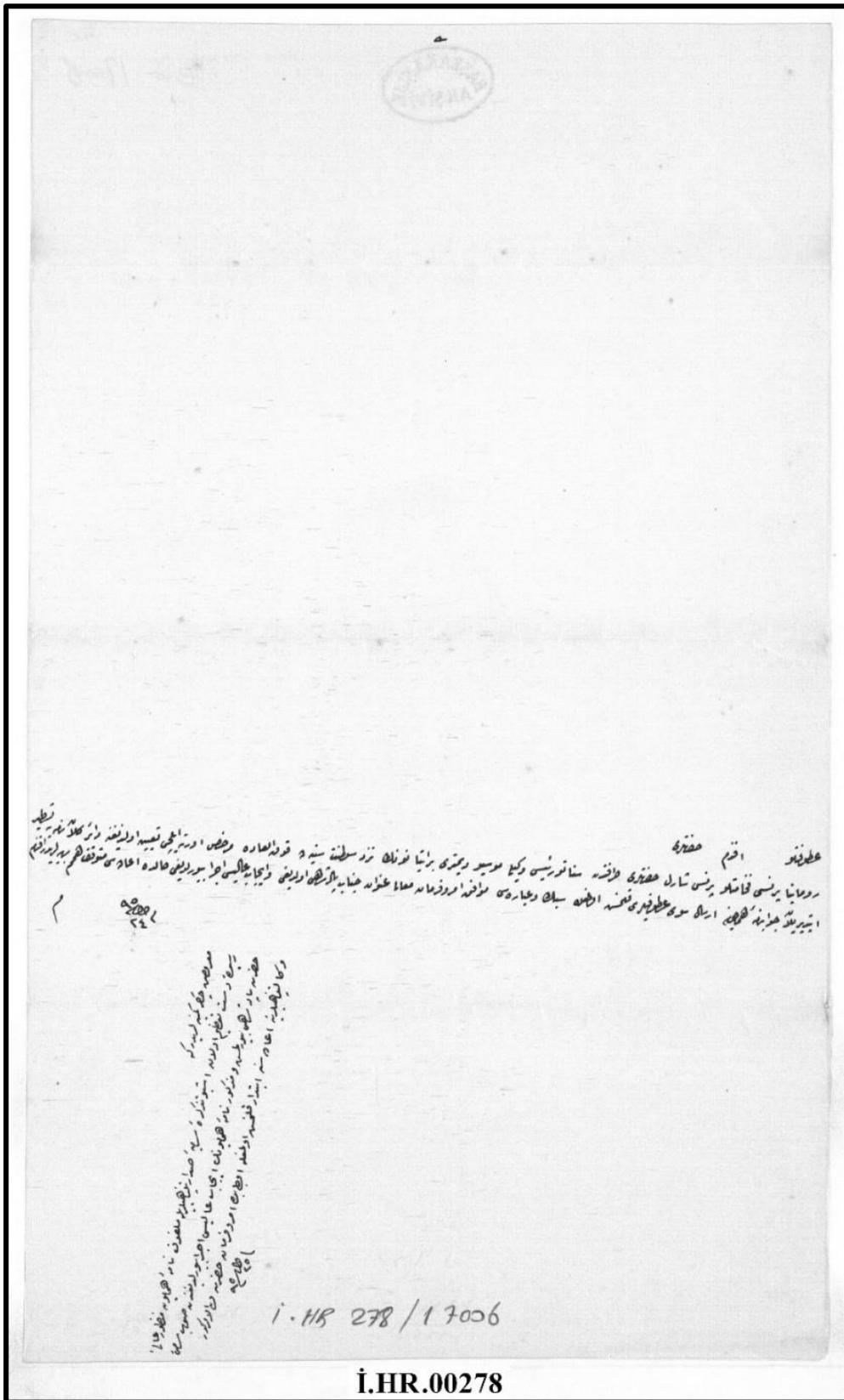
2

Y.PRK.HR.00004.00013.002

EK-1: Brătianu'nun Elçi Olarak Atandığını Gösteren Belge

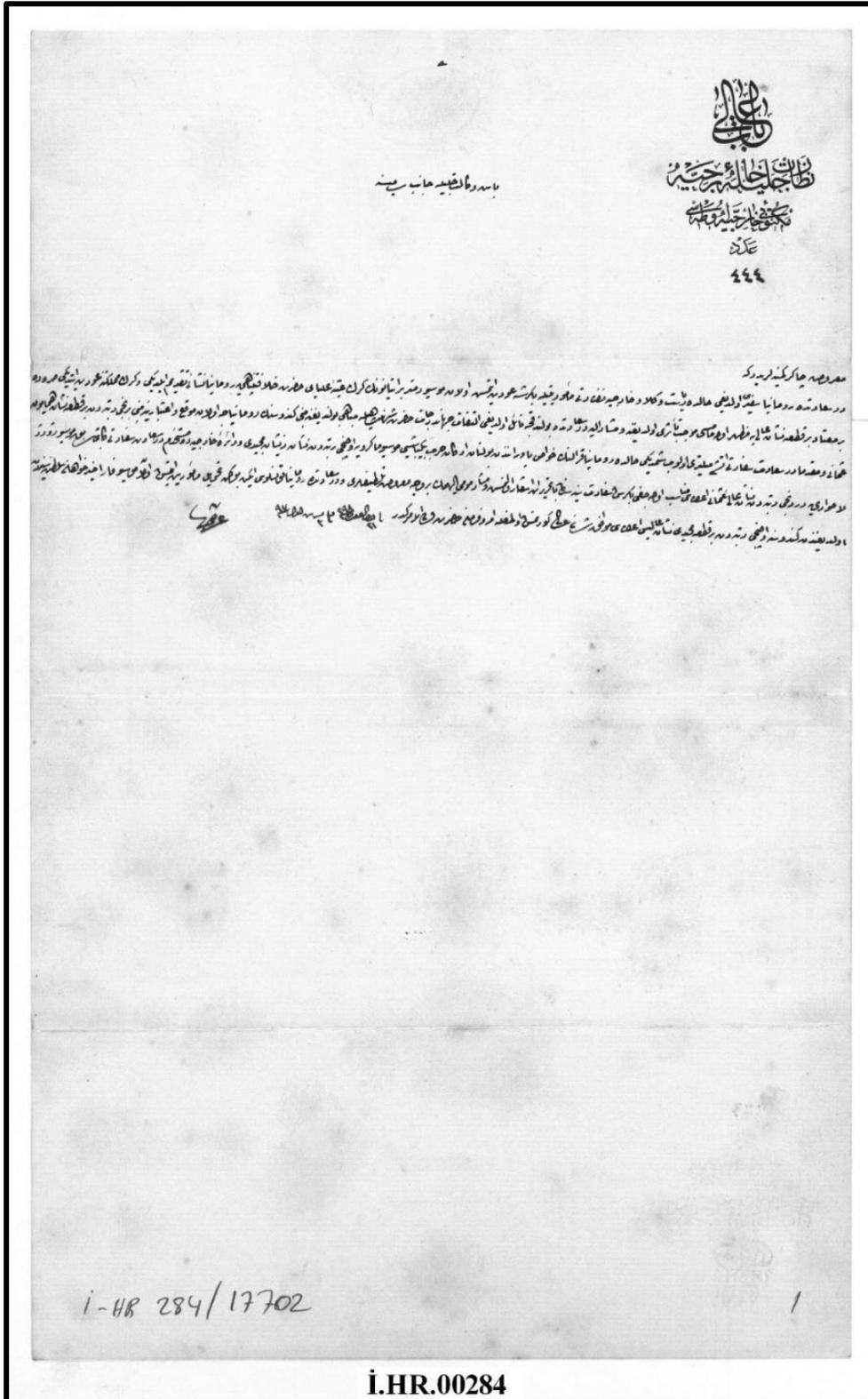

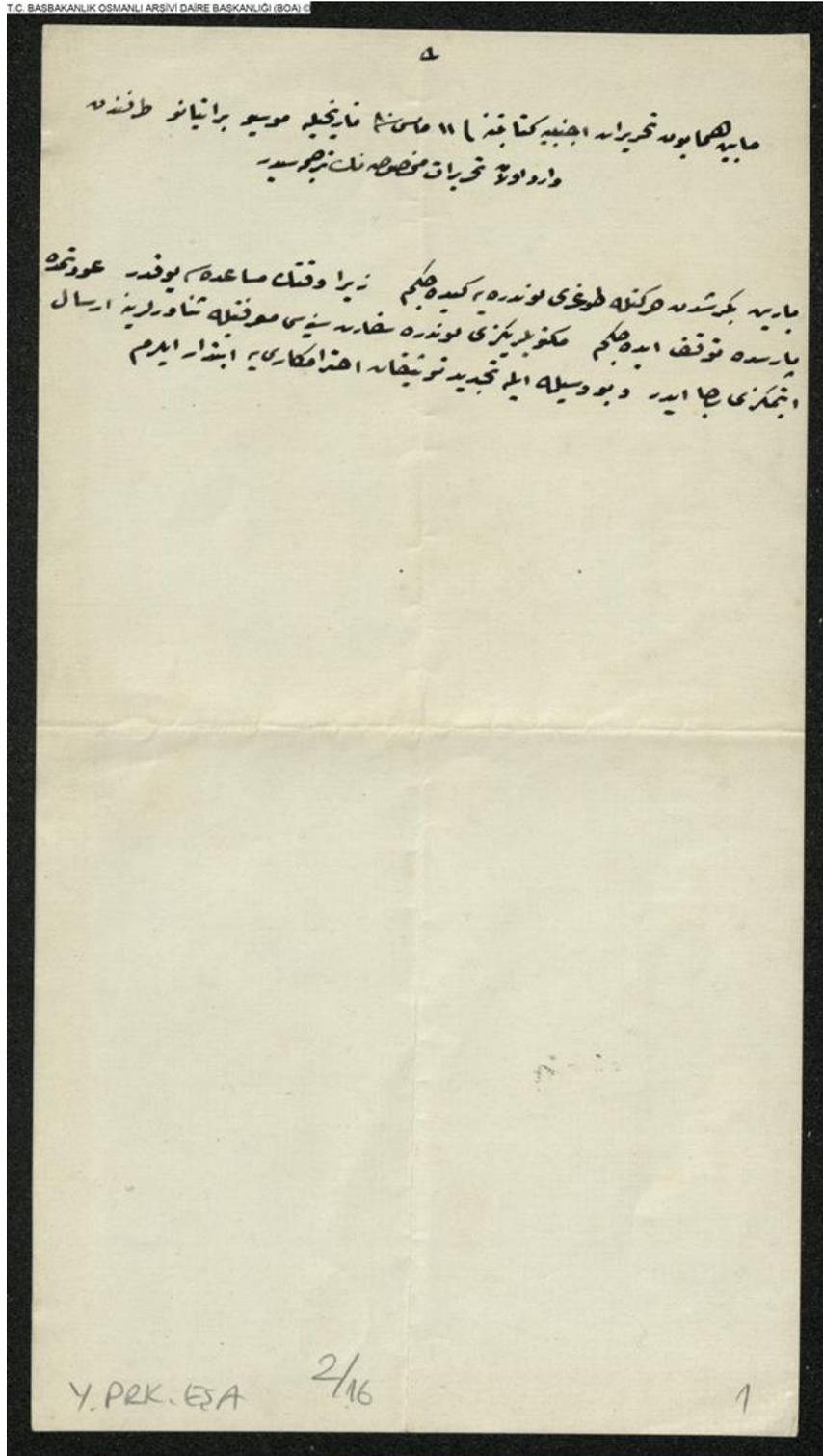
EK-2: Brătianu'nun Fevkalade Murahhas Orta Elçi Olarak Tayin Edildiğini Gösteren Başka Bir Belge

İ.HR.00278

EK-3: Brătianu'ya Nişan Takdimi Edildiğini Gösteren Belge

EK-4: Brătianu'nun Londra'dan Mabeyn-İ Hümayuna Yazdığı Yazının Tercümesini Gösteren Belge

Y.PRK.EŞA.00002.00016.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

5

ما بیده لکھابوہہ تحریرہ اجنبیہ کتابتہ ۱۷۱ مائیںم تاریخہ لوندردہ ہونانہ و سعادت
رومانیا سفیری موسیو براتیانو پونڈنہ وارر اولہ تحریرہ موضعہ نک زہم سید۔

دوہہ اشکام بوزایہ مواصلت ایلیم بواضتم نرسہ طریقبہ و سعادتہ متوالا کرتہ ایدہ جہک
اولادہ موسیو غوشہ ایلہ کوریشہ رک استعمال نصوت مسلکی انخانہ ایتیمس و شانہ
و حقوقہ حکمرانی جناب بارشالہی ینعل اولہ بیلہ جہک نوابہ انخانہ نہ توفی واجتناب
ایلمی لزومنی کندوسہ توصیہ و اثبات ایلیم کندوسی ایسہ افارارہ و افعہ می تقدیر و نصیب
ایلدی

موزوروسی یاشاید رضی کوروم مسالہ و سعادتہ برقبہ ایلہ مائیدی و کلام قارتہ می
برافدم و کلامی مسالہ ایلہ مکرا کوریشہ حکم و اثبات ۴ سیاہتم فائدہ رده های
اولیہ اولہ جہد۔

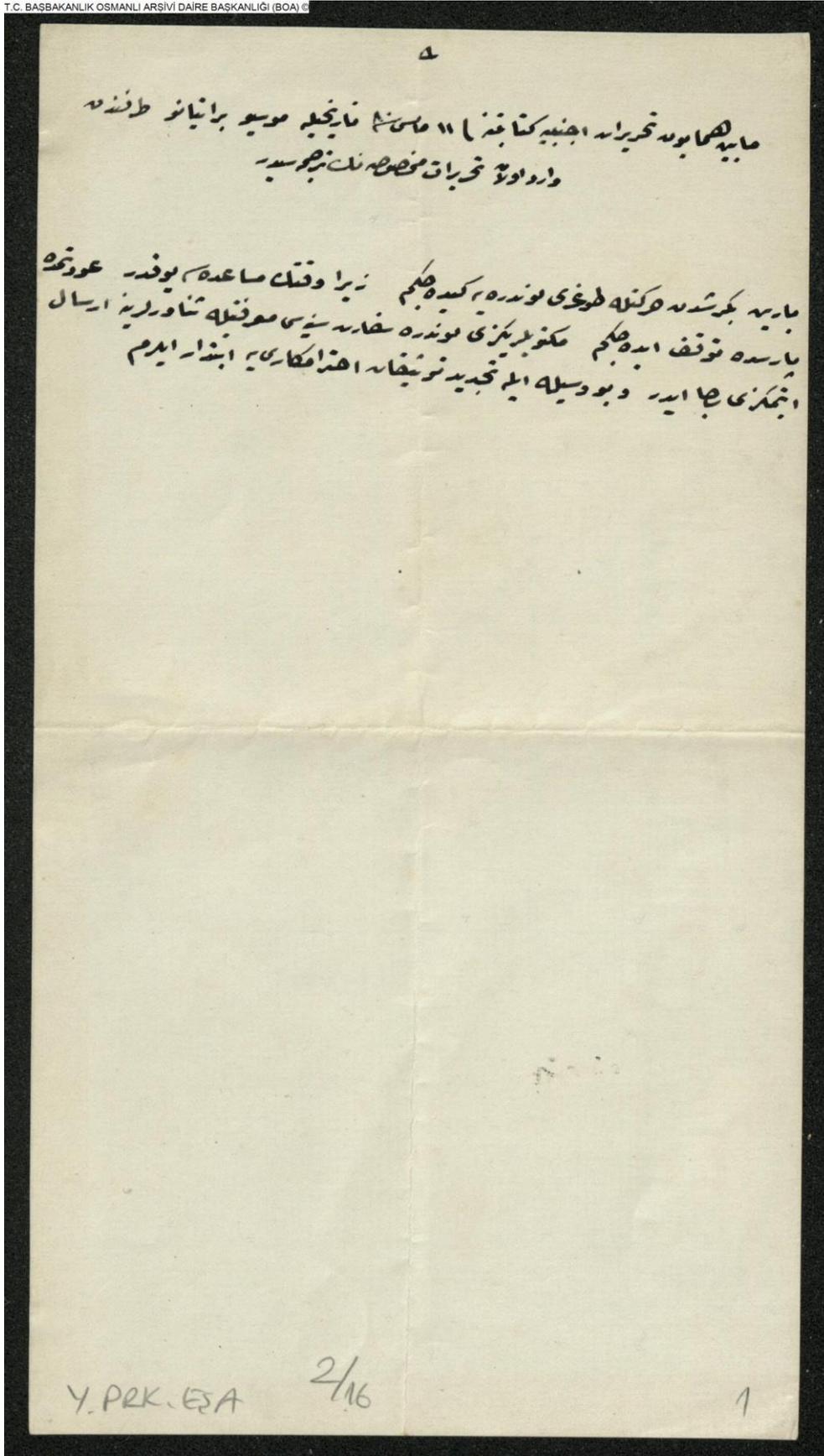
Y.PRK.EŞA

2/16

2

Y.PRK.EŞA.00002.00016.002

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Y.PRK.EŞA.00002.00016.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) ©

5

ما بیده لکما بویه تحریک اہنچہ کتابتہ ۱۷۱ ماسیم فارخیم نوندرہ دہ بولناہ دیجات
رومانیا خیری موسو براتیا نوظفندہ وارر اولای تحریکہ مخصوصہ نک زجر سید

روہ اہتم بوزیم موصلت اہدم بوا فتم زینہ طریضہ دیجاتہ متولاً کرت ایدہ جت
اولادہ موسو غوشہ ایلہ کوریشہ ک اشغول رضوت سلکلی انجاز ایتیمس و شامہ
و حقوق حکمرانی جناب بارشالہ ی نخل اولہ بیلہ جت نزابہ اتخان زندہ توفی واجتباب
ایلمی زومنی کندوسہ توصیہ و اثبات اہدم کندوسی ایسہ افادہ وانہ می تقدیر و نصیب
ایلمی

موزوروسی باشا پرضی کوروم ضالیہ دیجاتندہ برضیہ الماشیدی وکلام قازمی
برافدم وکلامی ضالیہ الم ایلہ مکدر کوریشہ حکم وانشا ۱۸۱۸ سیانم فائدہ دہدہ فانی
اولادہ اولہ جفدہ

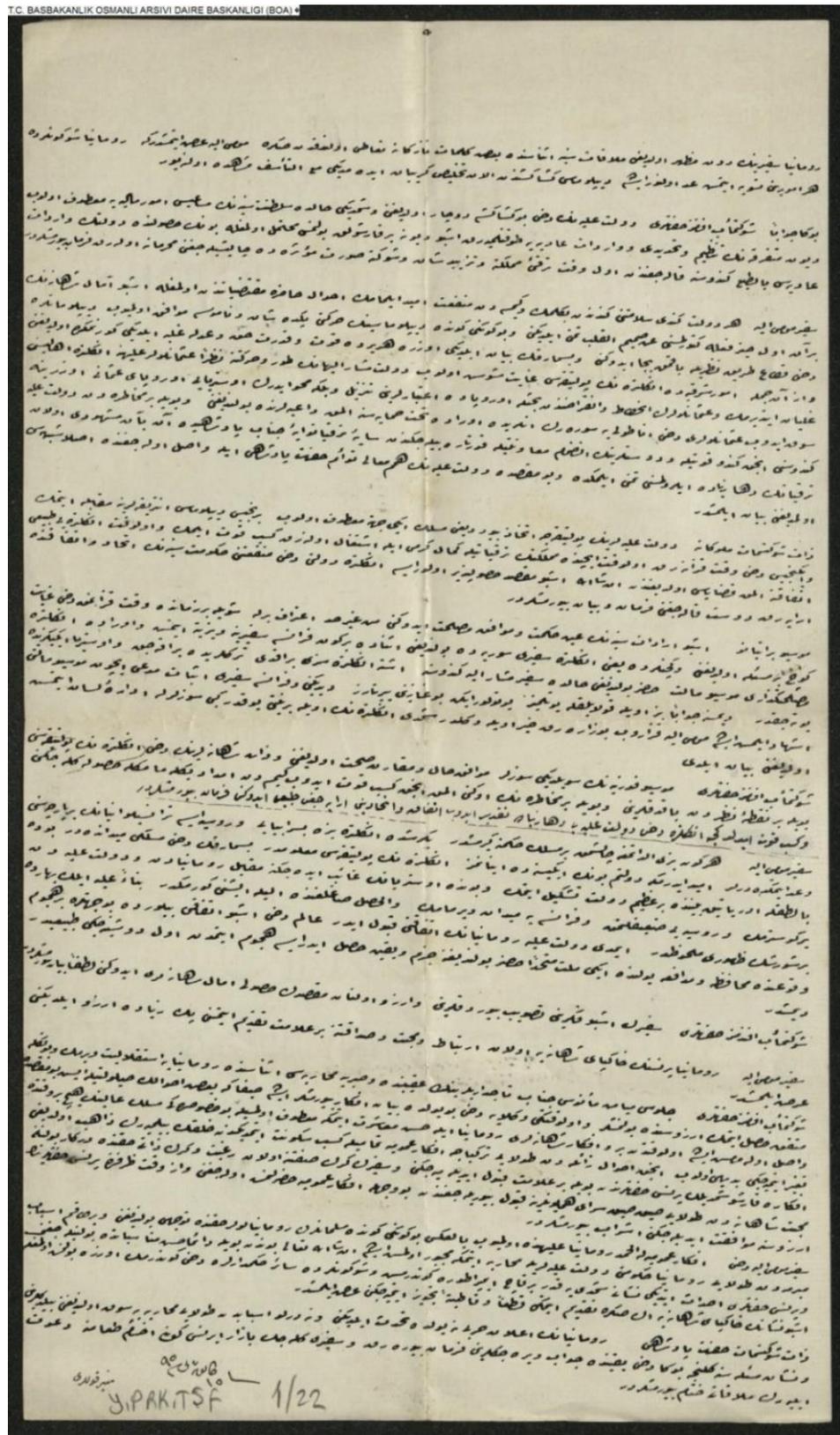
Y.PRK.EŞA

2/16

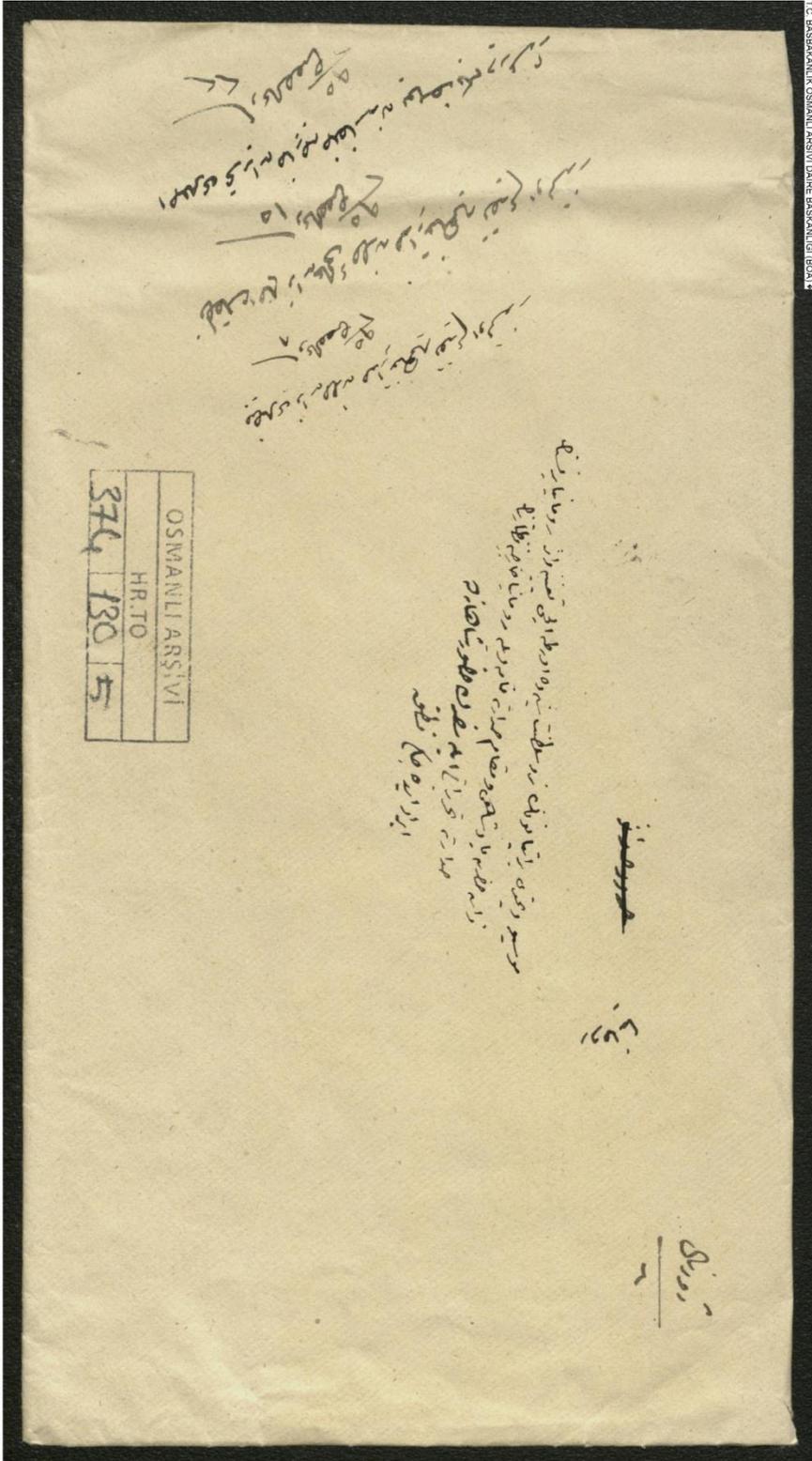
2

Y.PRK.EŞA.00002.00016.002

EK-5: Brătianu ile Padişahın 27 Ocak 1880 Tarihli Görüşmesini Gösteren Belge

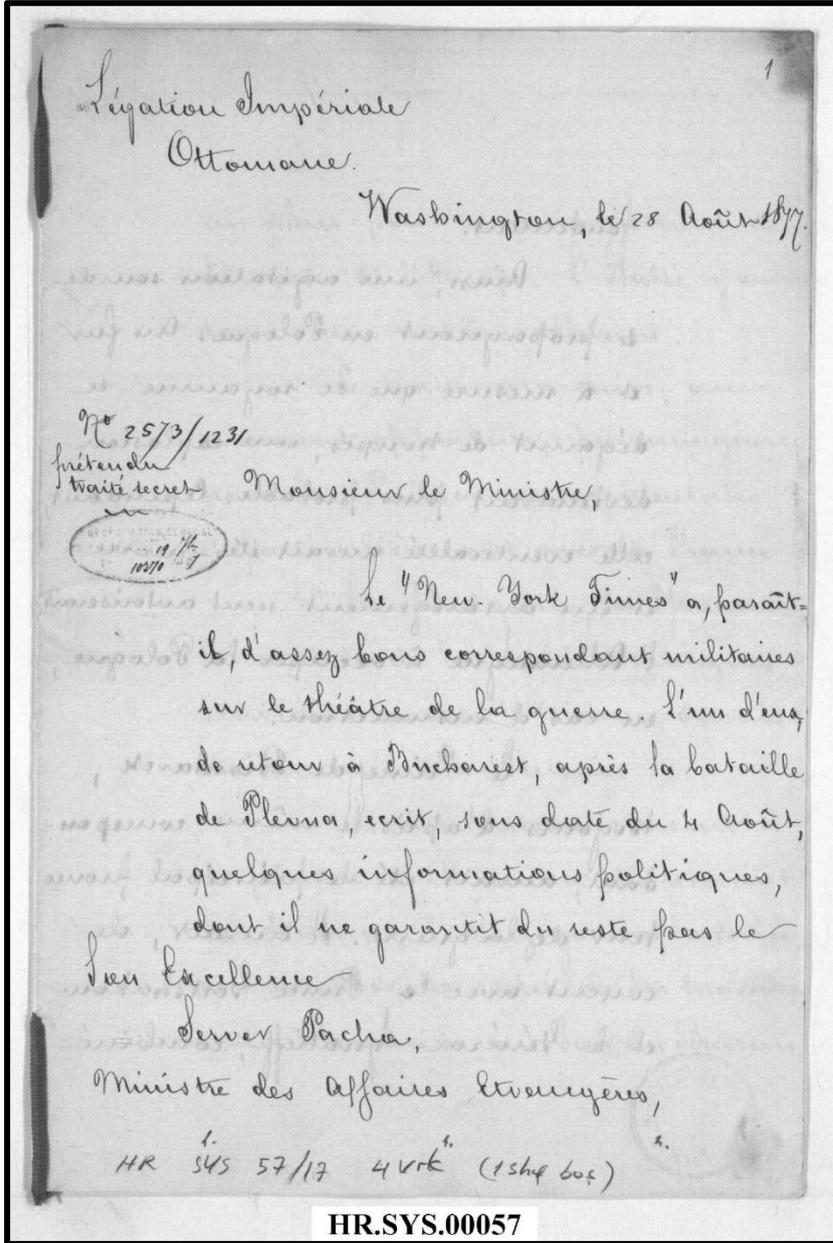

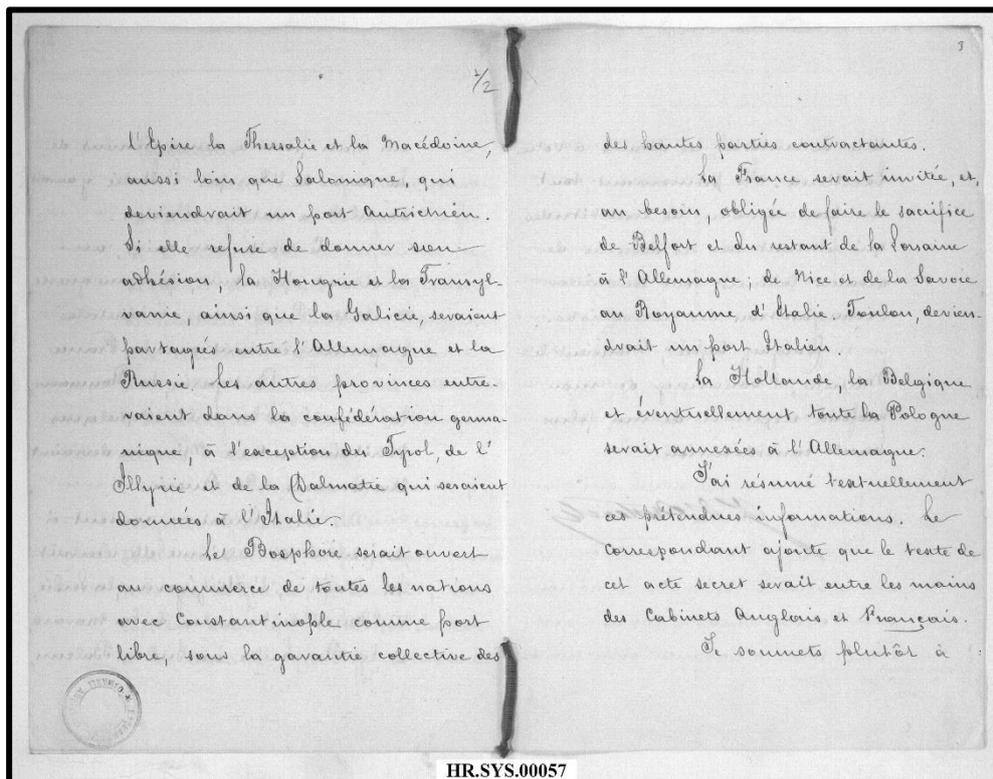
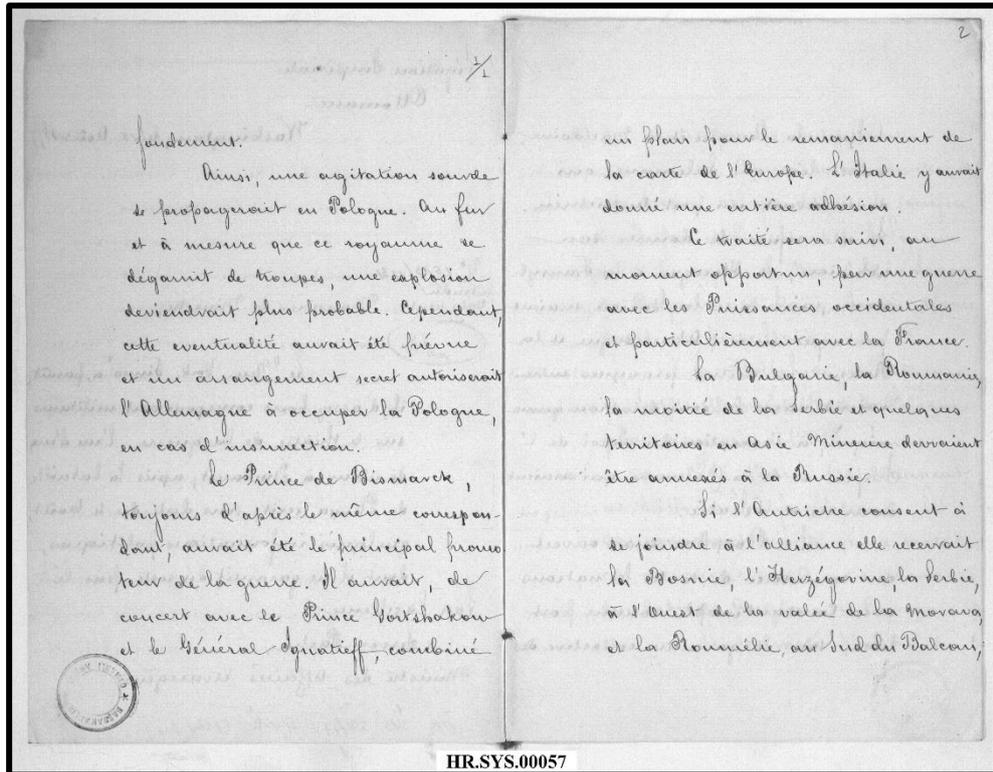
Y.PRK.TŞF.00001.00022.001

HR. TO.00374.00130.005

EK-7: İngiltere ile Rusya'nın Avrupa'nın Paylaşılması Amacıyla Gizli Diplomasi Yürüttüklerini Gösteren Belge

Can Faculty Members Follow Their Own Criteria? A Multinational Study

Öğretim Üyeleri Kendi Kriterlerini Takip Edebiliyor Mu? Uluslararası Bir Çalışma

Ahmet Hakan ÖZKAN¹

Başvuru Tarihi / Received: 16.07.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2021

Araştırma / Research

Abstract

This study aimed to observe the ability to reach the success of professors in reaching their long-term goals in Turkey and in Texas. 23 faculty members from Turkish universities and 16 faculty members from Texas universities are interviewed. The teaching purpose and opinions of the professors are collected. Analytic Hierarchy Process is used to determine the long-term goals of the professors, and to weigh their opinions. These goals became the criteria of Promethee analysis, and these weights are used for this analysis. Promethee is a multi-criteria decision making method, it can be accepted as a quantitative heuristic method. The significant constructs are determined as “service quality, job satisfaction, occupational stress, organizational commitment” by the professors. 106 Certified Public Accountants (CPA) from Texas and 187 CPAs from Turkey who were students of these professors also participated in this study. The ability of reaching the goals was monitored.

Keywords: Accounting Education, Teaching Goals, Promethee Analysis

Özet

Bu çalışma öğretim üyelerinin uzun vadeli öğretme hedeflerine ulaşma başarısını Türkiye’de ve Teksas’ta ölçmeyi hedefler. Türkiye’de çalışan 23 öğretim üyesi ve Teksas’ta çalışan 16 öğretim üyesi ile anket yapılmıştır. Öğretim üyelerinin öğretim hedefleri ve görüşleri toplanmıştır. Analitik hiyerarşi süreci, öğretim üyelerinin uzun vadeli hedeflerini belirlemek ve onların görüşlerini ağırlıklandırmak için kullanılmıştır. Bu hedefler Promethee analizinin kriterleri olmuştur ve bu ağırlıklandırma ile analiz gerçekleştirilmiştir. Promethee bir çoklu karar alma yöntemidir, sayısal hüristik yönetmi olarak da kabul edilebilir. Öğretim üyeleri tarafından belirlenen önemli değişkenler “hizmet kalitesi, iş tatmini, iş stresi, örgütsel bağlılık”tır. Daha önceden bu öğretim üyelerinin öğrencisi olan Teksas’tan 106 serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM) ve Türkiye’den 187 SMMM de bu çalışmaya katılmıştır. Hedeflere ulaşma becerisi incelendi.

Anahtar kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Öğretim Hedefleri, Promethee Analiz Yöntemi

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, hakan.ozkan@gedik.edu.tr | ORCID: 0000-0003-0348-754X

Introduction

The accounting education is one of the most important factor for the recruitment process and it has long-term effects on the accounting professionals. Therefore the accounting professors set long-term goals. These goals are expected to have a positive impact on the employability.

Accounting professors aim to improve the metacognition of their students. Metacognition is related to awareness and self-cognition, and it is crucial for a better learning and motivation (Benjamin & Bird, 2006). The accounting professionals cannot estimate the social responsibility of their decisions and they may move closer to a burnout, which may cause them to make mistakes, with a lack of metacognition. For example, high stress levels can damage their mental health. If they do not have adequate metacognition, they cannot avoid such situations causing high stress levels. They may even accept these situations to be usual.

The 2001 and 2008 financial crises have shown that awareness of the accounting professionals can affect the whole world. During these crises, the accounting professionals were not aware of the harm they can do to the society, or they were suffering from burnout. Both of them are indicators of a lacking in metacognition. The accounting professors are aware of the importance of metacognition and therefore they set their teaching goals according to the need of metacognition.

Ethics and such philosophical perspectives can improve the metacognition. The levels of ethics integration across accounting curricula is decided by the accounting professors. The accounting chairpersons can also make decisions, but they cannot follow the courses of a professor in details. Thus the personal teaching goals of the professors play a great role in the accounting education. The purpose of this study is to discover the personal teaching goals of the accounting professors and to survey whether the professors are reaching their goals or not.

The professors determined service quality as an important indicator of a successful education. But the service, which is provided by the accounting professionals, is not the only aim of accounting education. Job satisfaction is also important for the professors. Because they believe that a person, who is not happy in a company, will start working with lower enthusiasm and have a tendency to make mistakes. Organizational commitment is another important factor for the accounting professionals according to the accounting professors. Because an accounting professional can discover the fatal errors of the other employees or he can just ignore them as correcting them is an extra burden for him. The accounting professionals can contribute more to his organization, if he has a higher organizational commitment. Occupational stress is also important for the professors. They claim that the employees working under pressure tend to make more mistakes. One professor stated that the subconscious of the employees can also direct them to make very big mistakes as they focus on the health of the body. If the person has no intention to quit, the subconscious decides that the only way to get rid of the devastating impact of occupational stress, is getting fired. Besides, the occupational stress affects the mental health seriously and the person loses his resistance. Thus they tend more to obey the orders. But the orders of the shareholders can be malicious. That is why the priority of an accounting professional is assessing the given orders and rejecting them if it is necessary.

Literature Review

This paper includes the assessments of professors and they determined they related their long-term teaching goals with occupational stress, job satisfaction, organizational commitment, and service quality. Occupational stress can be defined as the response of an employee to stress which is a result of the work environment (Dowden & Tellier, 2004). Job satisfaction is also an emotional response (Cranny et al., 1992) and high job satisfaction levels refer to higher pleasure. Several environmental factors are linked to occupational stress and job satisfaction. Occupational stress can motivate some of

the employees, but not all of them. Thus it is not possible to talk about a clear relationship between occupational stress and motivation. But motivation and job satisfaction are closely related to each other (Mowday et al., 1982; Mathieu & Zajac, 1990; Bono et al., 2001; Koys, 2001; Chen & Francesco, 2003; Greguras et al., 2004; Tziner et al., 2008).

Organizational commitment refers to the feeling of being a part of the institution (Steers, 1977). Higher levels of organizational commitment result in employees who want to contribute to their organizations (Meyer & Allen, 1997). Some researches surveyed the relationship between organizational commitment and job satisfaction (Tziner et al., 2008). Structural equations are also used to model the causal ordering of job satisfaction and organizational commitment among staff accountants (Poznanski & Bline, 1997). Chen and Francesco (2003) related organizational commitment to job performance. Job performance is also related to the service quality. If the performance evaluation criteria are set right, the performance of the employees can be taken as a sum to assess the service quality. Nonetheless, SERVQUAL is a better measure of service quality and it is used to evaluate the service quality in this study.

The occupational stress can be assessed by using “job related tension index” (Kahn et al., 1964) and this paper prefers to use this scale. The occupational stress and job satisfaction are evaluated together by a number of academicians, some of them used job related tension index (Bokti & Talip, 2009; Elizabeth & Zakkariya, 2015), and some of them used some other scales (Haboubi et al., 2017). Viator (2001) surveyed the role of stress in formal and informal accounting mentoring.

Job satisfaction survey is used to measure job satisfaction of accounting professionals (Spector, 1985). Different techniques can be used for job satisfaction assessment. For example, job satisfaction of accountants was assessed by using a path analysis (Aranya, Lacman & Armenic, 1982). Benke and Rhode (1980) examined job satisfaction of higher level employees employed in large certified public accounting firms. Job satisfaction was found to be associated with level of decision-making authority in a survey that examines the personality, job satisfaction, and turn-over intention of the certified public accountants (Omundson et al., 2016).

The casual ordering of job satisfaction and organizational commitment in turnover models in accounting was also elaborated (Gregson, 1992). In another research, job satisfaction and job commitment were examined together with conditions of employment, and job satisfaction levels and job commitment were high for the staff and they both did not vary with job category (Kontos & File, 1992). Norris and Niebuhr (1983) observed the job satisfaction of the accountants together with the organizational commitment. The organizational commitment of accountants was also evaluated together with Professional commitment (Bline et al., 1991). The scale of organizational commitment was used by many academicians and satisfying results were obtained (Hartline & Ferrel, 1996; Netemeyer et al., 1997; Babin & Boles, 1998). That is why this scale is selected.

Kalbers and Cenker (2007) focused on organizational commitment by using a sample of 334 auditors working for international and regional public accounting firms in a major metropolitan area of the USA and the findings have shown that the experienced auditors have less role ambiguity, have more affection for their organization, and are less inclined to leave their organization.

White (2004) surveyed the relationship between job satisfaction and non-work life satisfaction among public school teachers in West Texas with the participation of 563 public school teachers. Eaton (1998) examined the impacts of Organizational climate on faculty job satisfaction and job stress in a Community College district by using “teacher job satisfaction questionnaire”.

SERVQUAL can be modified and used in a wide-range of service industries. The service quality of accounting firms are evaluated by using SERVQUAL (Freeman & Dart, 1993; Saxby et al., 2004). In

Turkey, the service quality of certified public accounting firms are measured by using SERVQUAL (Ustaahmetoglu et al., 2013). SERVQUAL is a criterion of this study, just like organizational commitment, job satisfaction, and occupational stress. These criteria will be used to evaluate the success of the accounting education.

Accounting Institutions in the Us and Turkey

American Association of Public Accountants was founded in 1887 and its name changed into American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) in 1917. Generally Accepted Accounting Principles (GAAP), which is the backbone of accounting profession and accounting education, was accepted by American Institute of Certified Public Accountants in 1947. International Accounting Standards (IAS) were also important for accounting profession. International Accounting Standards Committee (IASC), which was founded in 1973, issued International Accounting Standards. International Accounting Standards Committee was reorganized in 2001 and became International Accounting Standards Board (IASB), which was more independent. International Accounting Standards Board prepared International Financial Reporting Standards (IFRS) in 2011, and in 2013, International Financial Reporting Standards were improved.

The International Federation of Accountants (IFAC), which was established in 1977 with an ethics committee, also paid attention to accounting ethics. The International Federation of Accountants focuses on developing high-quality international accounting standards. More than 30% of European accounting institutions were created after the establishment of IFAC (Barrainkula & Espinosa-Pike, 2015). The International Federation of Accountants issued Code of Ethics for Professional Accountants (IFAC Code) in 1998. But The International Federation of Accountants aimed to set internationally effective ethics standards for accounting professionals worldwide, and with this aim it established International Ethics Standards Board (IESBA).

In July 2002, the Sarbanes-Oxley Act of 2002 established the Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) as a private-sector regulatory entity to replace the accounting profession's existing self-regulatory structure as it relates to public company audits. One of the Public Company Accounting Oversight Board's primary activities is the operation of an inspection program

As a result, effective January 1, 2004, the Securities & Exchange Commissions Practice Section (SECPS) was restructured and renamed the American Institute of Certified Public Accountants Center for Public Company Audit Firms (CPCAF). The CPCAF Peer Review Program became the successor to the SECPS Peer Review Program, with the objective of administering a peer review program that evaluates and reports on the non-SEC issuer accounting and auditing practices of firms that are registered with and inspected by the Public Company Accounting Oversight Board. Since many state boards of accountancy and other governmental agencies require a peer review of a firm's entire auditing and accounting practice, the CPCAF peer review provides a bridge from the Public Company Accounting Oversight Board inspections to allow member firms to meet their state board of accountancy licensing and other state and federal governmental agency peer review requirements.

National Association of State Boards of Accountancy (NASBA) was established in 1908. Each state has a member in NASBA. There are total 55 members of NASBA. In 2003, National Association of State Boards of Accountancy (NASBA) proposed that two accounting ethics courses can be added to accounting curriculum. The responsibility of National Association of State Boards of Accountancy includes setting policies regarding the requirements of Uniform Certified Public Accountants Exam. National Association of State Boards of Accountancy focused its attention on the 150 hour requirement.

Turkey Association of Accounting Experts (TMUD) was established in 1942. This institution had limited authority. Turkish Accounting Standards Board (TMSK) was established in 1999, and started its operations in 2002. This institution aimed to converge International Financial Reporting Standards, and with this aim, it issued Turkish Accounting Standards (TMS) and Turkish Financial Reporting Standards in 2005. Turkish Accounting Standards Board changed its name to Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (KGK) in 2011.

In 1989, Union of Chambers of Certified Public Accountants Turkey (TURMOB) was founded. Before 1990, Turkey Association of Accounting Experts was authorized to decide about the examinations of Certified Public Accountants in Turkey. After 1990, Union of Chambers of Certified Public Accountants Turkey was the authorized institution to arrange the Certified Public Accountant Examinations. In 1994, Union of Chambers of Certified Public Accountants Turkey became a member of International Federation of Accountants.

Texas State Board of Public Accountancy (TSBPA) was created in 1945. According to the decisions of Texas State Board of Public Accountancy, A minimum degree of baccalaureate and 150 semester hours are requirements to sit for the Uniform Certified Public Accountant Examination. 150 semester hours should include a minimum 30 hours upper-level accounting courses (at least 15 hours should be face-to-face), 2 hours of accounting or tax research, 24 hours of upper level related business courses including 2 hours of accounting or business communications. Besides 3 hours of accounting ethics course, which is approved by the Texas State Board of Public Accountancy is required. Texas State Board of Public Accountancy may cooperate with educational institutions, but it also gets directly involved to educational processes such as 3-hour accounting ethics course.

In Turkey, to be eligible for the Certified Public Accountant Examination, a bachelor's degree in law, economy, public finance, banking, public administration or political sciences is required. It is also possible to have a different undergraduate diploma, but a master's degree in the aforementioned fields, to be eligible for the examination. The certificate will be taken after the internship.

Theory and Practice in Accounting Education

The characteristics of the university education, for example the ranking of a university is an important indicator for the recruiters, when they evaluate the application of an accounting professional. The accounting education plays a great role in the employability of an accounting professional. The business world is also changing constantly. To achieve this change, accounting professionals need new skills, attitudes, and values. Education systems must be able to respond these needs by updating the learning objectives.

Some certain accounting professions, especially auditors are affected adversely by the complexities of the contemporary financial world and the business world. Sikka et al. (2009) claim that the education of auditors is becoming weaker and inadequate as the business systems are getting developed and complicated. It is difficult to audit the companies which have complicated systems. For this reason the education of the auditors must be improved together with the improving business systems. The structure of the financial securities and financial markets are also becoming more complex. But accounting education curriculums are not being updated according to any innovations in the field of finance.

The research of Dichev et al. (2013) reported that some chief financial officers are concerned with the shortcomings in the training of accounting professionals. The responsibility of the accounting professionals can be really big and a lack of information can result in a great loss. Consequently, it is normal to see the chief financial officers, who are aware of the risk, worried about the ramifications of hiring a new accounting professional. The accounting professionals must have a perfect knowledge of

accounting. Besides they must update their knowledge of law as the regulations can be updated anytime.

The vast institutional ranking effort of the faculties are obvious (Burke, 1988; Caplow & McGee, 1958; Fogarty et al. 2011). The institutions follow the rankings and they can officially deny these rankings (Bradshaw, 2007). Meantime these rankings still have a great impact on the employment decisions of the corporate recruiters (Bacani, 2004). The priority of each accounting program is increasing the quality of the students, because the companies prefer university resources for recruitment with the aim of recruiting the best students (Cory, 1992; Garner & Dombrowski, 1997).

Boyce (2004) claims that the instructors must improve the curriculum to teach about the current aspects. The business life is changing and sometimes the accounting profession is also affected by the rapid changes. Boyce (2008) also emphasizes the importance of globalisation. Because the reason of the rapid changes can be globalisation. Globalisation can affect the business structures and change it. Sometimes new business structures requires new accounting techniques. If these new accounting techniques do not take place in accounting curriculums, then these trainings will not prepare the students to business life adequately. Changes in the requirements of the recruiters, improvement of financial instruments, innovation of information technologies placed increasing pressure on accounting profession (Schmutte, 1998). To be able to meet the demands of the innovating business world, accounting profession must appeal to the students who can improve their analytical abilities, communication and individual skills and distinguish the cultural differences of the growing business environment to become well-qualified professionals. Unfortunately, the students can be unfamiliar with the demands of modern accounting firms, if the traditional teaching techniques are used without updating.

Large samples of faculty members were used for some researches on the merits of accounting faculties and accounting programs (e.g. Carpenter et al. 1974; Estes, 1970; Weber & Stevenson, 1981). The same methodology was used to assess the quality of some journals (Howard & Nikolai, 1983; Dykman & Zeff, 1984). However the assessment of a program requires a totally different methodology. The research productivity of accounting doctoral program graduates could determine the ranking of that program (Stephens et al. 2011).

Internal motivation of the students influence the efficiency of accounting education. The prior studies suggested that the perceptions of the people are massive factors that affect their career decisions (Holland, 1966; 1973). For example, if the society holds the accounting profession in high esteem, the best students will tend to choose this profession (Holt, 1994, p. 24). The students are living in a community and they are a part of it. Therefore the perceptions of the community affect their decisions, especially their career decisions (Harrison, 1998). Consequently, with the impact of the society, the people who cannot enjoy accounting profession can be choosing this profession or the people who can be a successful accounting professional may choose some other professions. The wrong people may become accounting professionals or right people may choose a different career as a result of inaccurate perceptions (Friedlan, 1995). That is why the accounting students must have an accurate perception of accounting (Nelson & Ventrzyk, 1996).

There can be differences between early employment experiences of the accounting students and their career expectations (Hyndman, 1994). These differences can result in rise of job-related stress, low motivation and organizational commitment, high turnover rate and reduction in productivity (DeZoort et al., 1997). Such a dissatisfaction can be learned by the potential students and they can avoid a career of accounting (Carcello et al., 1991). While the students are in secondary school, they tend to decide on their career (Nelson & Ventrzyk, 1996; Karnes et al., 1997; Furlong & Biggart, 1999; Smyth & Hannan, 2000). But these students do not have adequate information about business life. Their

perceptions on the professions play an important role in choosing a career (Fisher & Murphy, 1995; Pollock et al. 2002). Allen and Woodland (2006, 2012) suggested that there was a reduction in the number of college students entering the profession as a result of the 150 hour accounting ethics education requirements for CPA candidates.

US studies suggested that accounting profession is accepted to be reputable, but thorough, and hard responsibilities dissuade them from deciding an accounting career (Saemann & Crooker, 1999; Coate et al. 2003). Fortunately, the perceptions of the students might be changing in time (Chen et al., 2008), and the negative perceptions of accounting students can be changing with the right education methods (Mladenovic, 2000). Nonetheless it is difficult to reach the creative students who could be successful as an accounting professional, if they decided a different career (Fisher & Murphy, 1995). Even if they decide to be accountant, being a second career student has its own difficulties. There are researches which supports that the Uniform Certified Public Accountant Examination first time pass rates tend to drop with the increasing age (Franklin & Myers, 2016).

The changes in accounting education may include more practice, but still formalism is necessary for accounting education. The structure of accounting education is complex, because of the interrelationships between knowledge, expertise and institutional requirements (Power, 1991, p. 335). Thus it is possible to meet problems at any part of accounting education. For example, auditing education has the problem of assessment risk (Dirsmith & McAllister, 1982), mechanistic and organic auditing has different structures (Smith et al. 2001). Audit is not only related to the transactions of the company, it is also related to the external environment (Power, 1997). Therefore a broad sense of education is necessary for the auditors.

Formalism in accounting education was an important concern even before Enron debacle (Diamond, 2005, p. 335). There are different formalism perspectives. Accounting academicians should embed technical excellence which can guide accounting teaching and inquiry in accounting curricula (Chambers, 1980). Another formalist approach refer to the importance of concentrating upon algorithmic, procedural, and repetitive features of accounting education (Gray et al., 1994, p. 67). But it is always possible to see some academicians who complain about the emphasis on technical material (Cooper et al., 2005, p. 379).

Diamond (2005) lays an emphasis on crises. Because a crisis can also cause sudden changes in a business environment. The accounting professionals have to adapt the new business environment. Especially 2001 Enron crisis was important for the accounting professionals. Accounting education was developed after this crisis and some education proposals put an over-emphasis on technical elements and merits of accounting.

The recessions and crises changed the requirements of accounting education. The emergence of knowledge as a resource and the technological improvements played an important role in this change. Moreover, some serious accounting malpractices alongside associated accounting scandals made the adaption of accounting education to changes more difficult (Howieson, 2003). Accounting higher education could not avoid the impacts of crises. Sometimes changes in multiple levels of accounting higher education were necessary to enable accounting professionals to deal with the complex and contemporary multidimensional requirements after a crisis. But even without a crisis, it is necessary to innovate teaching programs of accounting regularly (Bedford & Shenkir, 1987).

After December 2013, the convergence of International Financial Reporting Standards became the main concern of all the accounting professionals and accounting educators. The process of harmonizing financial reporting standards was not the concern of only the United States, but also of all the world countries (Bentson et al., 2006). The most important process is that the accounting

standards, which are used in the United States, such as GAAP are being converged into International Financial Reporting Standards. The term iGAAP, which is the abbreviation of International GAAP is also used instead of IFRS. International Accounting Standards Board supports the harmonization process of local financial reporting standards. International Accounting Standards Board was collaborating with the U.S. Financial Accounting Standards Board. This cooperation was necessary to harmonize U.S. GAAP with iGAAP.

Methodology

Semi-structured interviews are used for this study. 625 people participated in this study. The total number of the U.S. participants is 228: 16 professors, 106 certified public accountants and 106 certified public accountant firm clients. At the beginning, 16 accounting professors from the universities, which are located in Texas, participated in this study. The snowball sampling method is used to reach the rest of the participants. The professors provided the contact information of their students who are graduated. From the 160 contact information, 153 were still valid and 7 other phone numbers were not in service. 140 of the rest were working as certified public accountants in certified public accountants firms and 117 of these people accepted to cooperate. 106 participants answered the questions and provided usable information which includes the contact information of their clients. Their clients evaluated their service quality. The service quality of each certified public accountant is evaluated by a client.

The total number of Turkish participants is 397: 23 professors, 187 certified public accountants, and 187 certified public accountants firm clients. With the help of 23 professors, we reached 187 certified public accountants, who took the course or courses of these professors. Some of the certified public accountants are former students of two or more participant professors. We communicated with the clients of these certified public accountants, and they evaluated the service quality of each certified public accountant.

The professors determined and weighed the criteria. Analytic Hierarchy Process is used to compute the value of the weight for the criteria, which will be used for Promethee analysis. The criteria are determined as occupational stress, job satisfaction, organizational commitment, and service quality. For a multi-criteria analysis, Promethee can be used as it is a multi-criteria decision-making program.

For Promethee analysis, among the preference function types, V-shape (type III) is used for service quality scores. Because these values are required to be over a certain level. There are reasons to ignore job-related tension as an important criterion, just like that some people can be stress-tolerant, for this reason, the preference function of job related tension is chosen to be usual (type I). Organizational commitment and job satisfaction can be thought as type IV criteria and “level” can be used as a preference function as different levels can be quite different from each other. After a certain level, it will result in employee loyalty or resignation.

“Job satisfaction survey”, which is a scale developed by Spector (1986), is used to assess job satisfaction. The job satisfaction survey has 36 items and 9 dimensions, which are pay, promotion, supervision, fringe benefits, contingent rewards, operating procedures, coworkers, nature of work and communication. Job-related tension index is preferred to measure the occupational stress as satisfactory results were received when this index was usually used together with “job satisfaction survey”(Bokti & Talip, 2009; Elizabeth & Zakkariya, 2015). Job-related tension index was first used by Kahn et al. (1964), and it has 15 items. 6 point Likert scale is used for both job satisfaction survey and job-related tension index.

The 4-item scale which is developed by Netemeyer et al. (1997) is used to measure organizational commitment. SERVQUAL, which is discovered by Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988), is used

for measuring service quality. SERVQUAL is a 22 item scale measuring 5 dimensions, which are tangibles, reliability, responsiveness, assurance and empathy. 7 point Likert scale is used and weighted SERVQUAL score is computed by taking the average of the 5 dimensions' scores. SERVQUAL has 22 expectation questions and 22 perception questions. The scores are found by subtracting the scores of the perception questions from the expectation questions.

After entering the criteria to the Promethee program, Promethee I and Promethee II analysis are conducted. The results were expected to find the best students of the professors. The characteristics of the best 3 students and the worst 3 students are observed, together with the characteristics of their professors. The main aim is to determine the impact of the accounting ethics exam and 3-hour accounting ethics course.

Findings

The frequency table of the participants is shown in Table 1. The weekly working hours of Turkish certified public accountants are less than American certified public accountants. The reason is asked to the participants. American participants found high working hours usual. Almost all of them did not make any clarification, just 2 of them stated that they do not want to lose customers and another 2 explained that it is necessary for their career. Some of the Turkish participants stated that they work intensely and their brain has a limit. Some of them believed that it is better to avoid staying at the office too much to avoid making mistakes. Some of them claimed that they are working to live a better life and a job that makes life worse, is unacceptable.

The professors stated that the average age for starting and finishing accounting bachelor is higher than the other programs, relatively. Even though it might be harder to pass The Uniform Examination of Certified Public Accountants with the increasing age, people tend to choose accounting as a second career (Franklin & Myers, 2016). The students are not always enthusiastic to choose accounting as a first career (Geiger & Ogilby, 2000). The high-school students find the accounting profession to be difficult (Carcello et al., 1991; Fisher & Murphy, 1995), the news, comments or opinions also does not make the accounting profession attractive for the students (Allen & Woodland, 2006; Saemann & Crooker, 1999; Coate et al., 2003). The U.S. professors admitted that the students tend to stay away from accounting at younger ages, but they claim that the students can change their minds in time. Turkish professors stated that Turkish students attempt to work in different positions, but after a while, they tend to be a certified public accountant.

Table 1. *Frequency Table*

	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
<i>Age</i>	<i>Texas</i>		<i>Turkey</i>	
25-34	8	8	5	3
34-44	21	20	44	24
45-54	28	26	80	41
Over 55	49	46	58	31
<i>Gender</i>				
Male	78	74	145	78
Female	28	26	42	22
<i>Education</i>				
Undergraduate	97	91	157	84
Masters	9	8	30	16
<i>Experience</i>				

less than 3 years	8	8	16	9
3-7 years	17	16	60	32
8-12 years	14	13	54	29
More than 13 years	67	63	57	30
<i>Marital status</i>				
Single	11	10	25	13
Married	90	85	150	80
Divorced	4	4	10	5
Widow	1	1	2	1
<i>Number of children</i>				
None	25	24	36	19
1	9	8	29	16
2	34	32	62	33
3	31	29	55	29
more than 3	7	7	5	3
<i>Weekly working hours</i>				
less than 45	2	2	8	4
45+	26	25	109	58
50+	33	31	34	18
55+	39	37	36	19
60+	6	6		

Before the analytic hierarchy process, the professors determined the factors which can be accepted as the indicators of success for accounting education. The factors, which are already determined as service quality, job satisfaction, occupational stress, and organizational commitment, are scored between 1 and 9. After the Analytic Hierarchy Process analysis, the weights of the criteria are computed by using the analytic hierarchy process. The weights are shown in table 2.

Table 2. AHP Weights

U.S. Professors	Weights (%)
Job satisfaction	23
Occupational stress	9
Organizational commitment	10
Service quality	58
Turkish Professors	
Job satisfaction	11
Occupational stress	11
Organizational commitment	21
Service quality	57

These values are used to weigh the criteria of Promethee analysis. The results of the analysis are shown in table 3. The best three students and the worse three students are shown with their Phi scores. The Phi scores of the Turkish students are higher.

Table 3. *Promethee Analysis Results*

Rank	action	Phi	Phi+	Phi-
<i>Best 3 students (Texas)</i>				
1	action99	0,3615	0,3716	0,0101
2	action18	0,2862	0,3522	0,0660
3	action63	0,2833	0,3216	0,0383
<i>Best 3 students (Turkey)</i>				
1	action177	0,6759	0,6948	0,0189
2	action173	0,4158	0,4801	0,0643
3	Action100	0,4007	0,4707	0,0699
<i>Worst 3 students (Texas)</i>				
104	action37	-0,5185	0,0103	0,5288
105	action32	-0,5303	0,0252	0,5555
106	action100	-0,5355	0,0209	0,5564
<i>Worst 3 students (Turkey)</i>				
185	Action39	-0,4643	0,0885	0,5528
186	Action93	-0,4772	0,0217	0,4989
187	action90	-0,6016	0,0068	0,6084

The characteristics of the Texan certified public accountants displayed that weekly working hours have the potential to make difference, but none of the other characteristics of Texan participants displayed such a potential. 3-hour accounting ethics course also could not be an indicator as it is taken by one of the best and by one of the worst students. Therefore it is difficult to describe the impact of this course.

The weekly working hours of the best Turkish certified public accountants are less than the American certified public accountants. One of the best Turkish certified public accountants claimed that a certified public accountant can work only for a couple of hours with a full performance as perfect attention is necessary. He finds the quality of work more important than the quantity of the working hours. The Turkish certified public accountant, who is one of the best with the highest weekly working hours, admitted that he would not stay in the office if it was not demanded by his employers.

Table 5. *The Average and Standard Deviation of The Scores*

	Average	Standard Deviation
<i>Texas</i>		
Service quality	0,18	0,76
Job satisfaction	3,49	0,18
Occupational stress	3,55	0,96
Organizational commitment	3,45	0,92
<i>Turkey</i>		
Service quality	0,50	0,70
Job satisfaction	3,54	0,37
Occupational stress	3,82	0,70
Organizational commitment	3,46	0,85

Table 5 shows the average and standard deviation of the scores. The service quality and occupational stress of certified public accountants are higher in Turkey. American certified public accountants confess that they cannot always understand their customers. The customers from different ethnic backgrounds can be complicated. For example, some of these certified public accountants experienced some problems when they offered some simple gifts to their female customers, which is usual to offer according to their culture.

Discussion and Limitations

The employability of the accounting students is related to their accounting education, and their accounting education is dependent on the ethical perspective of their professors. The total weight is taken for each group by using the analytic hierarchy process.

Job satisfaction does not seem to be very important for Turkish accounting professors, comparing to American accounting professors. Accounting is the first career of Turkish accounting professors and it is the second career of most of American professors. Two participants, who were professors of Texas universities, were Turkish. The undergraduate major of one of these two professors was electrical engineering, and the undergraduate major of the other one was economics. They admitted that they chose an accounting career because it can be financially rewarding.

There are also 2 Chinese and 3 Indian professors among the American accounting professors, and the rest of the group members are white American or African American. For most of American professors, job satisfaction is important, because it affected their whole life. They were not satisfied with their first career and they started a new one. They do not want their students to experience such difficulties.

The age of being a certified public accountant is comparatively high. Our data and the statements of the participants who are professors supported this idea. High school students cannot dare to be certified public accountant or an accounting professional. Instead, they try to get an easier or amusing job.

Conclusion and Future Plans

The satisfaction of the accounting professionals is important for the new students who may choose this profession for their future careers. Thus a new perspective is necessary to evaluate the results of accounting education. This new perspective must be sensitive to the different teaching goals.

The content of accounting is broad. For example, ethical sensitivity is a crucial aspect of accounting, which is important for future accounting professionals (Ameen, Guffy & Mcmillan, 1996). If a person doesn't have ethical sensitivity then he may not use his ethical knowledge. For example, an accounting professional with a lack of ethical sensitivity, may ignore the mistakes of the other employees. Anyway, a lack of ethical sensitivity will decrease the employability of an accounting professional.

The accounting professionals who have an ethical perspective tend to evaluate their working environment by using this perspective. If the work environment or the organization disturbs the accounting professionals, he must leave that organization or work environment. Because they will not be able to work carefully and they may harm the company by making mistakes. It is also against the social responsibility principle of accounting. Because the mistakes of the accountants can also deceive the investors and the other stakeholders.

The ethical perspective must be integrated into the accounting education by the professors. Our paper suggests a method for educators, which has an ethical perspective, to monitor the results of the accounting education or the usefulness of the existing accounting curriculum. The first step of the

method is deciding the teaching goals of the teachers. Analytic Hierarchy Process is used to determine and weigh these goals. The second step is using the true measurement techniques to evaluate the determined goals. These goals will be the criteria at the last step, and Promethee and GAIA analysis will be carried out.

Our analysis determined the best three students and the worst three students according to the criteria of their professors. Promethee is used as a prescriptive approach and GAIA is used as a descriptive approach. The worst students had the lowest weekly working hours. The impact of ethics education is also observed, but there was no evidence of such an impact.

The research and analysis technique, which is used in this study, can also be used for comparison. Some other factors, such as age, education, a separate ethics course can affect the results. But in our survey, the impacts of the other factors, which can cause deviation, just like the age, experience, education, or a separate accounting ethics course, did not emerge.

The next study can reach all the professors of the students and they can determine the criteria more clearly. The number of participants can be increased. The participants who had accounting ethics education can be compared to the ones who did not have such an education. The impact of the “certified public accountant ethics exam” can also be analysed. Besides the impacts of income, age and other factors can be observed.

References

- Allen, A. C. (2010). Comparing the ethics codes: AICPA and IFAC. *Journal of Accountancy*, 210(4), 24-32.
- Allen, A., & Woodland, A. M. (2006). The 150-hour requirement and the number of CPA exam candidates, pass rates, and the number passing. *Issues in Accounting Education*, 21(3), 173-193.
- Allen, A. C., & Woodland, A. M. (2012). Response to: The ongoing debate about the impact of the 150-hour education requirement on the supply of certified public accountants. *Issues in Accounting Education*, 27(4), 1045-1057.
- Ameen, E. C., Guffey, D. M., & McMillan, J. J. (1996). Gender differences in determining the ethical sensitivity of future accounting professionals. *Journal of Business ethics*, 15(5), 591-597.
- Aranya, N., Lachman, R., & Amernic, J. (1982). Accountants' job satisfaction: A path analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 7(3), 201-215.
- Babin, B. J., & Boles, J. S. (1998). Employee behavior in a service environment: A model and test of potential differences between men and women. *Journal of marketing*, 62(2), 77-91.
- Bacani, C. (2004). A fine balance. *CFO-Asia* February 27.
- Barrinkua, I., & Espinosa-Pike, M. (2015). Cultural and socio-economic restrictions for the adoption of the IESBA code of ethics for professional accountants in the European countries.
- Bedford, N. M., & Shenkir, W. G. (1987). Reorienting accounting education. *Journal of Accountancy*, 164(2), 84.
- Benjamin, A. S., & Bird, R. D. (2006). Metacognitive control of the spacing of study repetitions. *Journal of Memory and Language*, 55(1), 126-137.
- Benke Jr, R. L., & Rhode, J. G. (1980). The job satisfaction of higher level employees in large certified public accounting firms. *Accounting, Organizations and Society*, 5(2), 187-201.

- Bennett, B., Bradbury, M., & Prangnell, H. (2006). Rules, principles and judgments in accounting standards. *Abacus*, 42(2), 189-204.
- Bline, D. M., Meixner, W. F., & Duchon, D. (1991). The measurement of organizational and professional commitment: An examination of the psychometric properties of two commonly used instruments. *Behavioral Research in Accounting*.
- Bline, D. M., & Poznanski, P. J. (1997). Using structural equation modeling to investigate the causal ordering of job satisfaction and organizational commitment among staff accountants. *Behavioral Research in Accounting*.
- Bokti, N. L. M., & Talib, M. A. (2009). A preliminary study on occupational stress and job satisfaction among male navy personnel at a naval base in Lumut, Malaysia. *The Journal of International Social Research*, 2(9), 299-307.
- Bono, J. E., Judge, T. A., Patton, G. K., & Thoresen, C. J. (2001). The job satisfaction-job performance relationship: a qualitative and quantitative review. *Psychological Bulletin*, 127(3), 376-407. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.127.3.376>
- Boyce, G. (2004). Critical accounting education: teaching and learning outside the circle. *Critical perspectives on Accounting*, 15(4-5), 565-586.
- Boyce, G. (2008). The social relevance of ethics education in a global (ising) era: From individual dilemmas to systemic crises. *Critical Perspectives on Accounting*, 19(2), 255-290.
- Bradshaw, D. (2007). Business school rankings: The love-hate relationship. *The Journal of Management Development*, 26(1), 54-60.
- Burke, D. L. (1988). *A new academic marketplace*. Greenwood Press, Inc., 88 Post Road West, Westport, CT 06681.
- Caplow, T., & McGee, R. J. (1958). 1958 The academic marketplace. New York, Basic Books.
- Carpenter, C. G., Crumbley, D. L., & Strawser, R. H. (1974). A new ranking of accounting faculties and doctoral programs. *Journal of Accountancy (pre-1986)*, 137(000006), 90.
- Carcello, J. V., Copeland Jr, J. E., Hermanson, R. H., & Turner, D. H. (1991). A public accounting career: The gap between student expectations and accounting staff experiences. *Accounting Horizons*, 5(3), 1.
- Chambers, R. J. (1980). The myths and the science of accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 5(1), 167-180.
- Chen, Z. X., & Francesco, A. M. (2003). The relationship between the three components of commitment and employee performance in China. *Journal of vocational behavior*, 62(3), 490-510.
- Chen, C., Jones, K. T., & McIntyre, D. D. (2008). Analyzing the factors relevant to students' estimations of the benefits and costs of pursuing an accounting career. *Accounting Education: an international journal*, 17(3), 313-326.
- Coate, C. J., Mitschow, M. C., & Schinski, M. D. (2003). What students think of CPAs: Is the stereotype alive and well?. *The CPA Journal*, 73(8), 52.
- Collins, S. H., & McRae, T. W. (1987). Plan to restructure professional standards. *Journal of Accountancy*, 164(1), 71.

- Cooper, D. J., Everett, J., & Neu, D. (2005). Financial scandals, accounting change and the role of accounting academics: A perspective from North America. *European Accounting Review*, 14(2), 373-382.
- Cory, S. N. (1992). Quality and quantity of accounting students and the stereotypical accountant: is there a relationship?. *Journal of Accounting education*, 10(1), 1-24.
- Cranny, C. J., Smith, P. C., & Stone, E. (1992). Job satisfaction: How people feel about their jobs.
- DeZoort, F. T., Lord, A. T., & Cargile, B. R. (1997). A comparison of accounting professors' and students' perceptions of the public accounting work environment. *Issues in Accounting Education*, 12(2), 281.
- Diamond, J. (2005). *Collapse: How societies choose to fall or survive*. New York and London.
- Dichev, I. D., Graham, J. R., Harvey, C. R., & Rajgopal, S. (2013). Earnings quality: Evidence from the field. *Journal of Accounting and Economics*, 56(2-3), 1-33.
- Dirsmith, M. W., & McAllister, J. P. (1982). The organic vs. the mechanistic audit. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 5(3), 214-228.
- Dowden, C., & Tellier, C. (2004). Predicting work-related stress in correctional officers: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 32(1), 31-47.
- Eaton, D. G. (1998). *Effects of organizational climate on faculty job satisfaction and job stress in a Texas community college district*. University of Houston.
- Elizabeth, G., & Zakkariya, K. A. (2015). Job related stress and job satisfaction: a comparative study among bank employees. *Journal of Management Development*, 34 (3), 316-329, doi: 10.1108/JMD-07-2013-0097
- Estes, R. (1970). A ranking of accounting programs. *Journal of Accountancy*, (July), 86-90.
- Fisher, R., & Murphy, V. (1995). A pariah profession? Some student perceptions of accounting and accountancy. *Studies in Higher Education*, 20(1), 45-58.
- Fogarty, T. J., Saftner, D. V., & Hasselback, J. R. (2011). Knowing one's place: The distribution of new accounting academics into a segmented labor market. *Journal of Accounting Education*, 29(2-3), 89-99.
- Fombrun, C., & Shanley, M. (1990). What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *Academy of management Journal*, 33(2), 233-258.
- Franklin, M. A., & Myers, J. K. (2016). Enhancing CPA exam pass rates for second career students. *Journal of Business and Educational Leadership*, 6(1), 27.
- Freeman, K. D., & Dart, J. (1993). Measuring the perceived quality of professional business services. *Journal of Professional Services Marketing*, 9(1), 27-47.
- Friedlan, J. M. (1995). The effects of different teaching approaches on students' perceptions of the skills needed for success in accounting courses and by practicing accountants. *Issues in Accounting Education*, 10(1), 47.
- Furlong, A., & Biggart, A. (1999). Framing 'Choices': a longitudinal study of occupational aspirations among 13-to 16-year-olds. *Journal of education and work*, 12(1), 21-35.

- Garner, R. M., & Dombrowski, R. F. (1997). Recruiting the "best and the brightest": The role of university accounting programs and state CPA societies. *Issues in Accounting Education*, 12(2), 299.
- Geiger, M. A., & Ogilby, S. A. (2000). The first course in accounting: students' perceptions and their effect on the decision to major in accounting. *Journal of Accounting Education*, 18(2), 63-78.
- Gray, R., Bebbington, J., & McPhail, K. (1994). Teaching ethics in accounting and the ethics of accounting teaching: educating for immorality and a possible case for social and environmental accounting education. *Accounting Education*, 3(1), 51-75.
- Gregson, T. (1992). An investigation of the causal ordering of job satisfaction and organizational commitment in turnover models in accounting. *Behavioral Research in Accounting*, 4(4), 80-95.
- Hartline, M. D., & Ferrell, O. C. (1996). The management of customer-contact service employees: An empirical investigation. *Journal of marketing*, 60(4), 52-70.
- Hoboubi, N., Choobineh, A., Ghanavati, F. K., Keshavarzi, S., & Hosseini, A. A. (2017). The impact of job stress and job satisfaction on workforce productivity in an Iranian petrochemical industry. *Safety and health at work*, 8(1), 67-71.
- Harrison, S. (1998). Are accountants obsolete. *Charter*, 69(9), 6.
- Holland, J. L. (1966). The psychology of vocational choice: A theory of personality types and model environments.
- Holland, J. L. (1973). *The Psychology of Vocational Choice* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall).
- Holt, P. E. (1994). Stereotypes of the accounting professional as reflected in popular movies, accounting students and society. *New accountant*, 9(7), 24-25.
- Howard, T. P., & Nikolai, L. A. (1983). Attitude measurement and perceptions of accounting faculty publication outlets. *Accounting Review*, 765-776.
- Howieson, B. (2003). Accounting practice in the new millennium: is accounting education ready to meet the challenge?. *The British Accounting Review*, 35(2), 69-103.
- Hyndman, N. (1994). Accounting practice: An empirical study of practitioners' experiences and students' expectations. *Irish accounting review*, 1, 95-112.
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity.
- Kalbers, L. P., & Cenker, W. J. (2007). Organizational commitment and auditors in public accounting. *Managerial Auditing Journal*.
- Karnes, A., King, J., & Hahn, R. (1997). Is the accounting profession losing high potential recruits in high school by default?. *Accounting Educators Journal*, 9, 28-43.
- Kontos, S., & File, N. (1992). Conditions of employment, job satisfaction, and job commitment among early intervention personnel. *Journal of Early Intervention*, 16(2), 155-165.
- Mathieu, J., & Zajac, D. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171-94.
<http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>

- Melé, D. (2005). Ethical education in accounting: Integrating rules, values and virtues. *Journal of Business Ethics*, 57(1), 97-109.
- Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1997). *Commitment in the workplace: Theory, research, and application*. Sage publications.
- Mladenovic, R. (2000). An investigation into ways of challenging introductory accounting students' negative perceptions of accounting. *Accounting Education*, 9(2), 135-155.
- Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (2013). *Employee—organization linkages: The psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. Academic press.
- National Association of State Boards of Accountancy (NASBA), (2005). *UAA Education Rules 5-1 and 5-2 Exposure Draft*. Retrieved 3/5/2010, www.nasba.org/nasbaweb/NASBAWeb.nsf/PS/264D55C613B9747D862571B900755C7F?OpenDocument
- National Commission on Fraudulent Financial Reporting. (1987). *Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting*. Washington, DC: Author.
- Nelson, I. T., & Venzryk, V. P. (1996). Trends in accounting student characteristics: A longitudinal study at FSA schools, 1991–1995. *Journal of Accounting Education*, 14(4), 453-475.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., McKee, D. O., & McMurrian, R. (1997). An investigation into the antecedents of organizational citizenship behaviors in a personal selling context. *Journal of marketing*, 61(3), 85-98.
- Norris, D. R., & Niebuhr, R. E. (1984). Professionalism, organizational commitment and job satisfaction in an accounting organization. *Accounting, Organizations and Society*, 9(1), 49-59.
- Omundson, J. S., Schroeder, R. G., & Stevens, M. B. (1996). Type A personality, job satisfaction, and turnover intention among certified public accountants: A comparison of Euro-Americans and Hispanics. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 18(1), 39-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *1988*, 64(1), 12-40.
- Pollock, K. S., Papiernik, J. C., & Slaubaugh, M. D. (2002). High school guidance counselors' perceptions of the profession. *The CPA Journal*, 72(5), 73.
- Power, M. K. (1991). Educating accountants: towards a critical ethnography. *Accounting, Organizations and Society*, 16(4), 333-353.
- Power, M. (1997). Expertise and the construction of relevance: Accountants and environmental audit. *Accounting, organizations and society*, 22(2), 123-146.
- Saemann, G. P., & Crooker, K. J. (1999). Student perceptions of the profession and its effect on decisions to major in accounting. *Journal of Accounting Education*, 17(1), 1-22.
- Saxby, C. L., Ehlen, C. R., & Koski, T. R. (2004). Service quality in accounting firms: The relationship of service quality to client satisfaction and firm/client conflict. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 2(11).
- Schmutte, J. (1998). Student and public accounting firm recruiter attitudes toward the desirability of student characteristics: a longitudinal study. *Journal of Accounting Education*, 16(3-4), 429-461.

- Schleicher, D. J., Watt, J. D., & Greguras, G. J. (2004). Reexamining the illusory correlation: The complexity of the satisfaction-performance relationship. *Journal of Applied Psychology*, 89(1), 165.
- Sikka, P. H. C. & Willmott, H.(2009). The politics of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retentiveness. In *An earlier version of this paper was presented at the 8th Interdisciplinary Perspectives on Accounting Conference* (pp. 10-12).
- Smith, M., Fiedler, B., Brown, B., & Kestel, J. (2001). Structure versus judgement in the audit process: a test of Kinney's classification. *Managerial Auditing Journal*.
- Spector, P. E. (1985). Measurement of human service staff satisfaction: Development of the Job Satisfaction Survey. *American journal of community psychology*, 13(6), 693-713.
- Spector, P. E. (1986). Assessing employee job satisfaction with the job satisfaction survey. *Mental Retardation Systems*, 3, 5.
- Steers, R. M. (1977). Antecedents and outcomes of organizational commitment. *Administrative science quarterly*, 46-56.
- Stephens, N. M., Summers, S. L., Williams, B., & Wood, D. A. (2011). Accounting doctoral program rankings based on research productivity of program graduates. *Accounting Horizons*, 25(1), 149-181.
- Smyth, E., & Hannan, C. (2000). Spoilt for choice. In *School factors and third-level entry. Seminar paper. Dublin: The Economic and Social Research Institute*.
- Tziner, A., Waismal-Manor, R., Vardi, N., & Brodman, A. (2008). The personality dispositional approach to job satisfaction and organizational commitment. *Psychological reports*, 103(2), 435-442.
- Ustaahmetoğlu, E., Aygün, D., & SAVCI, M. (2013). Muhasebe Bürolarında Sunulan Hizmetin Kalitesinin Müşteriler Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(18), 239-254.
- Viator, R. E. (2001). The association of formal and informal public accounting mentoring with role stress and related job outcomes. *Accounting, Organizations and Society*, 26(1), 73-93.
- Weber, R. P., & Stevenson, W. C. (1981). Evaluations of accounting journal and department quality. *Accounting Review*, 596-612.
- White, M. G. (2004). *The relationship between job satisfaction and non-work life satisfaction among public school teachers in West Texas*. Texas Tech University.

Appendix

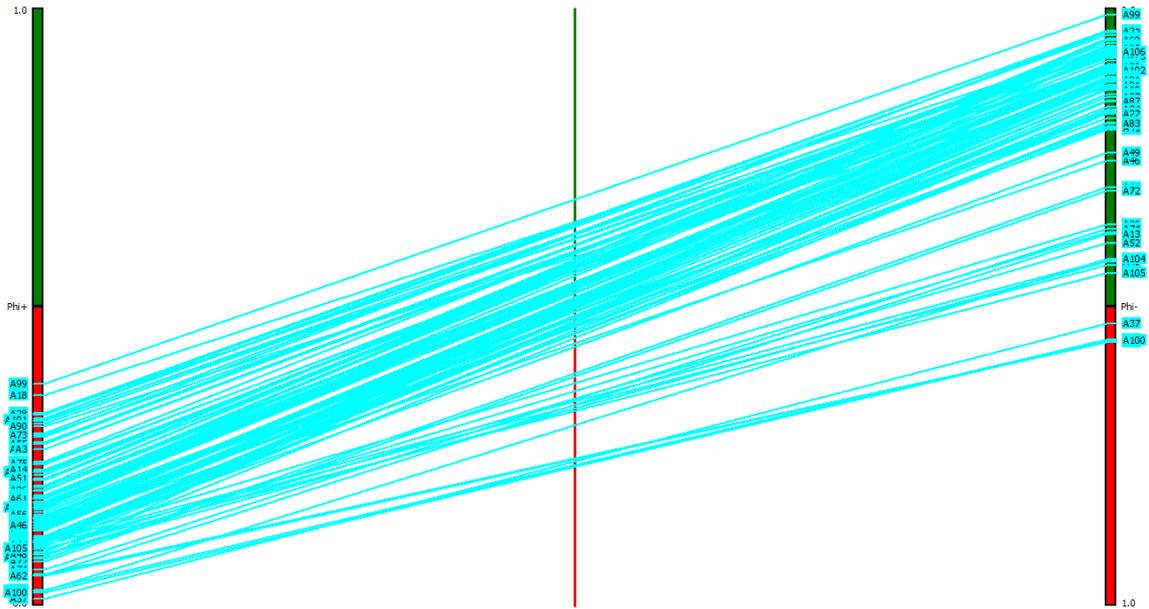

Figure 1. PROMETHEE I analysis of U.S. CPAs

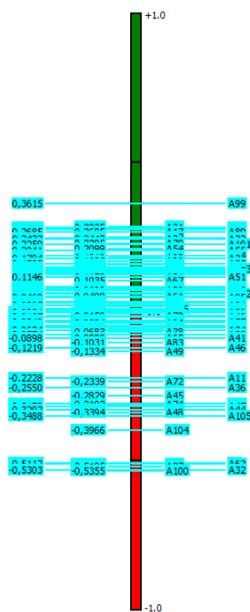

Figure 2. PROMETHEE II analysis of U.S. CPAs

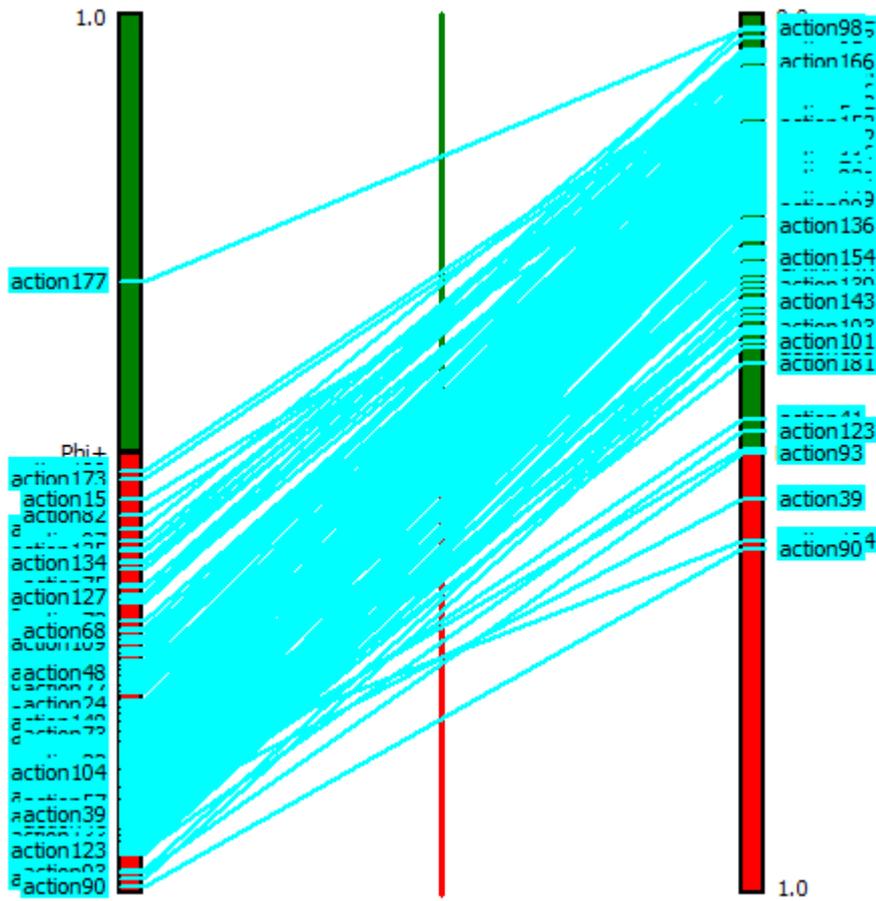

Figure 3. PROMETHEE I analysis of Turkish CPAs

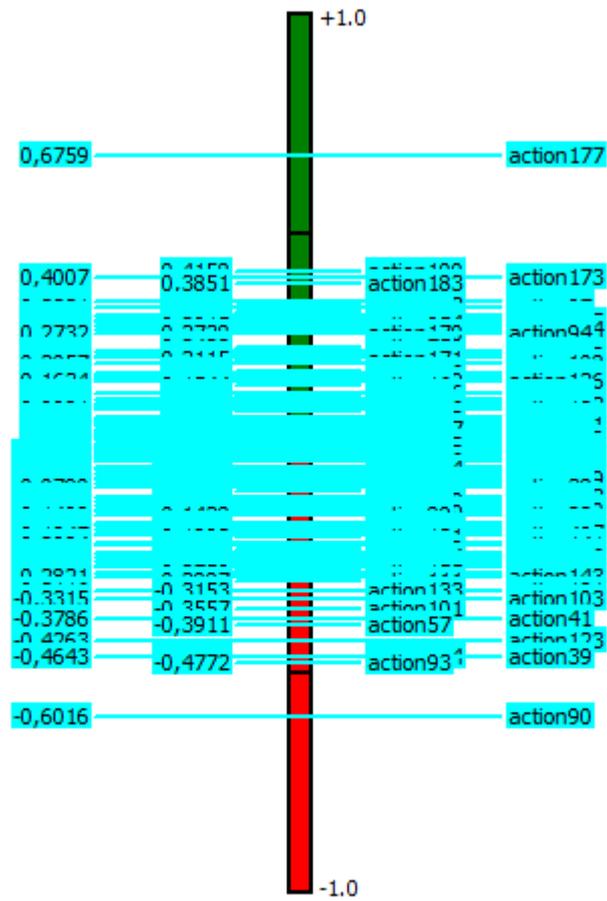

Figure 4. PROMETHEE II analysis of Turkish CPAs

Eğitimde Fırsat Eşitsizliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Review on Inequality of Opportunity in Education

Rabia BİLGİN¹

Ece ERBUĞ²

Başvuru Tarihi / Received: 21.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 27.12.2021

Araştırma / Research

Öz

Her bireyin temel vatandaşlık hakkı olmanın yanı sıra, yaşadığı yüzyıla ayak uydurabilmesi, kendini geliştirebilmesi ve içinde bulunduğu toplumda hayatına devam edebilmesi adına gerekli olan eğitim; sürekli bilme ve öğrenme ihtiyacını karşılamakla birlikte din, dil, etnisite, cinsiyet, yaş ayrımı gözetmeksizin her insanın eşit şartlarda ulaşması gereken bir olgudur. Ancak eğitime erişim konusunda bireylerin sahip oldukları koşulların eşit olmadığı görülmektedir. Nitekim eğitimde fırsat eşitsizliği, insanların doğuştan veya sonradan elde ettikleri fırsatların farklılıklarına dikkat çekerek, bu farklılıkların oluşturduğu sonuçları ifade eder. Bireyin sınıfsal konumu, etnik kökeni, içinde bulunduğu toplumun değer yargıları ve normları, doğuştan getirdiği özellikleri gibi nedenler, bireyin eğitime erişmesinin önünde engel oluşturabilmektedir. Bu noktada bu çalışmanın amacı, eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan ekonomik, toplumsal, bölgesel, biyolojik ve siyasi etmenlerin çeşitli çalışmalar ışığında toplumsal eşitsizlik bağlamında değerlendirilmesidir. İlgili bağlamlar, literatür taraması yapılarak, örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eşitlik, Eğitimde Fırsat Eşitliği

Abstract

Besides being a fundamental human right, education is necessary for individuals to adopt the century they live in, to develop themselves and to be in harmony with the society. Education meets people's need to know and learn and there should be no discrimination based on religion, language, race, gender or age in education. However, the conditions that people have in accessing education are not equal. Inequality of opportunity in education focuses on the differences of opportunities the individuals have, both by birth and through their life course and the consequences of these differences. An individual's class position, ethnic belonging, the culture and norms of the given society, the individual's characteristics might create obstacles regarding access to education. The aim of this study is to examine the economic, social, regional, biological and political factors that cause inequality of opportunity in education in the scope of data from various studies. Literature review is used as the method of the study.

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisans Öğrencisi, rabiaablg@gmail.com | ORCID: 0000-0001-7649-1625

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, ece.erbug@gedik.edu.tr | ORCID: 0000-0001-8807-2604

Key Words: Education, Equality, Inequality of Opportunity in Education

Giriş

Eğitim, insanın var olduğu günden başlayıp hayatının sonuna kadar devam eden, toplumun bir parçası olabilmek adına kendine birtakım değerler, bilgiler ve beceriler katma sürecidir. Mesleki ve teknik bilgiler dışında günlük yaşama dair toplumsal bilgiler de içeren eğitim, her çağ ve toplumda farklı içerikler ile donatılmış olsa da, insanın kendisi ve toplum adına vazgeçilmez bir ihtiyaç olmuştur. İnsanın doğduğu anda başlayan ve okul çağında kurumsallaşarak devam eden eğitim, temelde çocuklar olmak üzere her bireyin hakkıdır. Gelgelelim her insan bu haktan yararlanma konusunda eşit şartlara sahip olamamaktadır. Eğitime erişim konusundaki mevcut farklılıklar eğitimde fırsat eşitsizliğini doğurur. Eğitimde fırsat eşitsizliği, var olan fırsatlardan bütün bireylerin eşit derecede faydalanamaması ve eğitim hakkına sahip olan her insanın bu hakka erişim konusundaki koşullarının eşit olmamasını ifade eder. Oysa ülkelerin kalkınmışlık düzeyini belirleme gücüne de sahip olan eğitim, bölge, cinsiyet, engellilik ve başka bağlamlarda bir ayırım olmadan tüm nüfusun erişebileceği bir hak olmalıdır (Sarier, 2010). "Eğitimde fırsat eşitliği, eğitim üzerine yapılan herhangi bir toplumsal analizin ve özellikle de eğitimin işlevi üzerine sürdürülmekte olan tartışmaların kaçınılmaz olarak odak noktasını oluşturmaktadır" (Değirmencioğlu, 2008, s.48). Bu açıdan bakıldığında eğitime erişimdeki şartların eşitsizliği, sosyal yapıdaki eşitsizliklerin hem bir sebebidir hem de bir sonucudur. Eğitimde fırsat eşitsizliğini yaratan etmenler ekonomik, toplumsal, coğrafi/bölgesel, biyolojik ve politik olmak üzere beş boyutta ele alınabilir. Tüm bu etmenlerin eğitime erişim bağlamında fırsat eşitsizliği yaratması her bireyin sahip olduğu eğitim hakkına ulaşması hususunda bir eşitsizliğe sebep olduğu gibi, bireylerin hayatlarının ilerleyen dönemlerinde diğer haklardan da mahrum kalmalarına neden olur.

Bu makalede eğitimde fırsat eşitsizliğine sebep olan ekonomik, toplumsal, bölgesel, biyolojik ve siyasi etmenlerin alt başlıklar halinde, konu ile ilgili yapılmış araştırmalar ve somut örnekler üzerinden, sosyolojik bir perspektifle incelenmesi amaçlanmıştır.

Eğitimde Fırsat Eşitsizliğine Sebep Olan Etmenler

Ekonomik Etmenler

Bir çocuğun ailesinin sosyo-ekonomik seviyesi, eğitime erişimini ve eğitimdeki başarısını etkileyen faktörlerin en başında yer alır. Aileler arasındaki gelir farklılığı, çocukların yetiştirilme şekli ve eğitim-öğretim yaşamları boyunca elde edecekleri akademik başarılarını belirler. Lareau (Akt. Çelik, 2016), çocuğun ailesinin ekonomik durumuyla ilişkilendirdiği iki tip ebeveynlik tarzından bahseder: *Yüksek gelirli veliler*, çocuklarına sağlayabildikleri imkânlar doğrultusunda çocukların iletişim ve motor becerilerine katkı sağlayacak özel dersleri ve çeşitli kursları yakından takip ederler. Bu ebeveynler "düzenlenmiş yetiştirme" stiline sahip olup, çocuklarının kurduğu diyaloglarda kendine güvenecek şekilde düşüncelerini etkili biçimde aktarabilmelerini sağlarlar. *Düşük gelirli veliler* ise çocuklarına bu imkânları sunabilecek yeterli maddi güce sahip olmadıklarından çocuklarını, becerilerini olumlu etkileyecek aktivitelerinden mahrum bırakmak zorunda kalırlar. "Doğal yetiştirme" kategorisinde ele alınan bu ebeveynlerin çocukları iletişim becerilerini aileleriyle kurdukları kısa diyaloglardan, televizyondan ve sokakta oyun oynadığı başka çocuklardan kazanırlar. Bu sebeple özgüvenleri gelişmediği gibi, kelime hazneleri ve dolayısıyla kendilerini ifade etme şekilleri de çok

kısıtlı olur. Benzer şekilde Bernstein da dil kodları ve toplumsal sınıf arasında ilişki kurar. Buna göre farklı toplumsal sınıfların mensubu olan çocuklar, dili üretme ve nesnelere anlam yükleme konusunda farklılık gösterirler. Alt sınıf çocuklar biçimsel olarak anlamlandırmaya yatkın iken orta sınıftaki çocuklar daha içeriğe odaklı bir anlamlandırmaya yatkındırlar. Bu anlamda alt sınıf çocuklar eğitime yalnızca ders odaklı yaklaşırken üst sınıf çocuklar eğitimin, derslerin yanında hayal gücünü, gelişimi ve yeteneği de kapsadığının bilincinde olur (Akt. Köse, 2001). Anlaşılacağı gibi, ailenin sosyal sınıfı dil kodu ile ilişkilidir ve toplumsal ilişkiler farklı dil kodlarının kullanımı ile yeniden inşa edilmektedir. Keza Bourdieu da eğitim kurumunun, üst sınıflarının habitusuna yakın olduğunu ve bu nedenle hâlihazırda var olan sınıfsal konumları yeniden ürettiğini iddia etmektedir (Duran ve Ekici, 2018).

Ekonomik durum, çocuğun alacağı eğitimin miktarıyla birlikte, çeşidini de belirlemektedir (Tezcan, 1994). Bu durum ülkemizde en çok, özel okul/kolej ve devlet okulu ayırımında ortaya çıkmaktadır. Gök (2004)'e göre, maddi gelirlerdeki eşitsizlik sonucu özel okula gidebilecek gelire sahip çocuklar devlet okulundaki kalabalık sınıflarda eğitim gören çocuklardan daha nitelikli eğitim almaktadır. Özellikle üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler arasında dershaneye gidebilecek ya da özel ders alabilecek maddi gelire sahip olanlar, kendi imkânlarıyla ve okulda öğrendikleri bilgiler ışığında bu desteklerden yoksun olan öğrencilerden daha avantajlı olmaktadır (Değirmencioğlu, 2008). İlkokuldan başlayan eğitim hayatlarında çocukların sahip olacağı uygun ders çalışma ortamı ve ekipmanlar da başarıda göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Nitekim çocuklar üzerinde yapılan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) verileri incelendiğinde, evinde bilgisayar olan çocukların daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009). Benzer şekilde çocukların kendilerine ait odaları olması da, verimli çalışabilmelerinin bir sonucu olarak başarılarını arttırmaktadır. Düşük gelir seviyesine sahip ailelerin çocukları, çoğu zaman bu imkândan da mahrum kalmaktadırlar. Ayrıca eğitimin ve yoksulluğun ilişkisi incelendiğinde; birbirlerini karşılıklı olarak belirledikleri görülür. Yoksulluk arttıkça eğitimden uzak kalan bireyler, kendilerine ekonomik refah sağlayacak mesleki eğitime ve istihdam olanaklarına ulaşamayacaklarından, yoksullukları sürecektir. Böylece eğitim seviyesi ve yoksulluk, birbirini tekrarlayan bir sürece girmiş olacaktır (Alpaydın, 2008). Çocukların ailelerinin sahip oldukları ekonomik farklılıklar, eğitim hayatları boyunca tabi tutulacakları sınavların ardından yerleşecekleri lise ve üniversite kurumlarında alacakları eğitimlerin kalitesini ve bu doğrultuda hayatlarının ilerleyen zamanlarında edinecekleri meslekleri belirleyecektir. Bu mesleklerden elde edecekleri kazançlar da yüksek oranda benzerlik göstereceğinden, yetiştirecekleri bir sonraki kuşaklar da yüksek ihtimalle bu döngüye dâhil olacaktır.

Toplumsal Etmenler

Eğitime erişimin toplumsal eşitsizlik ile olan bağlantısını incelerken toplumsal etmenlerden bahsetmek kaçınılmaz olacaktır. Toplumsal cinsiyet ve etnik aidiyetin eğitimdeki başarı üzerinde hala etkili olduğu söylenebilir. Cinsiyet ayrımcılığına somut bir örnek, okullarda kız çocuklarının etek giyme konusunda mecbur bırakılmaları olabilir. Bu durum kız öğrencinin istediği oyunları oynayamama, istediği gibi oturamama ve koşamaması sebebiyle fiziksel özgürlüklerden mahrum kalması (Martin, 1998) ve bu nedenle okuldaki belli imkânlardan eşit ölçüde faydalanamamasına neden olmaktadır. Böyle bir kısıtlanmanın özellikle ergenlik dönemindeki gençlerde psikolojik olarak da olumsuz etkiler yaratabileceği ve okuldan uzaklaşmaya neden olabileceği varsayılabilir. Diğer yandan eğitimde cinsiyet eşitsizliklerini net olarak okuyabileceğimiz bir alan, okutulan ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında erkeklerin kamusal mekânlarda ve aile reisi olarak resmedilmesi, kadınlarınsa ev içinde temsil edilmesi daha küçük yaşlarda çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirmelerine yol açar. Yine ders kitaplarında kız çocuklarının grup aktiviteleri içinde, oğlan çocuklarınsa tek başlarına gösterilmeleri, erkeklerin kadınlara göre tek başlarına daha yeterli ve yetkin

oldukları mesajını vermektedir (Tezer Asan, 2010). Kız çocuklarının *doğaları gereği* hassas, duygusal ve konuşkan oldukları düşüncesi kız çocuklarının sosyal bilimlere yöneltilmesine sebep olmaktadır. Bu düşüncüyü temel alarak kadınlar bakım emeğinin uzantısı olan işlere, erkekler ise ev geçindirme rolü gereği ve aklın üstün görüldükleri için mühendisliğe yönlendirilmiştir (Gökçen ve Büyükgöze-Kavas, 2018). Bir toplumdaki kalıplaşmış değer yargıları kadına ve erkeğe belirli roller biçer. Kadınlara, eğitim almak yerine bir yuva kurup çalışan eşine ve bebeklerine bakmak rolünü biçen bir toplumda yaşayan bir kadının hayal dünyasının da küçülmesi ve en büyük hedefinin, makbul bir eş ve anne olmak olması mümkündür. Eğitim artık onun için bir şey ifade etmemeye başladığından; evinden, eşinden ve çocuklarından aldığı haz ona yeter hale gelmektedir (Sen, 1992). Bu şekilde, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına ters düşmeyeceğini ve toplumsal olarak kabul göreceğini düşünmektedir. Ferreira ve Gignoux (2010)'un; Türkiye'de anneleri eğitim almamış çocukların okula kayıt oranının, eğitilmiş annelerin çocuklarından daha düşük olduğuna dair bulgusu, eğitim kurumuna istikrarlı olarak devam etmede anne eğitiminin önemini gösterirken, kız çocuklarının okullaşma oranının erkek çocuklardan daha düşük olması, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının etkisini sürdürdüğünü düşündürmektedir. Buna rağmen son yıllarda kız ve erkeklerin eğitimdeki başarı oranlarına bakıldığında, kız öğrencilerin akademik başarılarının ve özgüvenlerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu gözlenmektedir (Batyra, 2017). Çalışan ve kendi ayakları üzerinde durabilen kadın ve anne modelleri kız çocuklarında ciddi bir özgüven artışına sebep olmakta, hayatlarının ilerleyen zamanlarında karşılaşacakları problemleri en aza düşürebilecek kapasiteye ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Toplumsal etmenlerin eğitimle olan bağlantısı çerçevesinde farklı etnik kökenlere sahip olan öğrencilerin de başarılarında farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin Türkiye'de nüfusu azımsanmayacak düzeyde bir topluluk olarak Romanlar, farklı bağlamlarda toplumsal eşitsizliklere ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Mekânsal olarak da dışlanmaları sonucunda kendi mahallelerinde izole bir biçimde yaşamaktadırlar. Sosyal hayatta dışlanan Roman ailelerin çocukları eğitimlerini de bu izole olmuş mahallelerdeki okullarda sürdürmektedir. Roman olmayan çocukların bulunduğu okullarda okuyan Roman çocukları ise hem arkadaşları, hem de diğer çocukların aileleri tarafından istenmemektedir. Gerek sosyal çevreye gerek derslere ayak uyduramayan bu çocuklar, bu defa da başarısız öğrenciler olarak damgalanırlar. Böylece çocuklar, sosyal olarak dışlanmış oldukları için eğitimde gösteremedikleri başarıları sebebiyle tekrar dışlanırlar ve bu kısır döngü içinde kaybolurlar. Bunun yanında unutulmamalıdır ki toplumsal dışlanma ile ilişkilendirilen bu başarısızlık oranları, devletin Roman çocuklarının diğer çocuklar ile ortak sınıfta ders işleme hakkını ne kadar gözetmediği ile de doğrudan ilişkilidir (Genç, Taylan, Barış, 2015). Görüldüğü gibi yoksulluk ve etnisitenin kesişimselliği, bu çocukları marjinalleştirmekte ve eğitimde dezavantajlı kılmaktadır.

Bölgesel Etmenler

Yaşanılan coğrafya, eğitime erişimde ekonomik etmenlerle bağlantılı olup çocukların elde edecekleri başarı konusunda birçok eşitsizliği de beraberinde getirir. Dünyada hem yetişkin, hem de genç okuryazarlığı incelendiğinde, en düşük oranın Sahra altı Afrika'da ve Güney Asya'da olduğu görülmektedir (UNESCO, 2017). Bu bölgelerde bulunan ülkeler olumsuz ekonomik koşulların yanında, bölgede süregelen savaş ve çatışma ortamına da bağlı olarak vatandaşlarının beslenme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta, eğitime gereken kaynağı ayıramamaktadır.

Bölgesel farklılıklar kırsal ve kentsel olarak ele alındığında ise kırsal alanlarda yaşayan çocukların eğitime erişimde büyük oranda sıkıntı çektikleri söylenebilir. İstihdam olanakları açısından bakıldığında kentlerin oldukça gerisinde kalan kırsal alanlarda, insanlar geçimlerini çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. İnsan gücüne dayalı bu uğraşlar, vakitlerini eğitimlerine ayırmaları

gereken yaştaki çocukları da kapsar. Nitekim bu çocuklar, ailelerine yardım etmek zorunda oldukları için okula gitseler dahi kendilerine ders çalışabilecek yeterli zamanı ayırmakta güçlük çekmektedir³. Türkiye'de birçok köyde yalnızca tek okul olması ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olması, eğitime erişimde bu köylerdeki en belirgin sorundur. Bu sorunun yanı sıra okulun gerekli ekipmanlara sahip olmaması ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması derslerdeki verimliliği, buna bağlı olarak çocukların başarılarını ciddi oranda etkiler. Bölgesel etmenlerin eğitime erişimde yarattığı eşitsizlik, aynı zamanda toplumsal etmenlerle de ilişkilidir. Türkiye'de "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kızların eğitime katılım olasılığı oranı, İstanbul'da yaşayan kızlarınkine göre %50 daha düşüktür" (Ergüder, 2009, s.12). Bu oranı etkileyen belirleyici faktör, bölgede hâkim olan ataerkil cinsiyet normlarıdır. Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının fazla olması, erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla değer verilmesi, kız çocuklarının yalnızca bakım ve ev işleri yapacak kapasitede ve değerde görülmesi ve çoğu zaman çocuk yaşta evlendirilmesi, bu bölgede kız çocuklarının eğitime erişimini zorlaştıran başlıca sebeplerdir. Yine Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bazı köylerde çocukların büyük çoğunluğunun ailelerinde ve çevrelerinde Türkçe konuşulmaması ve dile hâkimiyetleri olmaması, çocukların okula karşı duyduğu güven duygusunu sarsmakla birlikte kendilerini oraya ait hissetmelerini engeller. Bu çocuklar okuldaki eğitimlerine öncelikle dil öğrenmekle başladıkları için, diğer bölgelerde yaşayan çocuklara oranla daha geride kalırlar. Yükseköğretim Kurumu (YÖK)'nun 2018 raporuna göre üniversiteye giriş sınavında en yüksek başarıyı Marmara ve İç Anadolu bölgeleri gösterirken, en düşük başarıyı gösteren iller Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller olmuştur (Yükseköğretime Geçişte İl Bölge Başarıları ve Nüfus Hareketliliği Raporu, 2018). Bu sonuçlar, bölgesel etmenlerin eğitimdeki fırsat eşitliği ve akademik başarı üzerindeki etkisini sayısal olarak da ortaya koymaktadır. Bölgenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişliği, eğitim seviyesine etki etmektedir.

Biyolojik Etmenler

Eğitime erişimde bahsedilen tüm bu yapay etmenlerin yanında çocuğun zekâsı ve yetenekleri, diğer etmenlerle karşılıklı etkileşim içinde olup başarıyı etkileyen önemli bir faktördür (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009). Çocukların doğuştan sahip oldukları bu yetenekleri ve zekâlarının eğilimi, başarıya ulaşmalarında diğer etmenlerin etkisini yok edebilme özelliğine de sahiptir. Zekâ katsayısı yüksek bir çocuğun ailesinin sosyo-ekonomik durumundan, yaşadığı coğrafyadan veya cinsiyetinden kaynaklı karşılaştığı sorunlara karşı derslerine odaklanabilme ve başarıya ulaşabilme oranı, aynı imkânlarla sahip zekâ katsayısı düşük bir çocuğa göre göz ardı edilemeyecek düzeyde yüksektir. Yeniden PISA örneğine dönecek olursak, öğrencilerin burada uygulanan testlerdeki başarısı, yalnız akademik birikimle değil, zekâ ve becerileriyle de alakalıdır. "... Zekâ ve yetenek, öğrencinin PISA başarısını belirlediği gibi, akademik birikimini ve dolayısıyla kayıtlı olduğu okulu ve program tipini de belirleyebilir" (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009, s.14). Kısacası, eğitime erişimde eşitsizlik yaratan söz konusu etmenlerin etkileri kontrol edilse bile çocukların zekâ ve yetenekleri hep farklı olacağı için, bu etmenin yaratacağı eşitsizliği tespit ve kontrol edebilmek güç olacaktır. Yakın zamana kadar bilimsel yaklaşımlar, IQ ile genetik arasında bir ilişki olduğunu savunmuştur. Bu ilişkiyi savunanlardan Herrnstein ve Murray, 1994 yılında yazdıkları *Çan Eğrisi* isimli kitapta siyah insanların zekâlarının, diğer tüm değişkenlerden bağımsız bir şekilde, tamamen ırka bağlı olarak daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşü eleştirenler, yazarları bilimi kullanarak ırkçılığa hizmet etmekle suçlarken, bu farkların genetik olmayıp kültürel ve toplumsal nedenlerden kaynaklandığını savunmuşlardır (Nalçacı, 2018). Günümüzde bu yaklaşımlar artık kültürel görecelik kapsamında geçerliliğini yitirmiş

³ Benzer olguyu kent yoksulları için de gözlemlenebilir. Kentte derin yoksulluk yaşayan pek çok ailenin çocukları, okul çağında çalışıp para kazanmak zorunda kalmakta, okula kayıtlı olsa bile devamlılık sağlayamamaktadır.

gözükmektedir. Bu tür standartlaşmış testlerin toplumsal gerçeklikle örtüşmediği, kültürel ve sınıfsal farklılıklarının yok sayıldığı vurgulanmaktadır. Örneğin Almanya’da yapılan zekâ testlerinde Türk kökenli çocukların sonuçlarının düşük olmasının asıl nedeni onların zekâ seviyesinin düşüklüğü değil, dile hâkim olmamalarıdır (Semerci, 2005). Biyolojik farklılıkların eğitime erişimde bir engel oluşturmaması kadar nörolojik farklılıkların da eğitim önünde engel oluşturmaması önemlidir. Görünmeyen engel olarak tanımlayabileceğimiz, nörotipik gelişim göstermeyen, Otizm Spektrum Bozukluğu ya da Disleksi gibi öğrenme güçlüğü yaşayan özel gereksinimli çocukların da eğitim hakkında nörotipik gelişim gösteren çocuklarla eşit şekilde faydalanmaları gerekmektedir.

Siyasi Etmeler

Bahsedilen tüm bu etmenlerin yanı sıra, devlet tarafından uygulanan eğitim politikaları da eğitimdeki başarı üzerinde oldukça önemli etkilere sahiptir. Ülkemizde öğrencileri eğitim hayatlarının başlarından itibaren sınavlara tabi tutarak, meslek lisesi, Anadolu lisesi veya fen lisesi gibi farklı eğitim kurumlarına yönlendirmek, eşitsizliğin sürdürülmesindeki en büyük etkenlerden biridir (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009; Sarier, 2010). Bir çocuk eğitime erişim bağlamında karşısına çıkan ekonomik, toplumsal, bireysel veya bölgesel dezavantajların etkisiyle düşük puan alarak yerleştiği düşük nitelikli okullarda aldığı eğitimle, başarıya giden yolda tekrar geride kalmaya mecbur bırakılmaktadır. Ergüder (2009, s.21) 2007 ÖSYS sonuçlarında Anadolu lisesi mezunlarının lisans programlarına yerleşme oranının %43, genel lise mezunlarının ise %2,5 olduğunu belirtmiştir. Meslek lisesi mezunlarındaysa bu oran %1,7’ye kadar gerilemektedir. Bu sonuçlara bakılarak da söylenebilir ki, öğrencilerin ortaokuldan sonra puanla yerleştiği liseler önce üniversite seçimlerini, sonrasında hayatlarını devam ettirecek mesleği ve buna paralel olarak gelir düzeylerini büyük oranda belirlemektedir. Ekonomik etmenlerle oldukça ilişkilendirilebilecek bu durum, yoksul ailelerin çocuklarının üniversiteye girmesinin önünü keserek, ortalamanın üstünde hayat standartlarına sahip olmasını engellemektedir (Çelik, 2016). Bunların yanı sıra devlet tarafından bir ülkedeki öğrenci kapasitesini karşılayacak düzeyde öğretmen yetiştirilememesi, öğrencilerin daha kalabalık sınıflarda daha zor ders işlemelerine yol açmaktadır (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009). İşte tüm bu etmenlerin varlığına karşı devlet, bir ülkede yürütülen eğitim politikaları ile eğitime erişim ve dolayısıyla başarı konusunda ekonomik, toplumsal, bölgesel ve biyolojik farklılıklardan kaynaklı oluşan eşitsizliklerin önüne geçmekle yükümlüdür. Diğer yandan eğitim sistemimizin ezber odaklı yapısı değerlendirilmeli, müfredatlar buna göre gözden geçirilmeli, farklı tipteki okullarda eğitimin niteliği eşitlenmeli, anadili farklı olan öğrencilere Türkçe dil desteği verilmeli ve okul öncesi eğitimi destekleyici politikalar geliştirilmelidir. Okullarda rehberlik ve danışmanlık servislerinin geliştirilmesi, mesleki eğitimde işverenlerle iletişimin güçlendirilmesi ve öğrencilere staj imkânları tanınması, yükseköğretimde kalitenin artırılması ve uluslararasılaşma, politika yapıcılarının müdahale etmesi gereken diğer konulardır (OECD, 2013).

Son olarak, her vatandaşın eğitim alma hakkını gözeterek, Türkiye’de engelli ve özel gereksinimli bireylerin nitelikli eğitime erişimleri ve kaynaştırma politikalarının acil olarak yeniden değerlendirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm çocukların eğitim alma hakkına sahip olduğunu ve engelliliğe bağlı ayrımcılık yasağını net olarak ifade eder (UNICEF, Madde 23). Türkiye de sözleşmeye taraf olmakla birlikte, uygulamada önemli eksikler olduğu görülmektedir. Okulların fiziksel altyapılarındaki eksikler, kilit personelin azlığı, öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmamaları, özellikle işitme ve görme engelli öğrencilere gerekli cihazların sağlanamaması gibi nedenler, bu çocukların nitelikli bir eğitim almalarını önlemektedir (Sart ve arkadaşları, 2016). Bunların yanında engelli ve özel gereksinimli çocukların okullarda –çoğu zaman diğer çocukların velileri tarafından- istenmedikleri ve öğretmenlerin de bununla baş etme konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri bilinmektedir (Gökmen, 2017). Tüm bu bilgilerin ışığında devletin engelli çocukların eğitim haklarına sorunsuz ulaşabilmesi için hem toplumdaki engelli algısını

değiştirecek politikalar geliştirmesi, hem de altyapı sorunlarını çözmesi ve kalifiye personel yetiştirmesi önem taşımaktadır.

Sonuç

Temel insan haklarından biri olan eğitim gerek ülkemizde gerekse dünyada çeşitli faktörlerden dolayı tüm bireylerin eşit erişiminden uzaktır. Dünya genelinde okuma-yazma bilmeyen nüfus giderek azalmakla birlikte, ekonomi, toplumsal yapı, bölgesel farklılıklar, zihinsel ve sosyal gelişim ve ülkelerin eğitim politikaları, kişilerin eğitime erişimlerinin önünde engel oluşturmaktadır. Gelir seviyesi düşük ailelerde ebeveynler çocukların eğitime yeterli önemi veremeyebilir veya çocuğu yoksulluk döngüsünden kurtaracak eğitimi aldırarak imkânlarla sahip olamayabilir. Yoksul ailelerde çocukların okuldan erken yaşta ayrılıp çalışma yaşamına girmesi sıkça karşılaşılan önemli bir sorundur. Bu sorun, çocuğun eğitim hakkından mahrum kalmasının yanı sıra, çocuk işçiliği problemini de beraberinde getirir. Ayrıca bu durum, yoksul ailelerin çocukları ile sosyo-ekonomik seviyesi daha iyi durumda olan ailelerin çocukları arasındaki makasın giderek açılmasına neden olur ve çocuğun dikey hareketlilik şansını da azaltır. Benzer bir durumdan, kır-kent farkı bağlamında da söz edilebilir. Kırsal alanda yaşayan çocukların pek çoğu tarlada çalışmakta, hayvanlarla ilgilenmekte veya kimi zaman mevsimlik işçi olarak çalışabilmektedir. Bu da yine çocuğun okuldan mahrum kalması demektir. Öte yandan her köyde okul olmaması ya da yalnızca ilkokul olması, kalabalık sınıflar ve zorlu fiziki şartlar, çocukların belli bir düzeyin üstünde eğitim almasının önünde engel oluşturabilir. Keza okul öncesi eğitim imkânlarının kısıtlı oluşu da, çocukların gelişimi ve okula ön hazırlığı anlamında dezavantaj yaratmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ise çocukların eğitim fırsatlarından eşit yararlanmaları bağlamında en önemli etmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklarının ataerkil toplumsal cinsiyet normları nedeniyle okula gönderilmemesi ya da evlendirilerek küçük yaşlarda okuldan alınması günümüzde hala önemli bir sorundur. Diğer yandan geleneksel cinsiyet rollerinin sonucu olarak kız çocukların ev işlerinden ve bakımdan sorumlu tutulmaları bazen hiç okutulmamaları, bazen de okul sonrası ev işlerini ya da ailede ihtiyacı olan kişinin bakımını üstlenmeleri dolayısıyla okuldan kalan zamanda eğitimlerine vakit ayıramamaları ile sonuçlanabilir. Eğitimde toplumsal cinsiyet bağlamında tartışılması gereken önemli bir ayrım da, kız çocuklarının yine bakım ile ilişkilendirilen veya *ev içi sorumluluklarının* önüne geçmeyecek mesleklere yönlendirilmesidir. Ayrıca kadınların narin, zayıf ve irrasyonel olduklarını varsayan cinsiyetçi yaklaşım da kız çocuklarının belli başlı bazı meslekler için 'uygun' görülmesi ve burada kümelenmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Eğitimde fırsat eşitliği konusunda en dezavantajlı gruplardan biri de, zekâ düzeyi düşük veya yüksek, engelli ve özel gereksinimli çocuklardır. Diğer tüm eşitsizlik doğuran etmenlerde olduğu gibi, bu çocukların uluslararası sözleşmelerce belirlenmiş olan eğitime eşit erişim haklarını sağlamak için de, devlet politikaları çok önemlidir. İster kırdan yaşayan veya kent yoksulu bir birey, isterse etnik bir azınlık grubuna ait veya öğrenme güçlüğü olan bir birey olsun, devlet tüm vatandaşlarına alması gereken eğitimi sağlamak, buna dönük imkânları oluşturmakla yükümlüdür. Bu bağlamda partilerin politikalarını oluştururken öncelikleri eğitim olmalıdır. Zira eğitim yalnızca yaşanan dönemde geçerli olan bir olgu değil, yaşam için biriktirilmesi gereken bilgiler, kazanımlar topluluğudur. Bu bağlamda yapılabilecek tüm iyileştirme çabaları asla göz ardı edilmeden devamlı şekilde ilerlemelidir. Eğitim, temel bir hak olmanın yanında, toplumdaki eşitsizlikleri gidermenin, topluma zarar veren faktörlerin önüne geçmenin, hem ekonomik hem insani kalkınmanın önemli bir bileşenidir. Sonuç olarak eğitim, tüm insanlığa geri dönüşümleri saymakla bitmeyecek bir kazanımdır ve bu nedenle eğitime erişimde eşitsizlik yaratan etmenlerin önüne geçilmelidir.

Kaynakça

- Alpaydın, Y. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve eğitim ilişkileri, *İLEM Yıllık*, 3(3), s.49-64
- Batyra, A. (2017). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Başarı Farkı, 2015 Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması (TIMSS) Bulguları, s.1-99
- Çelik, Ç. (2016). Eğitimde kurumsal ayrımcılık, eşitsizlik ve sınıfsal ayrışma, *Birikim*, (332), s.91-97
- Çelik, R. (2017). Adalet, kapsayıcılık ve eğitimde hakkaniyetli fırsat eşitliği, *Fe Dergi*, 9(2), s.17-29
- Değirmencioğlu, S. M. (2008), Türkiye’de yükseköğretim mezunları ve eğitimde fırsat eşitliği, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), s. 47-66.
- Dinçer, M.A. ve Uysal Kolaşın, G. (2009). Türkiye’de öğrenci başarısında eşitsizliğin belirleyicileri, İstanbul: Sabancı Üniversitesi. s.1-30
- Duran, V., Ekici, G. (2018). Bir Habitus Olarak Eğitim Programı, Cemil Meriç 10. Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi: Hatay, 23-25 Kasım 2018.
- Ergüder, Ü. (2009). Eğitimde Eşitlik Politika Analizi ve Öneriler. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, s.1-32
- Ferreira, F.H.G. ve Gignoux J. (2010). Eğitimde fırsat eşitsizliği: Türkiye örneği, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, (4), s.1-20
- Gök, F. (2004). Eğitim hakkı: Türkiye gerçeği. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Gökmen, N. (2017). Engellilere Yönelik Kaynaştırma Eğitiminin Sosyal Dışlanma Bakımından İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Genç, Y., Taylan, H.H., Barış, İ. (2015). Roman çocuklarının eğitim süreci ve akademik başarılarında sosyal dışlanma algısının rolü, *International Journal of Social Science*, 33, s.79-97.
- Gökçen, M., Büyükgöze Kavas, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü: bir ölçek geliştirme çalışması, *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), s. 48-67.
- Köse, M.R. (2001). Basil Bernstein: Kültürel üretim ve yeniden üretim sürecinde eğitim, dil ve dil biçimsel farklılıklar üzerine, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28(3-4), s.361-382.
- Martin, A.K. (1998). Becoming a Gendered Body: Practices of Preschools, *American Sociological Review*, 63(4), s.494-511.
- Nalçacı, E. (2018). Bilimle desteklenen bir idealist akım: biyolojik belirlenmecilik, *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 1(3), s.197-211.
- Sarıer, Y. (2010). Ortaöğretime giriş sınavları (OKS-SBS) ve PISA sonuçları ışığında eğitimde fırsat eşitliğinin değerlendirilmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), s.107-129
- Sart, H. Z., Barış, S., Saruışık, Y. ve Düşkün, Y. (2016). *Engeli Olan Çocukların Türkiye’de Eğitime Erişimi: Durum Analizi ve Öneriler*. İstanbul: İmak Ofset

- Semerci, B. “Zeka (IQ) Testleri ve Bilimsel Irkçılık”. *Sabah Gazetesi* (01.08.2005). https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/bsemerci/2005/08/01/zeka_iq_testleri_ve_bilimsel_irkcilik adresinden 19.12.2021 tarihinde erişildi.
- Sen, A. (1992). Inequality Re-examined, *Cambridge: Harvard University Press*, 11(1), s.182-189.
- Şengönül, T. (2008). Sosyal sınıf kökeni, eğitimsel kazanım ve dikey hareketlilik ilişkisi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, s.1-26.
- Tezcan, M. (1994). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Zirve Ofset.
- Tezer Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması, *Fe Dergi*, 2(2), s. 65-74.
- Yükseköğretim Kurumu (2018). Yükseköğretime Geçişte İl Bölge Başarıları ve Nüfus Hareketliliği Raporu. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2018_YKS_il_karnesi.pdf
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2017, Eylül). Literacy Rates Continue to Rise from One Generation to the Next. http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs45-literacy-rates-continue-rise-generation-to-next-en-2017_0.pdf
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

İstanbul
GEDİK
University

ISSN: 2651-5229

ISSN: 2791-6839 (çevrimiçi)